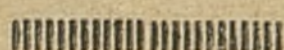
о. І. Г. Сендецький.

Блаженні.

(Рецитатив).

І йшло Його слово полями до пристані людського серця
І плило і плило і плило по хвилях безкраїх просторів,
Човном колибалось, мов нава Ноя в туманах рожевих заранків;
І падали душі до стіп Його, як листя пожовкле — осінне.
Збирав він те листя, вінками квіток переткав, ангелам радіти
казав:
„Блаженні...“
Камінням Він кидав в серця нерозбиті ще досі
І мир, як кадило стелив в серця переболені — тихі. —
Мовчали доспілі поля, прибиті завітним прокляттям,
А люд перетужений плакав сльозами вечірних ожидань.
Стряснулась жидівська земля гробами старих патріярхів,
А слово Його, як вулкан розкинуло душу народу.
Вже сонце котилося в низ за темні сади Єрихону,
А приспані словом серця ще досі збудитись не вміли:
Вдивилися в темінь життя, вертали шляхами старими
І кровою змивали сліди своїх беззаконій лукавих.
Вже сонце полумям ярким на сині обрії стелило,
А Слово Господнє, як дзвін хитало серцями народу
І мріяли діти землі про ту недосяжну країну,
А ласка Мессії, як мир стелила їм поміст до неї.
Поглянув він в синий простір і скинув їм вітку завіту —
Він скинув їм ласку з небес і плач, як орган Серафимів.
А ось ще один Його знак, ще одно Його слово велике
І глянь: Його діти падуть, мов кедри з верхівя Ливану.
І плаче Ізраїль старий і груди старечі зриває,
А слово Мессії він пє, як воду холодну, джерельну.
Хтось впав перебитий жалем, перепитий живою водою;
Хтось ворога свого обняв і подав йому руку до згоди;
Хтось крикнув „Мессія“ — і втих, бо стрінувся з оком Мессії,
А в Оці тім стільки було, що хто ж оповісти то в силі;
І плачуть євреї старі, розколисані словом Мессії,
А сонце ген в далі злива' на Сіон свої смерки криваві.

Львів, 27. II. 1927.

о. І. Г. Сендецький.

* * *

На синім морю човен розбитий.
Сном оповитий
Пливу в човні.
Хвилі вдаряють і заливають,
В шалі-розпалі човном хитають:
— Горе мені! —

Але ось руку хтось простягає,
Мене спасає.
Дивлюся я:
Пречиста Мати, скарб благодати
Подала руку, щоб рятувати.
— Мати моя! —

І сльози кануть. А жар любови
Здійма' окови
З серця, з душі —
А Божа Мати зайшла в палати,
Щоб святим серцем сина благати
Щастя мені! —

Б. І. Антонич.

Ascensio[1].

Замкнулись неба двері,
замкнулись неба срібні брами,
Ти відійшов в етері,
німа журба лишилась з нами.

О, ти зневіри терне,
що раниш нашу душу голу!
Коли, коли нам верне
з галузкою надії Голуб?

Читаємо письмо,
слова розсипані на труш,
вознесення ждемо
приземних, бідних наших душ.

---

[1]) Вознесення.

Мов море в час прибою
із берегів тікає круга,
щоденно за Тобою
летить до неба людська туга.

Марія Поссель-Десенгардт.

У шахті[1].

Понуро дивилась сьогодні на нього штольня. Краплі води падали на каміння й видавали згук, немов іронічний сміх.

Обняла його нехіть; бунт проти праці. Ліниво плила кров в бючках. Руки опадали як хромі пташині крила.

Все дратувало його, стіни, каміння, руда, молот у руках, блюза на раменах, чоботи — навіть він сам.

Життя не хотіло прийти. Огорнула його відраза до кожної речі і не находив він в собі ні крихітки відваги, ні іскорки волі перебороти її.

Дозволив понести себе байдужності, а струя ставала все сильнішою.

Минувшина виповзла з хідників і кутів: навіть вона стояла там глуха й порожня — як ніщо.

Майбутність вказувала на її обличчю лиш черти журби.

Що ж тоді слід було зачинати йому, коли те, що робив, було нічим, і з того, що нині й завтра творить, теж нічого не буде?

Зі змученням і повною позіхання пусткою доспівало бажання смерти. В ній прийде кінець усій нужді. В ній спочинок від усіх журб і мовчання всіх турбот.

Коли лише одній зі струй передасть керму, вона скоро пірве його.

І так хотів він віддати себе темним тіням зневіри й розпуки — без боротьби і застережень; в глухім склепінню шахти, освітленім дрижучим блиском лямпки, попращатись з життям і мрачною брамою смерти помандрувати у безжурне ніщо.

Пращай!

Ах, так! Він мав ще когось на світі, хто мав право домагатись одного: його здоровля! Він мав жінку й діти!

Коли б був сам, так тоді не вагав би ся переступити порогу, тоді ніяка сила світу не втиснула б йому молота в руки — навіть

[1]) Уривок з „Wenn deine Seele in Güte steht...", Franz Borgemeyer — Verlag Hildesheim. 1931.

голод — — тоді ще раз тільки підняв би його, щоби застукати до останніх дверей життя для їх відчинення...

Але нині — —?

У вогкім холоді там під землею налягла на нього важким тягарем свідомість вимоги лишитись людиною з правом до життя, з правом самому рішати в своїх ділах і невдачах і вона відтягала на бік, неначе хотіла б відобрати силу до останнього удару.

Опертий на молоті стояв, нездібний задержати життя ані його відкинути. Вповні оглухлий.

Нараз немов малі мягкі руки спочили на його великій, твердій долоні — наче були з ним, в самотності й опущенні.

Малі пальці непомітно знову оживили кров. Наново поплила вона тілом, збудила життя і силу.

Рука вхопила за молот і підняла його до удару — не на каміння, але на ворога, що окружив його і хотів задушити: на трусливість, смерть і ніщо.

„Ні, я не відійду від вас, я хочу жити з вами і для вас працювати“.

Початa праця поклала в скелях лише хідник, а добула людині силу життя і домагання життєвого змісту, турбот і щастя.

Зрештою праця була панщиною і день не стався вартим труду.

То ж тепер каміння сильніше покотилось в діл, усе теплішим ставало життя, усе більшала радість в думках за тих, що в хаті.

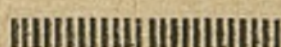
Аж ось і тінь просунулась: — жах — не побачити їх — тут в камяній домовині лишитись. Незчислимі небезпеки воліклись довкруги.

Розбив їх своєю холодною сміливістю, але зараз відживали вони знову. Не завважив поту на своїм чолі, ані умучення в руках. Одно лише наповняло по береги його душу: турбота за тих, з котрими вязала його дружба і любов.

Ні, він не піде від них — ні нині, ні завтра — ніколи, ніколи! І заки як слід усвідомив це собі, тверді долоні зложились до молитви: „Заховай їх для мене, Боже, і мене для них, Всемогучий і Ласкавий, що небо і землю держиш!“

Любов піддержує віру а віра любов і в тім трівкім союзі працював гірник бадьоро в голоді й небезпеці; працював сильно з посвятою за час і вічність.

З німецької мови переклав:
І. Черкавський.

Б. І. Антонич.

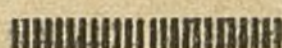
Mater Dolorosa.

В темну, чорну ніч
віяли вітри.
Срібних зір неліч;
мерехтять лиш три.

Три самітні зорі,
наче сльози три,
наче перли в морі.
Віяли вітри.

Чорна плахта ночі
навкруги шатром.
Чи що бачать очі?
Мати йде шляхом.

Темряви година,
зорі жовтим зерном.
Йде із серцем Сина,
що пробите терном.

Богдан Лепкий.

Andante grave.

I.

Дрижучою з жалю рукою
На книжці стару надпись положу:
„Ані без тебе, ні з тобою
Жити не можу".

Неясне оттих слів значіння
Може якийсь читач розгадає.
Минають людські покоління,
Слово триває.

II.

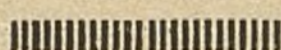
Молитовний спів святині,
Завпокійні акафисти

Пригадали мені нині
Мартового вітру свисти.

І на серці стало сумно
За тобою й над собою,
Що жили ми нерозумно
Злотосяйною весною.

III.

Облітає цвіт дикої рожі,
З кождим днем сильнійше пахнуть жита!
На роздорожжі хрест, мов пригад Божий,
Що все на світі суєта.

Г. Костельник.

Іскри.

(Продовження нарисів „Роса і Сонце").

21. Anatol France.

Так, ти один зі старшин світової армії модерних — наймодерніших письменників. Давно були пророки, нині письменники є тими, що ведуть людство.

Коли ти говориш — Париж через тебе говорить: найновіша свідомість душі світу, остання фаза в її еволюції. Талант, культура, елеґанція, стиль, знання, дотеп, esprit... наче брилянти в дорогоцінному намисті вилискуються в твоїх творах.

Куди ж ти ведеш людство? Який з тебе пророк?

Усіх фалшивих пророків по тому пізнавали, що вони тільки на те оглядалися, щоб догодити людям.

Ох, якщо це правда, так тоді ти найбільше фалшивий з усіх фалшивих пророків. Ти й ціла армія, що її ведеш. Для тебе нема нічого святого, ні чистого, ні правдивого, ні недозволеного. Бога, душу, совість, чесноту — все ти допчеш, щоби потанцювати; все усмерчуєш, щоби печеню спекти з нього — собі й людям для посмакування. В усьому ти скептик і нігіліст, тільки в тому ні. І талант і культуру й елеґанцію і стиль і знання і дотеп і esprit ти посвячуєш тій цілі: потанцювати й посмакувати.

Але коли прийдуть тверді хвилі життя, тоді ти німий, немічний і безнадійний: „зло і терпіння затратили всяке значіння,

і не є нічим більше, як тільки осоружною грою і ворожим жартом“ — це твої слова.

Отже ти — руїнник життя, блудний син, що проїдає і марнує батьківське майно, а сам не вміє видобувати нового майна з тих нетр, де в болях і терпінні родиться нове життя.

Але я знаю великого будівника життя — і ти його знаєш, та погордив ним. Це той Ісус розпятий, котрого твій Пилат (тобою змальований) ані пригадати собі не може — такою дрібною цяткою він зарисувався в памяті його життя.

З горя й нужди Ісус видобуває царство небесне: „в терпінні спасайте душі ваші“. І освячує та змякшує всяке горе: „Тягар мій легкий, а ярмо моє любе“.

Даремні всі твої змагання — Христа не переможеш, бо ти немічний там, де саме треба сили, а Христос сильний.

Але горе світові, що йде за фалшивими пророками, бо так завсіди було.

22. Новочасний фараон — Сталін.

Давні фараони тобі по коліна.

Щоби стати таким фараоном, як ти, треба жити в XX. столітті, в часах машин і фабрик, скорострілів, аероплянів, радія; треба бути азіятом, фанатичним матеріялістом, атеїстом, великим „експропріятором“ і невгнутим каторжником — таким, як ти.

„Pereat mundus, fiat...“ що? що?

Давні фараони відповідали: „...моя величава гробниця — піраміда!“

А ти відповідаєш: „... третій завіт, де комуна є богом і раєм!“

І будуєш свою піраміду кровю, життям і смертю 150-ти міліонів новочасних невільників, „лишенців“ (ах, і слово ти видумав для них) — фараон XX. століття, „експропріятор“ 150-ти міліонів людських життів.

Твоя віра зродилася з протесту проти експльоатації пролетарів, але чи був колинебудь на світі такий експльоататор людського роду, як ти?!

Нехай би тебе Божа сила за 100 років воскресила, щоб ти поглянув на свою криваву піраміду — що ти накоїв!

А покищо я задав би тобі маленьку задачу, без порівнання простішу від тієї, яку ти взявся розвязати: Зроби, коли можеш, щоби всі, котрі разом грають у карти, виграли, а щоб ніхто не стратив.

Коли ж цього не можеш, так зроби бодай те, щоби в грі йшла карта саме тому грачеві, котрого ти вибереш.

О, черговий Тамерляне, якби ти мав більше людського в собі, то ти не ущасливлював би людей своєю кривавою, голодною й обдертою комуною, але призадумався би над простіщими проблемами, а вони сказали би тобі, що є вищі сили в бутті, є їх пляни, а людям годі перекреслювати їх.

Але вибрав тебе Бог на пострах світові, що зворохобився проти вищих сил і мріяв про „земський рай“.

Твоя піраміда — це жахлива гробниця для мрій про безбожницький „земський рай“.

23. Історія.

„Historia est magistra vitae“ („історія є учителькою життя“)— каже латинська приповідка. Так, але під двома умовинами: щоби історія була правдива й щоби ми були спроможні приймити її за правдиву.

Та де найти чисту історію? Ніякі омани мене так не пекли, не пригноблювали і не засоромлювали, як історичні. Через чверть століття деклямуєш, як тебе навчили, про ці і ті історичні події, наче б ти сам був їх очевидцем. А коли провіриш їх на основі історичних джерел, показується, що підручники історії тебе оманою підійшли, щоб ти став фалшивим свідком... І зі сорому не знаєш, куди маєш дітися. Мало, страх мало любителів правди між людьми! Що своє, що любе, те історики перемальовують на краще; а що чуже, що вороже, це вони обнаружують. Одно слово причеплять і вже вивернули цілу справу. Авжеж і з нинішніми подіями ворожі часописи так поступають.

Нещасний нарід, що вчиться своєї історії з книжок своїх ворогів. Він буде роздертий у собі, бо історія, написана його ворогами, навчить його ненавидіти своїх предків.

І не буде він спроможний приймити своєї правдивої історії, хоч би йому хто й відкрив її, бо... куля, що вже заросла в нашому тілі, не виходить з тіла на наше слово, але щойно по тяжкій операції.

24. Сонце.

Продрися з небесних висот аж до мене й витягни мене з цього тьмавого, камінного льоху!

О благословенне сонце! Заясній повніше, пригрій миліше, прожени холодну імлу, що знайшла собі леговище в камяних

мурах і чигає на квіти життя, щоб їх зішкварити, в трупя, перетворити.

І відкрий мої очі, розкрий мою душу!

Щоб очі полетіли з тобою по безмежному всесвіті, щоб душа заграла на твоїх безчисленних струнах — проміннях — небесних, казкових.

О, благословенне сенце! Ти витягаєш усяке зерно із землі, даєш йому зелень, краски, ріст і нові зародки життя й нове життя.

Розмальовуєш землю, пахощами наповняєш її і щебетом пташин, і дощем купаєш її, як мати дитину.

Життя тужить за тобою і прагне тебе, бо ти збагачуєш його, розмножуєш і до вищого доводиш: від коріння до квіття.

О, благословенне сонце, що сходиш з неба на землю — образ Спасителя!

Влий нове життя і в мене — піднеси мене на своїх огнистих крилах від нижчого до вищого, від землі до небес — золотих, таємних, безмежних.

Старе життя в мені надломилося, зістарілось, перевелося — і думки і почування, цінування і мрії. Порожне місце в моїй душі залишилося — місце для нового життя.

Нижче перевелось, як переводилися нижчі роди сотворінь у первовіці землі.

Вищого чекаю, як зявлялися вищі роди сотворінь у первовіці землі аж до появи людини.

Я сам, ах, я немічний, хіба тільки карикатуру зроблю того вищого, що має прийти.

Як природа витворила карикатуру, сотки карикатур того, що мало прийти найвище: витворила малпи, а людину Бог сотворив.

Ти мене надхнеш, надхни мене своїм чистим небесним світлом і покажеш мені ріжниці, ступні й глибини, і зміряєш їх і даш мені силу і багацтво, і заясніє в мені образ Божий у твому безмежному стилі.

О, благословенне сонце небесне!

25. Рідне село.

Рідне село, батьківський дім! Наче сон для мене широкий світ, наче казка про подорож Одисея, а рідне село і його душа це одинока дійсність для мене. Люба і свята дійсність!

Білі голуби воркують на дасі. А сонце якесь таке знайоме й близьке, як рідна ненька. Моя душа на свому місці. Як ластівка,

коли в свому гнізді. І від бурі і від слоти і від яструбів воно захищає її, дає життю свій стиль і свою міру.

Тут спокій і святість. Матірня правда життя.

В памяті мені світ — наче розбурхане море, наче фабрика в русі.

А тут — білі голуби воркують на дасі.

Здається мені, неначеб я став квітом на городі, що із землі та з сонця витягає чари краси життя.

Цвіту. Цвіте моя душа: і серце і думки.
Відчуваю й розумію, що рідне село має свою душу. А широкий світ має свою душу.

Рідне село — Божі закони.

Світ — людські закони.

Сповідаюсь тобі, душе рідного села: Ах, скільки людських законів я подоптав, щоби встоятись при Божих законах! Ти мене зрозумієш і оправдаєш.

В світі одні мене судили, другі хвалили. А ти мене не ганиш і не хвалиш, тільки оправдуєш. Так добре! — Це здоровля : нічого не відчувати, тільки життя.

В світі я почував себе як цегла в мурі: тиснуть вищі, тиснуть нищі — кругом тіснота.

А тут — як квіт на городі, як листок на деревині.

Земля — мати, синє небо — дім, білі голуби — браття.

Всіх нас держить тільки сам Бог, а ми свобідно віддихаємо.

Дзвонять святі дзвони на церковній вежі.

Підемо до церкви помолитися Богу.

26. Святі збори.

І мене мати взяла з собою на святі збори — ще як хлопця, що не ходив до школи. В великому пості вечором до старої школи, що стояла напроти церкви. Там сходилися побожні жінки. Не голодні жебрачки, що про хліб мріють, а господині, що небесного світла шукали.

А Василь Джуджар читав... Читав Житія Святих і поясняв.

Василь Джуджар, церковний тутор, побожний мудрець і оратор.

Нікого більше я не чув, щоб так читав, як він. Усі ми своєю індивідуальністю пригнічуємо й надломлюємо святі слова, коли їх читаємо. А Василь Джуджар цілого себе переливав у побожне читання: він був тільки орудником побожних слів, а слова „самі читалися“ і драматично і природно, як життя каже.

І наче оживали святі мученики перед нами та показували свої рани і свою душу — душу, що найшла Бога й служила йому, а Бог давав їй силу перемагати й „врата адова“.

Ця свята душа передавалась і нам і відкривала нам нову вартість життя — божеську.

Це були святі збори. Багаті духом Божим.

Ах, нема більшого пересуду, як той, що — мовляв — до неба проста дорога для всіх і з кожного місця.

Невже видно сонце і в ночі? Невже збіжжа буде рости на кожному місці — і на пісках Сагари і на снігах півночі?

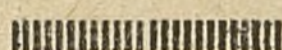
Хто Бога хоче знайти, треба йому станути на дорогу, що веде до Бога.

Ах, скільки на світі пролєтарів духа, що лише колоски збирають на полі життя, а ніколи не жнуть його збіжжя, бо це не „їх“!

А наші збори були — на землі, наче в небі. Святі збори.

Тієї ночі я мав сон (правду говорю, не видумую), що бачу Христа в терновім вінку, як сидить на порозі бічних входових дверей до нашої церкви — напроти камяного хреста.

А другого дня я — дитина — за шпіхлірем клячав і в сльозах цілував землю — не як згусле болото, а як яблуко з руки Творця.

І. Г. Сендецький.

З ґуком весни.

Понад зорі світлим тоном
Срібні звуки:
Лине гоном-перегоном
Пісня злуки.

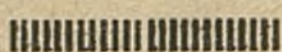
На присклонах ніч співає
Колискову,
Чорний хитон простягає
На діброву;

Судорожаться левкої
По розділлю
З чару ночі весняної —
На похміллю.

Рушничкує моя мила,
Сріблом ткає
І голівку похилила,
Бо... кохає.

Я метеликом сідаю
Їй на вії
І барвінком виплітаю
Срібні мрії.

9. XII. 1924.

Улас Самчук.

Волинь*)

(Продовження)

— Даруй, даруй мені, моя дитино кохана! Даруй, що так гірко з тобою поводився! І батько бере Володька на руки, несе до хати, дмухає на його страшну рану, але рана та не болить його. Він щасливий, що зміг доказати батькові свою велику до нього любов, хоча навіть ціною власної руки.

І багато інших страшних випадків видумує малий. Це вже стало його звичкою. Але чому, дійсно, не станеться так, щоб Володько прилюдно на вчинках міг доказати свою добру волю і великою своєю добросердечністю заставив каятись навіть таку незломну нічим людину, як батько? Чому? Так, але не сталось...

Аж вечором третього дня при вечері вперше забалакав батько:

— Понадувались. Образив. Немилосердний. Що ви там собі не думайте, але коли мені не шануватиметесь, то шкіру з вас поспускаю. Це собі затямте і зарубайте на носі. Ні одного зерна не змарнувати. Ні одної крихти хліба не смієте знищити без „пользи"**). Ні одної картоплини не повинен я бачити, щоб ото мені попід ногами валялася. Бережіть взуття. Шануйте одежину, бо будете у мене мов голоцуцьки бігати. А не слухатимете слів моїх, то послухаєте своєї шкіри. Я вже подбаю про те. Коли ви одного вівсяного зерна не потрапите зберігти, не шануватимете крупини, щупка муки, сорочки, чобота, не вшануєте ви й худобини, ані себе самих. Голодранцями родитесь, проживете життя жебротою і здохнете під чужим плотом... Я вам це кажу... і дивіться мені. Слова ці не на вітер пущені. Тобі, стара, дістанеться найбільше.

Тихо, гробово тихо було. Ніхто не одважився хоч слово заперечити. Володько заліз у самий кут запічка і мов хиже звіря визирав звідтіль.

І коли пас корови поблизу конюшинища, то чатував коло нього, як найкращий вояк коло порохівні. При одній згадці, щоб то могло статися, коли б котра з його корів обїлась, у малого замерзав мізок, вставало на голові волосся і по спині перебігали дошкульно-холодні мурашки.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

По тижневі в родинному огнищі Матвія сталась знову визначна пригода. Йдучи в неділю до церкви, Матвій після Божої Служби не вернувся, як звичайно до дому, а зайшов до родичів на Запоріжжя. Він підприняв основну перемолотку всього свого збіжжа (поки ще тримається погода), а тому мусить кликнути толоку до машини. Зайшов до брата Єлисея, та попросив у нього

*) Гл. „Дзвони", ч. 1, 2, 3, 4, 1932.
**) безкористно, без користи.

другу пару коней. Звідти обійшов кілька обійсть і замовив дівчат до соломи, подавання в барабан, тощо. Робітників покликав самих серіозних, не якихсь ледарів.

У понеділок, у досвіта, як тільки благословилось на світ, прийшов з кіньми старший Єлисеїв син, також Василь. Внедовзі за ним не забарились і решта робітниць. Матвіїв Василь не смів перервати на пару день науки. Сам батько рішуче цьому спротивився, бо „раз взявся за щось, то вези“... Василь нічого б не мав проти, щоб побути пару день дома, хоча б навіть і коло машини... Будуть веселі та гарні дівчата, будуть жарти, співи. Але хай би спробував він хоч запикнутись про це.

Зате Володькові припала надзвичайно вдячна роля. Він має гонити одну пару коней в кераті. Це просто таки чудесно. Нічого кращого, як гонити цілий день коні, розмахувати та цьвьогати батогом, малий не міг чекати. Це куди краще та почесніше, ніж пасти оті осоружні коровиська. Поганяти в машині коні, це ж їй-бо неабияка праця!

І він ще затемна, десь від других півнів схопився, одягнувся; їсти і не питай. Він не має ніякого бажання так зрання не попрацювавши напихатися. Всі снідали, а він пішов на подвіря, озброївся своїм батогом, цьвьогнув ним разів зо двадцять, чи досить ємний і почав терпеливо чекати коло розістланих перед дишлем шлеїв, до котрих мають ще запрягти коні.

Чекання же тривало таки досить довго, але це Володька не зразило. Прийшов час, вивели з хліва коней. Батько оглянув їх, погладив, потріскав, похвалився Василеві і висловив жаль, що прийдеться таку добру худобину збути. Василь запріг у другий дишель своїх — кобилу каштанку та її молодого сина огира, якого тільки що привчили втягуватись до тяжких праць.

Приготувавши все як слід, забурчала машина і праця закипіла. Дівчата не працюють, а бавляться. Хіхи та хахі. Реготи безупину. І де його в нещастя ото сміху стільки набереться — зауважувала Настя. Вона цілий день підтикана бігала, то на двір, то до клуні, то до хати. Їй ніколи до машини носа тицьнути, хоча страх хочеться. Вона майже переконана, що без неї там як слід нічого не зроблять, але треба також і обід зварити.

А дівчата з дядьковим Василем то чудасії витворяють. Єдиний між ними, не парубок ще, але парубкан уже порядний.

Декотра з вертух і до Володька заглядає. Дражняться з ним, кепкують, але він без церемоній. Батюгою їх і все. Хай не лізе, коли Володько серіозною занятий працею.

Так йшла робота аж до вечора. Над вечір сміхи та жарти дещо вщухли, бо все таки робочі понагрівали лоби. А коли геть смерком перестали молотити, треба випрягати коні та вести їх до води. Хто поведе? Василі обидва. Але дядьків Василь не може залишити свого пестуна Володька, тим більше знаючи, що нічого приємнішого, ніж проїхатись верхи на коні, для Володька мабуть не існувало. — Хочеш, Володьку, на каштанці проїхатись? — гукає Василь. — Володько, як не був утомлений — ледви ноги

волоче, як стояв, так і зірвався від клуні по манєжі до хліва. По дорозі як натоте щось впало йому до лівого ока. Якийсь устюк.

Володько тре ліве око, квапиться з заплющеними очима до Василя. І в ту мить завищав огир. Володька щось бемцнуло в голову, в очах креснуло іскрами і далі не стало нічого.

Коли опритомнів, зобачив навколо себе юрбу людей, чув крики, метушню. Він був мокрий з сильно окривавленою головою, але болю не відчував. Це вдарила його копитом каштанка, під ноги котрої підліз Володько в той саме час, коли її вкусив неспокійний огир. Удар влучив якраз у праве око. І першим, хто найбільше цією подією був переполошений, це батько. Він був ввесь від ніг до голови обліплений ковтунами куряви з барабану машини. На вусах, бороді, старій вовняній шапці теліпались цілі торочки нанизаної на волосинки куряви. І забувши за це все, забувши обтруситись, вимитись, на перший викрик Володька: — О, Боже!... — батько кидає все, біжить до дитини. — Зобачивши, що син лежить на землі без руху, старий викрикує якийсь незрозумілий вигук, біжить до сіней по воду.

— Насте! Василю! Ганно!... Води! Води мені! — Гукає батько, а води немає. Всі метнулися до водянки, начерпнули якогось хузу і полили Володька. Після цього батько схопив малого на руки і обліплюючись кровю, що змішувалась з курявою, ніби навіжений побіг з ним до хати.

III.

Мати бігла за батьком, спотикалася, при чому з неї спадала курява, бо пополудні ввесь час подавала батькові снопи в барабан. Вона обнизана також китицями куряви. Її сухе обличчя брудне та дике. Чорні, довгі потоки сліз різали кострубатовилинялі щоки.

— Сину! сину! Ох, дитинонько ти моя! Ох, то болюче!...

Не скавули, давай миттю води, чистих шмат, — гукнув батько. А тим часом він не знав де і як положити малого. Він крутився, мов навіжений з ним по хаті, гойдав на руках, дмухав. Кров сочилась малому з ока. Сочилась, збігала на брудну батькову долоню. Матвій чув цю теплу кров дитини своєї і вона протікала його твердізні мозолі, як топлена мідь.

Мати метнулась, затупала на місці, ніби стояла на гарячому. Десяток рук дівочих кинулись, опритомнили стару, поклали на полу подушку, вкрили її білим рядном...

— Кровю!.. Кровю обмажете. Дайте щось чорне... Он спідниця моя. — Гомоніла стара.

— Не слухайте дурної. Стеліть дівки! — ревнув батько. Ніколи!..

Володька положено на подушку. Дві плями від змішаної з кровю куряви лишили батькові руки на рядні. Сам він мерщій у сіни вибіг, віника коло мисника вхопив і міцно оббивавсь... Хмару цілу збив, але за пітьмою не видно. А після сердито-

похацем мився, витеравсь, що аж рушник тріщав і схопивши велику черепяну мисалу, налив у неї окропу, що був на галуш, ки готований, розбавив квартою холодної води, підійшов до хлопця.

Той вже лежав роздягнутий, а коло нього квоктала мати...

— Геть, стара! — і почав примощуватись коло Володька.

Він дихав поволі і навіть не стогнав. Праве око, щока лиця залиті кровю. Не відомо, чи вціліло око. Ліве було заплющене...

— Стара! Чистих наміток!.. Раз-два! Та там вата. Почаївська. Але мерщій!.. — гостро наказав батько. — Стільця мені подайте!

Дівчина підставила стільця і батько почав ворушити Володька. Навколо окружили дівчата. Вони тремтіли, залякано зазирали, тошніли. Володько все уже чув, лише не дивився. Він знав, що коло нього сидить батько, що він змиває намоченою у воді наміткою з його обличчя кров і від цього було йому гарно, приємно. Він забув за око своє. Що там дурне око!.. І він попробував навіть поворушитись, розплющив здорове...

— О-о-ох! — вирвалося з його уст довге, зовсім небажане зідхання. Малий поворушив окривавленою головою... Аж тепер він чув виразно біль. Щось сіпало і то не з правого боку, куди вдарено, а з лівого, на лівій скрані. У роті чув він твердість, ніби туди понабивано якого клиння. Зуби якісь напружені, але поворушивши задубілим язиком, Володько відчув, зрозумів, що враження напнутости зубів мильне. Два з них замітно ворушились під язиком і невиявляючи великого захоплення, язик поволі почав випихати куски кривавої піни, а з нею викотилось назовні два молодих, гостреньких молошних Володькових зубочків.

Бачив це батько, бачила і мати, але ніхто не взяв тих зубів, щоб викинути на горище мишам. Не добровільно викотились синові зубенята і від цього, по запалих, вилицяних Настиних щоках потекли два їдкі потічки... А батько все мочив та мочив намітку. Змочив її геть, і стала вона подібна до вимнятого червоного прапора. Вода у мисі також зчервоніла. А Володько тільки губами мамляє...

— Болить, сину?

— Ні, тату... — і щоб доказати це, Володько витягає руку і мацає... Лап, лап... Мацнув своїми пучками якісь слизькі закарвашики коло ока і відорвав назад руку... А все таки:

— Ні, не болить, тату... Не болить — впевняє.

— То може б ти міг підвестись?

Володько це охоче зробить. Він уже підводиться. Поволі з натугою, зубинята ціпить. Йому стане якимсь колом, йому в голові оливи налито. Але вставав...

— О, о, о... Отак, отак... Сюди, над мису... Молодець... Так краще вимию.

Батько рішуче не заховував своєї якоїсь особливої радости, коли упевнився, що око Володька ціле...

Він ревнув невиразно, грубо, як звір, котрому пощастило піймати якусь особливу поживу. Грубезними своїми пальчищами вичавлював з намоченої намітки кров і все вимочував та вимочував залите нею око. Під тим оком двома підківками червоніли розшматовані до кости два шрами. Володько не міг так довго витримати. Він стиснув зуби... Вони німіли. Порою їх зовсім не чути було в роті, але його нудило і в голові щось болючо сверлує. Він ледви, ледви виговорив...

— Ой, тату. Я ляжу... і останнє слово виговорив уже лежачи...

— Тошненько мені, старий. Та дай йому відпочити — тошніла Настя.

— Давай но ти вату... Тошнієш. — Багато цим поможеш... — вирвав з рук Насті вату, нову чисту. Намітчану стрічку, заложив ціле око і обережно, наскільки це дозволяли йому його ведмедячі лапи, тісненько по батьківськи обандажував голову малого.

— А тепер, стара, пар швидше молоко, та звари легко зо-дві яйця. Він мусить попоїсти. Цілий день налазилось... Можеш ти їсти? — звернувся до Володька.

Ні. Він не хоче їсти... Це він виявив похитом голови, яка дуже швидко наливалась біллю, тяжкою та розриваючою.

— Не зачіпайте мене — вдалось йому витиснути крізь уста. Вони засихали, запікались, вяли, не хотіли ворушитись.

Батько присів на краєчку і довго вдивлявся на Володькові малі бліді щічки... Обидві очі завязані. Чоло також, лише щічки, кінець носика та спраглі уста підкреслювали буття батькового сина... Що він тепер думав — годі б було вгадати...

А геть вечором, коли усі впорались з худобою і посходилися до хати вечеряти, стало сумно і ніяково. Всі підходили до Володька, вдивлялись в його ротик, хитали головами... Їжа навіть не брала... А дядьків Василь, який вихором влетів до хати останнім, підбіг до малого, присів коло батька, нахилився.

— Як все добре, казав він, скінчилося... Але що нашого Володика так скалічено, то все нідочого... Біднюсінький мій цвяшечок — і Василь обережно, легенько, ледви доторкаючись пучками пальців повязаної голови, гладив малого, гладив довго, пестливо... Володькові знову, як тоді, після „прочуханки" зробилось шкода самого себе... Від цього в грудях щось болюче купчилось і тисло...

Хорий не хотів їсти, але одну шклянку молока мусів таки випити. На цьому настоював батько, а Володько не посмів противитись його волі. При їжі він виразно відчував брак двох зубів, але щож... Це ще не все. Найприкріше було, коли прокинувшись другого ранку, він відчув, що праве око не ворушиться. Воно все залилось темно-червоним затьоком. Вата міцно присохла й її тяжко було відорвати. Коли батько зняв завязку, зобачив на місці ока одну засохлу шкаралущину... А деж око? Боже мій, Боже мій! Невже воно витікло?..

І батько відмочує теплою водою присохлу намітку, та вату,

накладає свіжу, завязує і відходить знову до машини... Щоб там не було, а домолотити збіжжя сьогодні мусять. У них з братом одна спільна машина, а тому треба квапитись, щоб міг ще помолотити і Єлисей. Сьогодні і Василь мусів таки залишитись дома та гонити замість Володька коні. Йому це цілком сподобалось, бо до школи не виявляв ніколи особливої симпатії.

І коли всі відійшли до машини, а мати пішла поратись з худобою, у хаті залишились тільки Володько та Хвидот. Останній спочатку не міг похопити, що то з „Воводьком“ трапилось. Він ніяково вертівся коло брата, придивлявся, щось міркував. Часом підійде:

— Воводьку, Воводьку?.. Дузе тебе бовить?.. — питає та на вшпеньки спиняється, щоб зазирнути братові до обличчя...

— Ах, йди ти собі — відповідає той і Хвидот лишається в стані недоуміння...

На дворі гарчить машина. — Но!.. Но-о-о!.. — горлують поганячі, а в такт поцьвьогують батоги. Володько намагається визволити здорове око, яке лиш злегка припухло, бо темнота обридла йому. В лобі над бровами щось дуже тисне і заважає розплющитись окові. Одаче Володько розплющує його і дивиться в стелю.

Зір неясний, химерний. Дошчана з тонкою верствою тинки стеля розмальована Володьковою фантазією ріжними малюнками. Він знаходив там стару бабу повитуху Сикліту. От вона здоровенна з величезною окутаною у вовняну хустку головою. За нею біжить з двома головами пес. Одна голова зпереду, друга ззаду. Секліта (видається Володькови) рухається в напрямі ліса... Он той ліс. Балка якась, а далі ні то ставище, ні то нивка збіжжя Над всім сонце палахкотить.

Фантазуючи Володько забував біль. Коли спинялася машина, до хати забігали то батько, то хто інший з робітників „зобачити що порабляє наш слабий“. І так день, другий. Око зовсім заплило гноєм. Машина давно відмолотила і на хуторі стало тихо. Батько роздумував їхати, чи не їхати по лікаря? Їхати — грошей шкода, не їхати — дитини шкода. І так роздумуючи минав день за днем. Кожного рання і вечором старанно промивав він Володькові рану, Промиваючи питався:

— Ну, як? Не кращає?...

— Не знаю, тату... Не чую.

— А болить?...

— Болить.

— Ну, ну... Ти но мені будь козаком...

І чому він має бути козаком? — думає малий. Мати парила молоко, варила яєчка, пекла для хорого коржика, а при хорому, траплялось, дістане дещо і Хвидот, який чапів тут невідступно. Промивати ока Настя не сміла. Матвій боїться, що „вона“ не потрапить і чорт батька зна що напецькає. Настя не сперечалась. Вона лиш вечорами, коли гасили світло і всі клались, довше

ніж звичайно простоювала навколішках, молячись щиро і тепло. Вона чекала чуда і чудо сталося.

Через дві неділі Володько ясно відчув, що око його захоронилось. Воно починає вже ворушитить, не болить, намагається продертись назовні. Корови ввесь цей час прийшлося доглядати самій Насті, зате не було кому в печі затопити, щоб „який там харч зпартолити". Але Матвій не був у претенсії, хоча та харч часом зовсім зле була „зпартолена". Що подієш. Не розірветься ж „вона" дійсно.

Ще минуло пару день. Володько вже знову гонив корови. Око вже гоїться зовсім. „Слава Богу, — думає Матвій. Обійшлося без втрати". Він приходив щодня втомлений з корчунку, спокійно сідав за стіл, комляв хліб, їв бараболю зі шматком сала, заходив до худоби, а після лягав.

Володько згадав про песика, якого приніс Василь. Одного разу питає Василь:

— А де твій собачо́к?

Це було під вечір, коли Василь пригнав саме з паші худобу...

— А ти його ще не бачив... — хвалиться Василь. Це вже такий псюра що ой-ой!.. Не скажеш мамі, то покажу...

— Дурний би був казати — дивується Володько з Василевої наївности.

— Ну то ходи...

... І вони пішли за клуню, де росли кущі ягросту, сухого бозу і т. п. З цього боку стіна клуні не була задельована дилями, а лишень заложена міцно звязаними батьком вязками пшеничної соломи. А батько вже коли вязав вязку, то вязав. Як камінь. Дійсно з таких вязок можна стіни мурувати.

Оцією то соломяною стіною покористувався Василь, щоб заховати свою собаку. Він висмикав одну вязку, зробив у стіні кубашку, вистелив її мягенькою триною і там вселив щеня. Кожний день приносив йому туди їсти „помийок" з муки, молока та води.

Він вже не сліпий... Бачить все і пє молоко як кіт — пояснює Василь, тримаючи песика перед самим Володьковим лівим оком. Цей взяв його на руки:

— Аа, каже. Тяжечий який. Ну, мій собачечка... Мій баця... А їсть він хліб?

— Що ти ще хоч — ніби оправдується Василь. Від такого щенюка хочеш, щоб він вже їв хліб. Але він хутко їстиме.

— А Хвидот ще його не бачив?...

— Ні. І не треба. Цей розбовтає всім.

Собачка злегка тремтів і пирскав носиням.

— Ну, нічого — авторитетно резюмує Володько. Гарний щенючок. Ти добре зробив, що взяв його. У господарстві мусить бути собака. На... А матері я не скажу...

— — —

Володько пас уже давно корови, але око якось не гоїлось. Батько глубався у ньому своїми пальчищами, малий терпів біль, ціпив зуби, але наслідки зі всього погані. По лікаря їхати дуже

не хотілося Матвієві. Це стільки коштуватиме, а до того ще й часу немає. То сюди, то туди. То до Лебедей, до Григорчука, то на ярмарок... То корчунок. Знову нова лиха година принесла нову суматоху.

Матвій порішив було дочекатись понеділка, запрягти коні і відвезти малого до лікарні... Прийшов понеділок. Ні, думає. Доорю оце вже зяблю... Погода тепер довго не затягнеться, а у вівторок поїду. Коли ж то приходить зі школи Василь і першими його словами було:

— Тату! Заставє продається...

— Що? Як то? Де? Хто тобі казав?

— Ціле село говорить. Люди сунуть і сунуть до двора. Вже, кажуть, на куплю записуються

— От тобі-й-на! Ще ж вчора нічого не було чути. — Ну, стара, каже Матвій. Програне наше. Нічого тепер не вскубнеш.

Розуміється, така вістка зовсім перебила Матвіїв намір їхати до лікарні. Муситься піти до двора.

А тут по полудні пригониться засапаний Матвіїв брат Єлисей.

— Знаєш?... Заставє продається. Оце я прибіг, думаю — побіжу, а то розхватають, а ти й не знатимеш нічого. Уже запись йде. Ходім!..

— Сідай но. Ми ось но пополуднали, але ти ще щось зїш...

— Аа, ніколи... Ні-ні. Не роби турботи. Спасибі. — Я...

Але Настя вже краяла на полумисок кус вареного сала. Само собою, Єлисей кусник другий взяв, хліб намастив, щиро насолив...

— А як, єй-Богу, дешево — казав поспіхом Єлисей. Всього тристá — наголошував на а. — Та це просто дешевка.

— Дешевка то дешевка. Різал-ма з такою дешевкою. — Де ти тепер що пірвеш? Звідки вичавиш?... Ти ж знаєш, що задаткував я оту он там латку.

— Тьху!.. живо сплюнув Єлисей. — Не журись. Ходім но до двора. А може що й видумаємо. Може як пів десятини подужаєш, а ми з Порхвеном півтора, а разом дві загорнемо — і чвиркнув прудко і далеко крізь зуби...

— Ох тошненько мені та нудненько мені — тошніла Настя.

— Тошненьком не поможеш — перебив Єлисей.

— „Шутка“ сказати: сто пятдесят рублів. А ти й їх добудь. Звідки? Дітей, оту загнибіду стару продам? Хто їх купить?..

Загнибіда образилась.

— Не натякай, не натякай. І сам ти добра загнибіда.

— Ах, все то фрашки. Не сваріться. Підем — квапив Єлисей.

Новий з сивого домашнього виробу сукна, куцан щільно обтягнув широкі Матвієві барки. В руки попав якийсь костур і брати пішли.

— Ти, Володьку, підеш до худоби, а Василь хай піде доволочить за конторою зяблю, бо бодай чорт сльоту не надав — видав Матвій своє останнє розпорядження.

А небо дійсно зачухмарилося і розкудовчані ковтуни хмар

поволі висувались з західньої сторони та ніби болото розповзались по небі. Поривний вітрище тіпав полами Єлисейової гуньки та Матвійового куцана.

Дорогу вибрали навмисне через Заставя, хоча це дещо далі, щоб зайвий раз окинути досвідченим мужицьким оком цей дорогоцінний шмат поля.

Ех і поле, поле! Не забуде його ніхто, чий погляд хоч раз зупинився на ньому. Рівне, покотисте на полудень. З двох сторін окружене покоцюрбленими берегами річки. На півночі від холодних вітрів захоронене сосниною. На заході та півдні „багна". Колись це справжні багна були, та час висмоктав їх, а лишилась лиш назва. Тепер там дядьки отаву косять, огонь кладуть та вивіскують шалені жеребці.

Частина Заставя належить манастиреві і так Манастерищем і зветься. Звуть це ще і Городним, бо кажуть, був тут колись старий „гóрод" — місто, що Гай-город звалося.

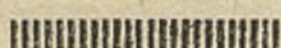
Решта належить якійсь рускій княгині, яку ніхто ніколи тут не бачив. Кажуть у Парижі живе, а маєтком управляє завідуючий поляк Кляпчинський, який грає тепер велику шишку. Але наподоблює він чорт-зна що. Низький, грубий, розлізлий. Обличчя товсте, розплиле. Очиська вилупились, а під ними ніби по калитці повішено. Рот широкий і страшенно наподоблює жабячий.

Отому то красуневі належала в дійсності ця земелька. Вона чорна, товста. Росте на ній і пшениця і бурак цукровий. На манастирському до цього часу заховався досить порядний горб. Там можна бачити якісь черепки, кусники дахівки, цегли. Якісь пани часто там з мотиками та лопатами нишпорять — скарби заховані шукають. Що то значить пан... Все легкого хліба хоче.

— Так гуторили про Городне люди. Було там місто, але татари рознесли. Тепер черепя одне, та горбик лишилися. Багато часу пройшло, багато вітру прогуло, багато в річці води витікло, багато хмар по оксаміті неба проповзло, аж поки це дочекалося, що куплять його оці натруджені суконні дядьки та по свойому, по мужицькому, поплювавши долоні, з Богом за працю візьмуться... А чи то вже й дочекались?

І ступали мягко, безшумно чотири ноги в постолах по зораному пшеничнищу. Назарік ячмінь тут люди сіятимуть — міркують брати. А ноги все далі і далі ступають. Поле втікає взад. Ось долина, пригорок, знову долина. Вузенька, глибока в дві колії дорожинка від полудневого заходу до млина протинає поле. Далі Городне.

(Продовження буде).

Релігія Християнська, що з руїн Римської Імперії і з взаїмно себе поїдаючої Европи, витворила нову культуру і нові держави, здатна ще й нашу Україну відродити та з руїни більшовицької Державу Українську сотворити. — *В. Липинський.*

В. Зб.

Завдання літератури супроти католицтва.

(Вільний переклад з польського).

Літературою-письменством називали давніше всю величезну ділянку людських думок і почувань, виявлених і утривалених письмом. Зачислювано давніше до літератури релігійно-моральні, научні та белєтристичні твори.

Коли так літературу розуміти, то стане ясним, що вона в своїй цілості є зеркалом душі людства й її життя впродовж віків. Бо відбиває в собі всі ділянки її духового й матеріяльного життя з надзвичайною вірністю й докладністю.

В новіших часах обмежено поняття „література" до ділянки тільки тих письменних творів, котрі „бавлять" читача; тобто дають йому розвагу („розривку") кормленням його естетичного змислу красою форми твору, то знову заспокоюванням вродженої йому цікавости займавою фабулою й образовим описом (белєтристика-красне письменство). Але навіть принявши це звужене поняття літератури, мусимо признати, що й тоді вона є досконалою відбиткою душі людства, відзеркаленням, що віддає вірно правдивий живчик її життя. Доказом цього сучасна белєтристика.

Які ж можуть бути ціли літератури (в тім першім найширшім її поняттю)? Легко буде нам поставити таку тезу: література (в своїй цілості) має: 1) уморальнювати, ублагороднювати, 2) вчити, 3) бавити т. зн. служити розвагою.

Очевидно годі всі ті три критерії нараз прикладати, як безоглядний провірник до кожного поодинокого літературного твору. Вистане, що даний літературний твір сповнює тільки хоч би один із них. А тож не кожний твір рівночасно моралізує, вчить і бавить. Один може тільки бавити, другий тільки вчити, вкінці ще інший моралізувати — хоч не виключає це зовсім можливости факту, що в деяких творах можуть заіснувати всі ті три чинники рівночасно. Вкінці може бути й так, що даний твір сповняє тільки два постуляти, т. є вчить і бавить.

Натомість конечним моральним критерієм кожного твору є, щоб остаточне враження, що його читач приняв, не було деморалізуюче, а додатне, не розкладове, а творче в сенсі як моральнім так і утілітарнім. (Осібно стоять тут такі морально-байдужі твори, що не викликають в умі читача ніякого позитивного впливу. Вони шкідні тим, що крадуть дорогий час).

Беручи під увагу новіше пониманнє терміну література, як чистої белєтристики, тобто таких творів, що їх метою розвага читача, мусимо і до нього примінити наші три критерії, одначе з тим, що критерій бавлення-розваги мусить мати кожний белєтристичний твір. Два інші критерії є вже в випадку белєтристики довільні й необовязуючі, хоч дуже пожадані.

Розберім же тепер подрібно цей основний критерій розваги-бавлення. В чім лежить оця прикмета бавлення, чи розваги інтелєкту читача, котрою повинен виріжнюватися кожний белєтристичний твір? У трьох складових первнях: а) в заспокоюванню вродженої цікавости людини, б) в бавленню комізмом постатей і ситуацій, згл. комізмом літературної форми, і в) в ущасливлюванні людського духа його зустріччю з красою, що проявляється то в величнім змісті, то в гарній формі твору. Цей первень ущасливлювання зустріччю з красою є при тім первнем вищого, досконалішого степеня. І знову — як вище — треба зазначити, що поодинокий белєтристичний твір не мусить конечно мати всіх тих трьох первнів.

Католицька ідеольогія — допускаючи всяку, аби лиш приличну розривку — санкціонує тим же і цей тип літературних творів, котрих основою є (також, або навіть тільки, ц. є виключно!) прилична духова розривка. Одначе католицизм ставить тут одно застереження: ідея, тенденція і форма твору та його вплив на читача мусять бути бодай: не деморалізуючі.

Чи ж би одначе повищий одинокий постулят був справді гальмою, що обмежує обсяг літератури, звужує вибір її тем? Зовсім ні! — Бо постулятові цієї бодай пасивної моральности (с. з. не-деморалізовання) може відповідати навіть новелька, котрої темою — життя в спелюнці злочинців. Така тема пожадана в літературі, як усякі інші теми, бо до доброго пізнання всього буття потрібне теж знання низин і пропастей людства. Спитає хтось може: нащо пізнавати гидкі рани й вонючі боляки суспільности? Відповідь проста: на це, щоб могти їх лікувати й самому їх вистерігатися. Одначе автор мусить відслонювати нам ті рани справді тільки на те, щоб викликувати спочуття до недолі, відразу до зла — до суспілього ладу, обоснованого на кривді, егоїзмі й безбожності, — щоб остерігати, щоб потрясати сумліннями і змушувати до поправи. Всі ж непотрібні занурювання читача в зло, смаковання автора в моральній кльоаці, є властиво культом зла, ширенням його, наражуванням духа на зараження, — є отже деморалізаційною, розкладовою роботою, яку з того приводу треба рішуче осудити й заказати (з тієї причини шкідлива — в більшості випадків — теперішня кримінолістична лігература, впрочім пуста й без сущного змісту!).

Обовязком письменника є — коли представляє зло — зображувати це зло в його правдивій, отже відразливій постаті. Буде це рівночасно відстрашуванням читача від зла, отже: посередно пропагандою корисною для читача.

Не повинна література до зла заохочувати змаганням представити його в фалшивім привабнім світлі, не повинна плюгаво в ньому хляпатися. Твори цього роду є правдивим трійлом для духа, це побілені гроби, що в них під інтригуючою зовнішною формою криється гидкий сморід повного все більшого розкладу духового стерва.

Може теж белєтристика заниматися в відповідний спосіб—

кромі згаданих низин гріха — навіть самою демонольоґією, згл. тзв. окультизмом. І тут католицизм не підтинає крил мистецву, чого доказом хоч би знана повість Bernanos'а п. з. „Під сонцем сатани“.

Тій цікавій ділянці демонольоґії присвятив теж деякі зі своїх новель Монс. Р. Г. Бензен, знаний катол. англійський письменник (у творі п. з. „Невидиме світло“[1]).

Та ширша й популярніша від демонольоґії є ділянка еротики. Завдяки своїй природній „тязі“ може бути стократь небезпечніша від „чистого“ сатанізму, бо сатанізм бодай відстрашує своєю похмурою задухою. В останніх десятках років повінь таних, популярних видань невідповідного еротичного змісту просто заливає найширші круги населення і через те стає одною з найгрізніших язв суспільности. Очевидно маю тут на увазі еротику грубо матеріялістичну, що грає на струнах звірячих жадоб людини. Еротика того роду — хоча часто в вибагливій формі і з-під пера правдивих таланів — є різким запереченням католицької ідеї і як така не може бути толєрована.

Згадаю ще про трійливі випари ніцшівського скрайнього еґоїзму, про ту фільософічну течію, що на жаль так довго (разом з матеріялізмом і атеїзмом) прожирала духа позитивістичної і модерністичної літератури. Нині на щастя ця течія вже минула, подібно як понура творчість скандинавців (Ібсен), що через призму еґоїзму й антропоцентризму хотіли розвязати проблєму буття (і дійшли до певного роду сатанічного прометеїзму, що тільки нищить). Нині на їх землі маємо знамениту католицьку письменницю Сиґриґу Ундсет.

Ще кілька слів про песимізм у літературі. Смуток не є чимось неморальним в світлі ідеольоґії християнства; він звичайно морально байдужий, та може стати й шляхотним творчим чинником. Але розпука є завжди неморальна, завжди тхне розкладом і руїною — бо суперечить основним принципам майже кожної релігії. І так літературний песимізм можна поділити на два типи: 1) смуток — дозволений і 2) розпука — неетична, бо противна релігії. Отже хоч американська драма — що все добре кінчиться, є в оптимізмі пересадою, то гідний ганьби є песимізм, що затроює белєтристику, як бакциць зіпсуття й гнилі.

Ця проблєма дуже на часі, бо нинішна літературна течія— формізм або футуризм — побіч скрайної, звірячої радости життя плекає й скрайну розпуку, глуху безнадійність, що переходить у скомління. Це унаслідив формізм по проклятім позитивізмі й модернізмі, тільки що процес морального розкладу прибирає в формізмі найгрізнішу форму, просто пашить скрайною гангреною, що затроює белєтристику наших днів — а особливо виступає в формістичній поезії.

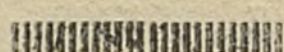
Ще про комізм в літературі. І тут—як у життю здоровий, щирий сміх і добродушний гумор, який нікого не ранить, не

[1]) Два оповідання з тієї збірки „Зазив“ і „Біль світу“ поміщені в „Дзвонах“ чч: 1. і 2. 1931.

кривдить, не обдирає з людського достоїнства, який розвеселяє не коштом чужого болю, але додатними комічними первнями, який оглядно викпиває і всі людські недомагання — такий гумор дозволений, як зовсім невинна й гідна розривка.

Але зїдлива, повна жовчі сатира, яка не знає, що то любов ближнього, не признає собі границь ні милосердя — така сатира недозволена, бо суперечить етиці. Таксамо й малпяче, ідіотичне блазновання й кепковання навіть з найсвятіших речей, аби тільки заслужити на оплески мізерної черні — заслугує з католицького боку на різкий осуд.

Всі видавці повинні все добре розважити в своїй совісті, чи даний твір надається до друку, чи ні. Якщо він не відповідає повище поставленим вимогам, не повинен ніколи зобачити денного світла; коли ж ті отруйні чади таки вийдуть на громадське поле друком, тоді святим обовязком нашим їх нищити й усяким робом запобігати поширенню того зла.

Степан Смаль Стоцький.

Шевченкова поема Тарасова ніч.

Принявся у нас загально погляд, що Шевченкова Тарасова ніч це поема історична або, як каже Єфремов, „яскравий колоритний малюнок історичний“, „принадний малюнок минулого, в якім виражається сумовитий жаль за славним минулим України“.

Так само усі повірили Єфремову, що „в тужливу мелодію (за минулим) вривається дужий поклик цілком сучасного вже протесту проти того, що над дітьми козацькими поганці панують“.

Аксіомом стало у нас, що „молодий поет Шевченко в перших своїх поезіях платить велику подать художньому романтизму та оспівуванню минулого України під впливом загального напряму в тодішньому письменстві“.

Читаємо ще также у Єфремова про „неясні романтичні симпатії до народности“, про „неясне почуття, інстинкт“ в перших поезіях Шевченка, цебто в Кобзарі, далі про те, що „думка поетова блукала ще в первісній невинності, не здужаючи звязати окремі факти в цілу систему і знайти загальні причини цікавих йому тоді подій“, та що аж пізніше Шевченко „прозрівати став потроху“, цебто „дізнався, що поодинокі прояви лиха мають своє коріння в загальних установах, у цілому складі людського життя“.

Можна б ще багато дечого такого навести, що у нас про Шевченкові поезії загально принялося, що у нас один за одним

повтаряє, а що не має найменшої підстави. Неодин такий глибоко закорінений бурян в загально поширеному погляді на Шевченкову творчість старався я вже виполоти. Моє наукове пізнання і сумління наказує мені тепер вирвати з корінням фальшиві тези закорінені у нас про поему Тарасова ніч. Треба нам вже раз таки навчитися правильно розуміти поезію Шевченка.

Перше питання: Чи поема Тарасова ніч справді „малюнок історичний"? — Історичною можна уважати тільки таку поему, що в своїй цілості, від початку до кінця, дає нам суцільний малюнок якоїсь історичної події або доби. Такою є власне поема Гайдамаки, Гамалія, Іван Гус, Неофіти. Такою можна ще уважати поеми Заступила чорна хмара, Ой не пється горілочка. Зате поеми У неділеньку у святую, Чернець я назвав би тільки історично-*побутовими* образками. Що поема Іван Підкова не є історичною, як загально принято, мав я нагоду вже показати. Те, що в ній є історичного, можна б також уважати хіба тільки історично-побутовим спомином.

Пригляньмося тепер з того становища поемі Тарасова ніч. Ми бачимо перш за все *зовсім сучасний*, хочби й сьогоднішній мотив.

На розпутті кобзар сидить та на кобзі грає,
Кругом хлопці та дівчата як мак процвітає.
Грає кобзар, виспівує, вимовля словами,
Як Москалі, Орда, Ляхи бились з козаками;
Як збіралась громадонька в неділеньку вранці, (очевидно на пораду)
Як ховали козаченька в зеленім байраці...

Далі згадує кобзар Гетьманщину, що була колись, та вже не вернеться, згадує, що ми колись панували, та більше не будем. Оце виринають у кобзаря—поета такі рефлєксії при згадці колишньої слави козацької на тлі найщирішої любови до неньки України, так що кобзар—поет, зворушений до глибини своєї душі такими рефлєксіями („та вже не вернеться.... та більше не будем"), навязує до них такі зовсім сучасні, конкретні питання:

Де поділось козачество, червоні жупани?
Де поділась доля—воля, бунчуки, гетьнани?

А ставляє їх Шевченко устами кобзаря *перший* на Україні, в тій *ясній формі*, своїм землякам, дітям козацьким, щоб вони дали собі також зовсім ясну, конкретну відповідь, де це все поділось, та чому тепер „над дітьми козацькими поганці панують", бо всього того якимось елєментарним нещастям („Ізгоріло? А чи затопило синє м..ре..."?), або самою нещасливою долею („така ваша доля") пояснити годі.

Такі питання, як от чому „нема Січі", чому „пропав і той, хто всім верховодив", „де то наші діти ділись, де наші панують", займають, як бачимо, душу поета і в його поемі До Основяненка. Ставляє їх Шевченко „козацьким дітям", бо він добре знає, що вони *зовсім несвідомі правдивої причини* своєї недолі — неволі („мовчать гори"), він знає, що *ніхто з них ані не бачить*, що Україна „обідрана, сиротою понад Дніпром

плаче, тяжко—важко сиротині" („а ніхто не бачить"), що вони так збайдужніли, що тим і не журяться. А журитися треба. Без того поліпшити свою долю ніяк не можна. Сам плач, само нарікання на таку долю нічого не поможуть. Нехай же діти козацькії дадуть собі відповідь, нехай же своєю недолею зажуряться так, як бувало „Україна зажурилась, коли встала хмара зза Лиману, а другая з поля", коли козачество гинуло, гинула слава, батьківщина, коли як та галич поле вкрили Ляхи, уніяти", коли взагалі найшлася Україна в такому стані, як тепер. Бо хто зажуриться такою недолею України, той знайде спосіб, як Україну „рятувати" („ніхто її не рятує"!).

І ось кобзар — поет нагадує дітям козацьким Наливайка і Павлюгу, що вони зірвали бунт на рятунок України („Обізвався Наливайко... обізвавсь козак Павлюга"), живі в народній памяті і знані імена, бо їх народ оспівує ще й тепер в своїх піснях, хоч і скінчилися ті бунти нещасливо і обох ватажків покарали на смерть. Поет згадує їх з пієтизмом і пошаною саме за те, що вони, хоч і даремна була їх праця, все таки мали відвагу обізватися за кривди народу, за волю України. Словами „не стало кравчини"... „за нею полинув" поет показує сучасним дітям козацьким, що тоді були на Україні люди, готові і на смерть за зажурену, стоптану Україну, і це їх велика заслуга перед народом, за що він їх і оспівав. Правда, ці повстання скінчилися погромом. Цього ані народ, ані поет не вважає нещастям. Нещастя — коли ніхто не обізветься, коли ніхто не рятує, коли всі мовчать так як тепер („мовчать гори"). І виводить поет дітям козацьким перед очі ще третього ватажка, що обізвавсь („Обізвавсь Тарас Трясило"), ватажка цим разом щасливого повстання. Гіркі слова Тараса Трясила: „Бідна моя Україно, стоптана...! — А годі журиться, а ходім лиш, пани брати,... биться!" повинні сучасним Шевченкові, также стоптаним дітям козацьким ще виразніше вказати на бій як на спосіб на те, щоб поганці над ними не панували, щоб вони в неволі не плакали. Один, другий раз може бій не вдатися, але іншим разом, як показує коротенький, епізодичний малюнок такого крівавого бою Тарасової ночі, може він закінчитися так, що

Заспівали козаченьки пісню тії ночі,
Тії ночі крівавої, що славою стала
Тарасові, козачеству...

Від згадки того крівавого, але славного бою Тараса Трясила, що нею, як і згадками про Наливайка і Павлюгу, послугується поет тільки для аргументації своєї власної поеми, переносить нас поет одним махом знову в безславну теперішність, в сумную сучасність, щоб сучасне покоління під свіжим враженням цих згадок минулого добре порозуміло, що і йому треба обізватися і Україну рятувати. Бо і тепер „над дітьми козацькими поганці панують, плачуть діти козацькії", їх „воленьку спіткала недоля", Україна

„обідрана понад Дніпром плаче“, а „над нею Орел Чорний сторожем літає“.

Над річкою в чистім полі могила чорніє,
Де кров текла козацькая, трава зеленіє.
Сидить ворон на могилі та з голоду кряче,
Згада козак Гетьманщину, згада тай заплаче.
Була колись козацькая і слава і воля —
Слава сяє, а воленьку спіткала недоля.
Було колись — панували, та більше не будем,
Тії ж слави козацької повік не забудем.

Безпосередно і льогічно навязуються ці міркування поета до малюнку Тарасової ночі. Але це більш ніж поетичні рефлєксії, коли поет каже:

Де кров текла козацькая, трава зеленіє!

коли каже:

Сидить ворон на могилі та з г о л о д у кряче...

Т е п е р з голоду ворон кряче, бо не має ворожих трупів, щоб їх очима поживитися; в чистім полі трава зеленіє — не скроплює її козацька кров за волю України; тепер не козаки, а буйний вітер гуляє полем... Поет немов „вимовля словами“: Не досить згадувати славу козацькую та плакати, не досить згадувати, що „було колись — панували“, треба й самим журитися та дбати про тую славу, дбати, щоб і ми панували та н о в у славу добували. Але цим кобзар—поет досягає тілько, що „кругом хлопці та дівчата с л і з о н ь к и в т и р а ю т ь“. Може бути, що аж два рази повторюваний поклик поета „Тії слави козацької повік не забудем“ приняли вони до свого серця, але на більше вони тепер спромогтися не в силі. А добувати славу слізоньками не можна.

Тому „умовк кобзар, с у м у ю ч и, щось руки не грають“. Журба давить його серце. Але він кобзар химерний. „Хоть сам світом нудить“, хоть сам сумує, журиться, він „людям тугу розганяє, заспіває про „Чалого“ на „горлицю зверне“... Так і тут:

Пішов кобзар по улиці, з ж у р б и як заграє!
Кругом х л о п ц і н а в п р и с я д к и...

Тим бажав кобзар очивидячки досягнути ефекту іншого ніж такого, щоб хлопці пішли навприсядки, ті хлопці, що ще перед хвилею „слізоньки втирали“, бо ті слізоньки подавали кобзареві надію на те, що хлопці, „зажурившися“, стануть до „рятунку“ рватися... „Навприсядками“ хлопців як ефектом своєї гри кобзар невдоволений, бо це ефект чисто зовнішній. Він же з ж у р б и заграв і його журбу повинні б хлопці після всього того, що кобзар їм „виспівував, вимовляв словами“, інакше, правильно розуміти. Тому „вимовля“ він важкі слова:

Нехай буде отакечки!
Сидіть діти у запічку!

Що ж йому робити, коли не помагає те, що „грає кобзар, виспівує, вимовля словами..., виспівує, аж лихо сміється“, виспівує про славу козацькую, про колишню волю, про панування та

про те, що за волю треба биться? Хлопці лиш на хвилю очаровуються („слізоньки втирають“), а заграй їм козачка, то вони (на все забувши) — навприсядки... Що іншого може кобзар на те сказати, як

Нехай буде отакечки,
Сидіть діти у запічку!

Це не сама тільки іронія, не „яскраво глумливий іграшковий тон“, не „глузування з парубоцтва“, а далі не „кепкування з себе бо матиме відвагу жартувати з ворогів при жінці (!)“, а з журби за долю України гіркий, їдкий докір сучасному поколінню, що знає тільки власні вигоди, деколи заплаче, але зовсім не журиться, як Україну „рятувати“. Йому все це байдуже.

Нагадується тут знаменита характеристика вдачі українського хлібороба, а такими стали „діти козацькії“, вони тепер „носять косу в росу“, яку дає Основяненко в Салдатськім патреті: „Та чого тут вередувать? Коли вродив Бог хліба та дав його зібрати, то й дожидай, поки прийде нужда, ще як десятські у волость потягнуть за подушне і за общественне, а тут жінка забажа льону, щоб на сорочки прясти, та нового очіпка, та дочкам плахіт або свит, та і усяка напасть постигне, що притьмом треба гроший, тоді вже ніде дітись: вези хоч верстов за двадцять та чи стала ціна, чи не стала, а ти первого торгу не кидайся, за що продав, аби б довго не стояти, тай уривай до дому тай рощітуй собі, щоб і сюди й туди стало. А як удоволив усіх, от тоді вже справний козак! Лежи собі на печі у просі, поки до нової нужди. Тоді ж будемо й думати, де що узяти“.

Так, так! Сидіть діти у запічку, лежіть собі на печі у просі — тоді, коли треба обізватися, коли треба Україну рятувати.

Від того кобзар—поет ще більше журиться, свою журбу іде втопити в шинку — так і в поемі Іван Підкова: журба в шинку мед—горілку поставцем кружала — там найде він свою жінку —долю (не справжню жінку!), її почастує та „з вороженьків покепкує“, хоч покепкує, коли не вдалося йому своїм ревним співом — словом підняти громаду до чину, як він того щиро бажав.

Розпочав він свою пісню гимном на Гетьманщину, на козачество, на козацькую славу і волю України, а закінчив тілько кепкуванням з вороженьків! Як Наливайко, як Павлюга, так обізвався тут Тарас Шевченко до сучасників „гіркими словами“, обізвався, як він думає, тим разом ще даремно. Але кобзар—поет вірить, що він обізвався тут також і як Тарас Трясило, та що його пісня, як не зараз, то колись матиме таку ж силу і такі наслідки як „гіркії слова“ Тараса Трясила, хоч тимчасом він з вороженьків може собі тільки покепкувати.

Це хід думок Шевченкової поеми Тарасова ніч. Від початку до кінця мотив, як бачимо, наскрізь сучасний, як хочете, то навіть і сьогоднішній. Згадка про те,

Як Москалі, Орда, Ляхи бились з козаками,
Як збіралась громадонька в неділеньку вранці,
Як ховали козаченька в зеленім байраці,

згадка, що „була колись Гетьманщина..,було колись панували“, згадка про славу козацькую, про Наливайка, Павлюгу — тільки по імени! — маленький епізодичний малюночок Тарасової ночі — це все ще не є історія, це все ще не підстава, щоб поему Тарасова ніч назвати малюнком історичним, малюнком минулого. І в поемі Перебендя сказано, що він співає про „Чалого“, „або щоб те знали, тяжко—важко заспіває, як Січ руйнували“. Ніхто на тій підставі не назве цієї поеми історичною. Згадані історичні факти або тільки імена — а не події! — не є темою поеми, хоч вона і називається Тарасова ніч. Це все тільки аргументи та сильні рефлєктори, що кидають ярке світло на безславну, сумну, сторожем Орлом Чорним стоптану, мовчаливу, заплакану сучасність України, дітий козацьких і їх недолю, освідомлення з причинами якої і є власне її темою.

Чому ми так рішучо мусимо противитися поглядові, що ця поема є історична? — Бо при нашій аналізі поеми ми переконалися, що такий погляд пересуває те становище, з якого зовсім обєктивно треба приступати до правильного розуміння поеми, на фальшиво освітлене чи затемнене місце. Тут лежить причина фальшивого розуміння поеми. Сугестія історичности не дає порозуміти або навіть прямо фальшує провідну думку, якій поет бажав дати поетичний вираз в своїй поемі, а що найменше, закриває головний її мотив сучасности.

Відси то н. пр. походить, що майже всі інтерпрети таку величезну вагу прикладають „анахронізмові“, який нібито лежить в тім, що Шевченко повстання Павлюги згадує перед повстанням Тараса Трясила. Вони зовсім не добачають, що Шевченко ні одним словом ніде не висловлюється про хронольоґічний порядок згаданих ним повстань, ані про час кожного з них зокрема. Шевченкові зовсім безперечно була добре знана ця хронольоґія з тих же джерел, з яких і інтерпрети черпають на їх думку незвичайно важкі докази „анахронізму“ в Шевченковій поемі. На цей факт вони, опановані ідеєю історичности, не звертають ніякої уваги. Їм і на думку не спаде застановитися, чи Шевченко не мав може якоїсь спеціяльної причини згадати про ці повстання саме в такім, а не в іншим порядку. Для мене ясно, що тут про „анахронізм“ не може бути й мови, бо Шевченкові, відповідно до його провідної поетичної думки, виринуло в души інше кетогоризування, інше ґрупування згаданих повстань, а саме на такі, що скінчилися погромом, і на таке, що вдалося, „що славою стало Тарасові, козачеству“. Хронольоґія тут ні при чому. Це щасливе повстання Тараса Трясила згадує поет після невдачних, бо тільки з його приводу може він льоґічно снувати свої дальші сучасні міркування і викликати ними бажане зворушення в души слухачів. Шевченко бажав, щоб „козацькі діти“ сучасною своєю недолею зажурилися і обізвалися, бо вона не мен-

ша, ніж була за часів Тараса Трясила. Тільки ідея історичности може цю правду викривити так, як Єфремов своєю тезою, що „в тужливу мельодію (за минулим) в цій поемі вривається дужий поклик цілком сучасного вже протесту проти того, що над дітьми козацькими поганці панують". Аж смішно говорити про „дужий поклик сучасного протесту" супроти слів „Нехай буде отакечки, сидіть діти у запічку", „з вороженьків покепкую"! Констатування самого факту, що „над дітьми козацькими поганці панують" це ще не „дужий поклик сучасного протесту". Протест проти панування поганців по думці поета мали б підняти діти козацькії („зажуритись, обізватись, рятувати"!), але вони знають тільки „навприсядки" або „сидіти у запічку", хіба що ще также „слізоньки втирати". І сам поет мусить вдоволятися тільки тим, що „з вороженьків покепкує", хоч безперечно своїми „словами" бажав він збудити байдуже сучасне покоління земляків, щоб воно „зажурилось, обізвалось, рятувало". Прибільшувати цього не потрібно, воно і так велике, бо ніхто на Україні тоді того так не вимовив. Прибільшуванням псується тільки прегарна перспектива, яку поет в своїм образі знаменито перевів: колишні покоління журилися, обзивалися, протестували, рятували — сучасні не журяться, не обзиваються, не протестують, не рятують, а сидять собі у запічку. З тої причини і сам поет може хіба тікьки з вороженьків покепкувати, а це ще не „дужий поклик сучасного протесту".

Так само дивно воно якось виходить, коли Єфремов говорить про „дужий поклик протесту", а з другого боку про „перші неясні романтичні симпатії до народности", про „неясні почуття, інстинкт" у Шевченка, які думки Лепкий формулує так: „Суцільного, певного й повного світогляду, ясна річ, Шевченко ще тоді не мав". І тут правда зовсім викривлена, як показує докладна аналіза не тільки поеми Тарасова ніч, але і поем Іван Підкова, До Основяненка, Думи мої і На вічну память Котляревському. Яка з того буде користь для пізнання поетичної творчости Шевченка, коли ми очивидячки, хоч може і несвідомо фальшуватимем тую правду, що Шевченко вже в своїм Кобзарі перший і тоді ще зовсім одинокий на Україні як найясніше сформулував національно-політичні ідеали України і мав відвагу не тільки з вороженьків покепкувати, але і їм прямо сказати: Смійся, лютий враже, та не дуже! — що мав відвагу співати про панування України на Україні, про панування запорожців на Україні, а не поганців; що мав відвагу пригадати зовсім байдужим дітям козацьким їх обовязки супроти обідраної неньки України, щоб вони не сиділи у запічку, а дбали, щоб ненька Україна сиротою понад Дніпром не плакала, щоб над дітьми козацькими поганці не панували? Така ясна мова Кобзаря нікому не дає найменшої підстави казати, що вона поплила з неясних романтичних симпатій до народности, або що думка поетова блукала ще в первісній невинности, не здужаючи звязати окремі факти в цілу систему і знайти загальну причину

цікавих йому тоді подій, та що аж пізніше він „прозрівати став потроху".

Річ ясна, перш за все „гіркії" слова Шевченка звертаються до земляків, щоб їх збудити, щоб „козачество" згуртувати так, як це було колись на Україні, коли запорожці вміли панувати, вміли добувати і славу і волю. І Шевченко посилає їм свої думи на Україну в надії, що там найдуть щире серце і слово ласкаве. І вірить він, що десь там хоч на самім дні у серці земляків таки тліє іскорка любови до України, яка у нього вогнем палала, та що він її своїм вогнем розпалить в вогонь великий.

Захоплення ідеєю вольної України вже від самого початку Шевченкової творчости все більше у нього росте і могутніє, він рад би бачити її як найшвидше здійсненою, за це робить він відповідальними перш за все земляків, він нетерпеливиться, сердиться, лає земляків, що вони не люди а змії (це, а не що інше означають слова „прозрівати став потроху"), терпить за неї страшні муки, але не покидає її до самої смерти. Як супроти тих фактів можна ще й сучасні покоління навчати, що це все тільки подать художньому романтизмові та оспівуванню минулого України, це мені зовсім незрозуміле, це страшна іронія долі Шевченкової. Його ідея вольної України перелякала найбільше самих таки українців так, що вони ще й тепер виправдують її тільки романтизмом.

З того приводу мусимо зазначити, що і сам романтизм це таке поняття, з правильним розумінням якого дуже рідко зустрінетесь у наших літературознавців. Безперечно світогляд Шевченка пересяк романтичними елементами. Сюди належить особливо ідеалізація історичного минулого, та не так того, як більше ідеалізація козацтва, запорожців та таких козарлюг як Іван Підкова, Тарас Трясило, Гамалія, Залізняк, Гонта, Ярема і др. *), ідеалізація народнього і козацького життя, усяка містика, символіка. Але багато дечого, що часто уважають романтичним елементом, як чутливість, ліризм, індивідуалізм, нестримний розгін до волі, лежить вже в українськім народнім характері і світогляді та не занесене до світогляду Шевченка аж з романтизму. В тій справі можу покликатися на Чижевського. Звернім ще увагу на те, що і минуле цікавить Шевченка постільки, поскільки в ньому є якісь відгуки на щось сучасного, актуального. Вихідна точка у Шевченка, навіть в його справжніх історичних поемах, все таки є теперішність. Романтичне у Шевченка ніколи не є чимось нереальним, казковим, уроєним, фантастичним. І Шевченкова ідея вольної України була для нього самого зовсім реальною, навіть актуальною; вона

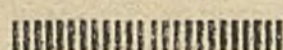
---

*) Цікавий приклад ідеалізації бачимо в поемі Юродивий, де Шевченко „прояву", „юродивого" величає „козаком", „святим лицарем" за те тільки, що він „один із міліона свинопасів", цебто українців („полян, дулібів і древлян"). здобувся на відвагу „за правду пресвятую стать і за свободу" та запротестувати проти Київського генерал-губернатора Бібікова тим, що „сатрапа в морду затопив", „та ще й у церкві".

тільки його землякам, козацьким дітям, та ще літературознавцям видалася як подать художньому романтизмові і оспівуванню минулого, скажім ще виразніше, як фантастична утопія. А таки вона помалу приймалася і принялася в народі як своя зовсім реальна ідея, так що тепер хіба тільки деякі недовірки все ще покивують на неї головою.

Тій своїй ідеї дав Шевченко прегарний поетичний вираз також в поемі Тарасова ніч. Чому того люди не добачають? Чому у них очивидячки не має ніякого значіння таке, як „ніхто її не рятує", „нехай буде отакечки! Сидіть діти у запічку!", або „з вороженьків покепкую"? На що воно тут сказане? Чому беруть усе так поверха, що ця поема у них тільки „яскравий колоритний малюнок минулого"? Чому далі повтаряють один за одним неперевірені нісенітниці? — На все те тільки одна відповідь: Уміти читати таки велика штука. Ще більша вміти читати поезії Шевченка, де кожне слово повне поетичної символіки, многозначно і не надаремно сказане.

В композиції поеми виявив Шевченко велике мистецтво. Уявіть собі зовсім живий сучасний малюнок. (Шевченко маляр!). Центральна особа в ньому типічна, народня, загально шанована постать: кобзар. Кобзареві, примістивши його „на розпутті" серед хлопців та дівчат, вкладає поет в уста свою пісню, щоб ті думки, які він висловлює, мали кобзарську повагу. Кобзар співає могутню пісню про колишню славу України, про колишні бої „козачества" з ворогами за волю України, про сучасну недолю-неволю. Він співає, виспівує, вимовля словами, аж лихо сміється. Хлопці та дівчата слізоньки втирають. Умовк кобзар. Він великий мистець, дожидає, щоб його пісня врилася глибоко в серце слухачів. Тай журба давить його серце, він сумує. Рішився. З журби знову заграв — очевидячки вже до бою з ворогами. Але хлопці — навприсядки. Розчарований своєю невдачею кобзар іде до шинку, щоб свою журбу втопити та все таки з вороженьків хоч покепкувати, коли ще не в силі був підняти хлопців до бою з ними. Чудовий малюнок, живий, свіжий, реальний. До того яка кольористість порівнань, яка музикальна, сріблиста дзвінкість мови, яка ляпідарність дикції! Тут маємо перед собою живу поезію і чудуємся, не можемо начудуватися, з яким мистецтвом поет свою ідею умів провести.

Україна — це не рай земний, бо раю на землі не може бути — а найкраще виконаний обовязок супроти Бога і людей. Україна не сотвориться хитрими спекуляціями, а тільки великим і орґанізованим ідейним поривом. *В. Липинський.*

Д-р Василь Кучабський.

Вага і завдання Західно-української Держави серед сил Східної Европи на переломі 1918/1919 року.

2. Польська держава і Західна Україна на переломі 1918/1919 р.

З хвилиною, коли західних українців вигнано зі Львова, поширилося львівське повстання поляків до значіння війни Західної України з повстаючою саме в тому часі польською державою. Польські війська тримали при цьому міцно в своїх руках дві могутні точки опору: Перемишль і Львів, і починаючи від середніх Карпат на південь від Перемишля, відтак попри цю твердиню на схід від неї, далі на південь від залізничої лінії до Львова і вкінці круг цієї столиці на південь і схід від неї в північно-західному напрямку побіч небаром українсько-польський воєнний фронт загальної довжини поверх 250 км. Тут виринає питання: як велике було це обтяження, котре в цей спосіб звалилося на Західну Україну? Чи могли західні українці побідити в цій війні й переперти своєю збройною силою свої домагання на цілу Східну Галичину включно зі Львовом? Щоб дати відповідь на це питання, треба зважити обставини внутрі Польщі, на переломі 1918/1919-ого року.

Підчас того як західні українці зустрічали розвал Австрії як одностайний, як зєднаний народ, так що їм цілком можливо було напружити сили свого народу в без порівнання більших розмірах, як це на ділі сталося було, — то Польща уявляла з себе в цьому ж самому часі наскрізь інакшу картину. Правда, в жовтні 1918 існувала там така інституція, яка могла була б стати тимчасовим політичним осередком польської нації до того часу, аж положення закріпилося б настільки, що потім можна б було замістити цю інституцію якоюсь новоствореною верховною державною владою. Цією інституцією була варшавська „Рада Регенційна“, настановлена центральними державами ще в 1917-ому році. Ця „Рада“ розпоряджала вже навіть власним судівництвом і шкільництвом та невеличкою збройною силою на терені Конгресівки[1]), а в Західній Галичині був цілий австрійський державний апарат з давніших часів у польських руках. Польща випереджувала отже Західну Україну дуже значно: вона мала готові підстави, на яких можна було б заснувати і оперти державний лад. Згідно з цим "Рада Регенційна“ взяла на себе своїм ще з 7. жовтня 1918 довершеним проклямуванням зєднаної, всі польські дільниці охоплюючої Польщі оте завдання політичного обєднання нації. Але ж цю націю розщіплювали дуже глибокі внут-

[1]) (Michał Bobrzyński), Wskrzeszenie Państwa Polskiego. Том II. Краків 1925, ст. 10.

рішні ворожнечі, які ударемнювали таке всенаціональне зєднання до державно-творчих завдань. Консервативний табор, який тепер репрезентувала „Рада Регенційна“, а який давнішими часами вів у відношенню до розборових потуг угодову політику, чи то щоб цією угодою підготовити відбудову Польщі з опертям на Австро-Угорщину, чи то щоби спонукати Росію, щоб ця занехала щодо польського народу свою політику репресій, — отой консервативний табор був на переломі 1918/1919-ого року загально зненавиджений між польським загалом. Давніші заслуги цього табору пішли були в непамять, — загал був повен національно-революційних настроїв і насміхався зі спокійної розважности консерватистів, — його одушевляло гасло: „Міряй сили по намірам!“ Цьому пособляла та обставина, що після рівночасного упадку всіх трьох розборових держав Польща стала раптом простором не загроженим взагалі ніякими зовнішними силами, — що не треба було існування польської держави щойно виборювати, — що отже польське громадянство могло діяти на отому ніким не загроженому просторі, що йому самому подобалося, — що отже сміло можна було „мірити сили по намірам“, бо якщо якийсь намір навіть переростав сили народу, то це не грозило — як це інколи буває серед інших обставин — втягненням народу в катастрофу, ба й загубу. Було це таке зовнішне положення, в якому сміло можна було ставити і пробувати здійснити всякі, які завгодно, раціоналістично передумані внутрішні і закордонно-політичні державні програми, — був це надзвичайно сприятливий грунт для розросту всяких доктринерських принципіялістів.

І тут, у такому загальному положенню, зударилися дві прямопротилежні доктрини: націонал-демократична і соціялістична. У внутрішно-політичних змаганнях відзначалася польська національна демокракратія від самих своїх початків тим, що вона вважала себе за одиноке правдиве ядро цілої нації і що вона була перепоєна змаганням до свого єдиновластя ціною відсунення всіх інших політичних таборів на бік. Ледви, чи може існувати більше противенство ніж те, яке було між цією перепоєною диктаторськими амбіціями національною демократією і соціял-демократичними поглядами, які шукали „справжнього голосу народу“ серед мас. Але й теж і з закордонно політичного боку неможливо було погодити ці обидва напрямки. Вже літами, майже десятиліттями передтим займалася національна демократія теоретичною розвязкою питань про те, на які області бажано було б простягнути владу польської держави. Національні демократи доходили при цьому до висновку, що східна границя отієї польської держави повинна б сягати в простір між границями історичної Польщі з 1771-ого року і границями з 1795-ого року, себто що вона повинна простягатися не цілком по Дніпро і що все це повинно б бути зорганізоване яко централістична, одностайна, „народова“ держава з метою спольщення включених у цю державу литовців, білорусинів і українців. — Знову ж соці-

ялісти не мали якоїсь подібно до подробиць виробленої закордонно-політичної програми: в їхніх думках уявлялися ріжні програми якоїсь польсько-литовсько-білорусько-української федерації, якогось братерства народів, — але все це було недодумане, неперерферментоване, — якась дивна мішанина інтернаціональних доктрин про свободу народів, про право на національне самовизначення, про світовий мир, і рівночасно ремінісценцій про історичну Польщу, — і тому не диво, що теж і немало соціялістів цілком поділяло погляди національних демократів про одностайну, „народову" державу.

А що в незагроженому нізвідки просторі сміло можна було „міряти сили по намірам", то мало це очевидно першорядну вагу, кому вдасться першому захопити державну владу в свої руки, щоби переперти свою програму. До того ж ці польські доктрини безпощадно поборювали себе взаїмно вже майже від цілих десятків літ і в добавок світова війна, підчас якої зударилися були з собою орієнтація на Антанту і орієнтація на центральні держави, надзвичайно поглибила була цей розкол між народом. Взаїмна ненависть, від якої й без того вже дуже терпіло внутрішне життя польського народу, загубила в наслідок цього на переломі 1918/1919-ого року всяку міру, і вийшло так, що упадок центральних держав став для поляків не сигналом на єднання, тільки навпаки знаком для вибуху боротьби партій за владу [1]). Була це отже на загал беручи картина, як не повинен виглядати в рішаючу хвилину народ, який змагається за свою власну державу. Не тільки польський, а й інші народи Европи, які саме бралися засновувати свої національні держави на руїнах Австро-Угорщини, були більше чи менше переповнені такими внутрішними распрями: знак, як дуже неорганічно, як у першій мірі не завдяки своїм власним „національно-державницьким хотінням", тільки завдяки побіді далекої Антанти ці народи дійшли до своєї національної державности. Бо річ ясна, що при *такому* свому внутрішному положенню вони напевно були б нездібні вибороти собі державність власними силами в прямій боротьбі з Австрією, чи Росією.

Найдальше пішла в цьому загальному стремлінню до захоплення влади централя польської національ-демократії, а саме паризький „Комітет Народовий Польський", який ділав дипльоматично перед державами Антанти. Він постарався, щоби держави Антанти внесли в умови про перемиря для Німеччини постанову 12-ого артикулу: що німцям дозволено покинення тих областей у Східній Европі, які вони окупували були, лиш по згоді, чи по наказу Антанти. Пробивалися в цьому надії „Комітету", що він буде впроваджений в Польщу яко її уряд просто антантськими військами й організованою у Франції армією генерала *Галлєра*, які повинні були прийти німцям на зміну. [2])

---

[1]) *Stanisław Kutrzeba*. Polska odrodzona 1914—1922. Wydanie drugie. Краків 1922 ст. 95.

[2]) *Bobrzyński*, op. cit. Том II. ст. 9—10.

Але гірше було в самім краю. Ще 17. жовтня 1918 скликала була „Рада Регенційна“ до Варшави нараду всіх польських партій, щоб осягнути обєднання між ними [1]). Але це був хаос біля тридцяти завзято поборюючих одна другу фракцій, груп і клік, так що нарада скінчилася безуспішно [2]). Таксамо невдачею скінчилися зусилля „Ради Регенційної“, яку піддержували — як уже згадано було — тільки крайно непопулярні консервативні круги, зокрема скомпромітовані своїм австрофільством краківські консерватисти, утворити коаліційне міністерство [3]). В наслідок цього „Рада Регенційна“ хоч-не-хоч видала себе на ласку і неласку партіям, які заступали орієнтацію на Антанту, а саме: націонал-демократам і реалістам [4]). З охотою вхопили ці запропоновану їм владу в свої руки, зложили 23. жовтня 1918 під предсідництвом Йосифа Сьвєржинського (Józef Świerzyński) кабінет, — і тут враз розпочалися загальні перегони в демагогії. Кабінет іменував 29. жовтня 1918 комісарів „Ради Регенційної“, які мали переняти адміністрацію так від австрійських окупаційних властей Південної Конгресівки в Люблині, як теж у Галичині в Кракові і у Львові, і проголосив свою програму: ліквідація окупацій, створення державної адмістрації, внутрішна державна позичка, утворення добровольчої армії та покликання рекрутів, і вкінці скликання конститууючого сойму. Щодо всіх цих точок, то діяльність і наміри цього кабінету були наскрізь доцільні і пожиточні. Але цей кабінет був свідомий низького національного рівня народньої маси [5]) і тому він не зважувався виступити перед націю з вимогою одних лиш жертв на ці перші часи державного існування. Навпаки він був того переконання, що поперед усього треба собі зєднати ласку маси соціяльними обіцянками. Це був той самий соціяльно-демагогічний момент, який штовхнув був Наддніпрянщину в більшовизм, але на Західній Україні ділав на переломі 1918/1919-го року ще лиш дуже незначно, чим якраз здебільша й пояснялося, чому західні українці були в тому часі здібні до розмірно дуже великих зусиль і жертв ради їхньої держави. Такі речі відповідали зрештою основному характерові націонал-демократії, її кожночасному стремлінню до популярности, і відсіля вийшло таке, що кабінет Сьвєржинського попробував конкурувати зі соціялістами при помочі манення маси соціяльними гаслами. Для цієї цілі зарезервовано воєнне міністерство Йосифові Пілсудському, ще інтернованому німцями в Магдебургу, бо цей був серед мас дуже попу-

---

[1]) Kutrzeba, op. cit. ст. 85—96.

[2]) Ignacy Daszyński, Pamiętniki, Том II. Краків, 1926, ст. 310—311.

[3]) Bobrzyński, op. cit. Том II. ст. 12.

[4]) Kutrzeba, op. cit. ст. 96.

[5]) Польський воєнний історик Witold Hupert, Zajęcie Małopolski Wschodniej i Wołynia w roku 1919, Львів-Варшава 1928. ст. 9. поясняє неможливість загальної мобілізації в Польщі в 1918/1919-му році м. ін. моральним вичерпанням у наслідок світової війни: „а це в виду низького нажаль рівня національної свідомости серед ширших народніх мас мусіло сильно здержувати розгорнення організації армії“.

лярний, і рівночасно заповіджено земельну реформу та забезпечення положення робітництва та вироблено крайно радикальний виборчий закон для будучого конститууючого сойму[1]). Є це завше доказом непридатности народу до власної державности, коли стихійне бажання державного самоволодіння і готовість скласти жертви ради цього є серед нього настільки слабі, що треба аж обманювати його, що власна держава ніби то лежить в його матеріяльному „інтересі". Звязання соціяльної демагогії з ніби то „державницькістю" і було головною признакою того, що нпр. Наддніпрянщина не була на переломі 1918/1919-ого року ніяк здібна до того, щоб собі свою державність вибороти і заснувати. Внутрішний соціяльний мир і відложення соціяльних боротьб на пізніші, спокійніші часи після трівкого заснування й забезпечення власної держави являються осьтак передумовою того, щоб ділання національних енергій завершилося в остаточних вислідах заснуванням власної держави, — і вибух соціяльної демагогії в Польщі в імя ніби то польської „державницькости" штовхав осьтак Польщу на похилу площу, по якій народ котився в остаточних результатах на ділі не до своєї державности, тільки — як всюди інде в Східній Европі в тому часі — до соціяльної революції.

Зараз же прийшла до слова лівиця, щоби зненавиджену націонал-демократію переліцитувати. Провідник польського західно-галицького селянства Вінценти Вітос скликав 30. жовтня 1918 зїзд делєгатів своєї партії в Кракові і цей зїзд зажадав для своєї партії майже половину міністерських послів згідно зі статистичною численністю селянства в Польщі. Ледви, чи можна було ясніше висловити погляд про державу як про здобич, призначену на розподіл. Тож і відбутий у Варшаві 1. листопаду 1918 конґрес цієї партії „людовців" поставив себе супроти кабінету Сьвєржинського в найзавзятішу опозицію[2]).

Соціялісти спіраючися на „Польську Організацію Військову" пішли ще далі від „людовців": вони запротестували проти змобілізування армії перед тим ніж буде скликаний сойм[3]) — вони сподівалися, що при помочі радикальної більшости сойму дістануть державу в свої руки самі. Теж і „Польська Комісія Ліквідаційна" в Кракові, яка перейнила державну адміністрацію в Західній Галичині й складалася з польських західно-галицьких партій, відмовилася підчинитися „Раді Регенційній" і її кабінетові[4]), так що варшавський комісар для Галичини, князь Вітольд Чарториський, мусів після невдатних переговорів з отією „Комісією"[5]) вернути до Варшави, не вдіявши нічого. Тепер зашаху-

---

[1]) Bobrzyński, op. cit. Том II. ст. 12—14, 16, 23—24.

[2]) Bobrzyński, op. cit. Том II. ст. 15.

[3]) Bobrzyński, op. cit. Том II. ст. 15, Daszyński, op. cit. Том. II. ст. 311.

[4]) Bobrzyński, op. cit. Том II. ст. 14.

[5]) З яким озлобленням велася ця боротьба, видко з характеристичної картини цих переговорів, яку дає Daszyński, op. cit. Том II, ст. 316: „...Дня 1-ого листопаду зявився в Кракові князь Вітольд Чарториський і почав жестами якогось ніби то урядування. На це покликала його президія

вали соціялісти „Раду Регенційну“ тим, що не було б ганьбою підчинюватися їй, замістительці якогось короля з ласки центральних держав, їй, настановленій цими державами фортеці реакції [1]. Зараз же підхватила теж і це демагогічне гасло національ-демократія — аджеж ходило про те, щоб у всьому себе взаїмно переліцитовувати, — і кабінет Сьвєржинського підприняв 4. листопаду 1918 під цим гаслом і під кличем „Польщі людової“ державний переворот проти „Ради Регенційної“: він проклямував, що „інтереси привілєйованих верств мусять уступити перед добром вітчини“ і що уряд „повинен репрезентувати польські трудові маси“ [2]. „Рада Регенційна“ випередила свій кабінет і відпустила його [3]), але в цей спосіб вона втратила остаточно опору, яку ще мала [4]. Таким чином не остало вже ніякого завязку більше, з якого могла б розгорнутися центральна державна влада, і Польща була здана без ніякого стриму демагогії взаїмно себе поборюючих партій.

Усе штовхало тепер внутрішний розвиток у Польщі в напрямку на соціяльну й політичну горожанську війну. З однієї сторони біснувала національна демократія проти „Ради Регенційної“ — а техніку підюджування вулиці опановувала вона досконало завше, — з другої ж сторони подалися галицько-польські соціялісти на чолі з Ігнацим Дашинським до Люблина, де вони на цьому терені тільки що зліквідованої австрійської окупації Південної Конгресівки проклямували себе 8. листопаду 1918 „народнім правительством.“ [5] Невеличкі відділи війська „Ради Регенційної“ там обезброєно і закликано околишніх робітників і селян до зброї. Зараз же видано відозву до польської трудової маси, в якій в імени „мира і свободи для скровавленого людства“ і „розторощення панування капіталістів, фабрикантів, великоземлевласників і мілітаристів“ заявлено, що „Раду Регенційну“ зноситься і загрожено „ворогам демократії“ як найтяжчими карами, що більше: поставлено їх поза законом, якщо б вони ставили опір. Далі проголосила ця відозва майорати й ліси державною власністю і восьмогодинний робочий день і обіцяла вивласнення великого й середного землевласництва,

---

„Ліквідаційної Комісії“ на 2-ого листопаду до себе. О год. 8-ій вечором зявився князь і розмова розпочалася. Повний ноблєси (wykwintny) князь сидів на канапі, а поруч нього з далеко простягнутими ногами в клюбовім фотелю пан Вінценти Вітос. Цей мав в руках кишонковий ножик і завзято чистив собі ним нігті, які очевидячки цього дуже потребували. Князь говорив, але кидав час до часу оком на нігті пана Вітоса і — як здавалось мені — здрігався. Короткий змисл цієї півторагодинної розмови був той, що ми одноголосно радили князеві, щоб він вертав до Варшави і радив „Раді Регенційній“ мати терпеливість.

[1]) Bobrzyński, op. cit. Том II. ст. 15.

[2]) Dr. Kazimierz Władysław Kumaniecki, Odbudowa Państwowości Polskiej. Najważniejsze dokumenty 1912 — Styczeń 1924. Варшава-Краків 1924, ст. 128—129.

[3]) Bobrzyński, op. cit. Том II. ст. 15—16.

[4]) Kutrzeba, op. cit. ст. 96.

[5]) Bobrzyński, op. cit. том. II. ст. 17, Daszyński, op. cit. том. II. ст. 320—326, Kutrzeba, op. cit. 96—97.

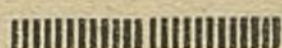
удержавлення більшої частини індустрії, утворення робітничих рад для нагляду над працею фабрик і конфіскату капіталів, які повстали з зисків на світово-воєнних подіях. Відозва напімнула поляків, щоб вони приняли участь у відновленню литовсько-білоруської держави в історичних границях і щоб вони змагали в Східній Галичині й на Україні до мира з українцями. Вкінці закликала вона народ до нього, щоб він ставав в ряди польської народньої армії.[1])

Хоч яке опереткове було ціле це підприємство, хоч як бракувало тим філістрам[2]), які осьде одягали на себе костюм світопереворотчиків, дійсної революційної великости в думках і в чині, — то все ж здавалося неминучим, що розгнуздані націоналістичними і соціялістичними челядниками чародійних штук соціяльні фурії зметуть їх самих і звалять Польщу під проводом властивих майстрів чародійства — комуністів — в таке саме нещастя горожанської війни, в якому вже знаходилася Росія, а кілька днів після люблинських подій опинилася теж і Наддніпрянщина. Польща знайшла себе в цей спосіб не лиш у посіданню чотирьох правительств: „Ради Регенційної", люблинського уряду, правительственного сурогату, яким була краківська „Комісія Ліквідаційна" і — in partibus infidelium — паризького „Народового Комітету", — але й грозив Польщі ще й розкол нації на посідаючих і незаможних. Якщо в цьому менті взагалі ще існувало щось, на чому можна було б опертися серед загальної пливкости цілого положення, — то цим чинником була хіба ще тільки зненавиджена німецька військова окупація в Варшаві і в більшій частині конгресівки поза Люблинщиною. (Продовження буде.)

---

[2]) Kumaniecki, op. cit. ст. 130—132.

[2]) Ледви чи, можливший який інакший осуд про цих людей після того, як прочитати спомини провідника люблинської афери, Ігнацого Дашинського, з їхніми аж надмірно численними виявами дрібничковости, пустоти, зарозумілости і самохвали. Який тісний був горизонт отого польського „Леніна", вказує хоч би лиш ось таке місце (op. cit. Том II. ст. 317): „Для нас була боротьба з галицькими українцями боротьбою між братами... (а все ж) мусіла поплисти кров... (Теж) мій син Фелікс, якого відпущено з австрійської арм й він записався був на техніку, боровся тоді у Львові. З оповідань численни свідків і товаришів по зброї можу вносити, що він доконав у боротьбі з визволення Львова чинів великої відваги й неустрашимої хоробрости і нера наражав своє життя. Тим більше горджуся цим подвигом мого сина, що його не нагороджено навіть ніяким військовим ордером, який йому по думці хоо робрих жовнірів безперечно належався. Але відзначення ледви вистарчили для протегованих. Отже ми обидва не стратили забагато часу на обміркування цього роду явищ, які зрештою на світі не є рідкі".

М-р. Антоніна Струтинська.

На склоні життя Антона Могильницького.

(Причинок до характеристики людини й письменника).

Не тільки переломові події, але також хвилини зі щоденного життя, жести, рухи й поведінка супроти найближчих осіб дуже важні й потрібні до пізнання поета, мистця, чи діяча, як важні й потрібні до пізнання кожного чоловіка. Якраз в кілька таких незамітних для ока рис із буденщини збагачують Антона Могильницького, відому стать з доби галицького відродження, два його дотепер незнані листи. Мова мовиться тут про лист письменника до о. Гр. Боднара, роком старшого від поета в богословських студіях товариша[1]), а опісля пароха в Золотому Потоці, з 8. V. — 1. VII. 1871. року й лист до о. П. Белея, пароха в Войнилові, з 28. II. того ж року[2]).

Лист Антона Могильницького до о. Григорія Боднара з 1871. р., писаний два роки перед смертю поета, — це одно з останніх, досі відомих писань і одночасно один з останніх його висловів про себе[3]); до того, як вказують дати й розмір, він складаний довго[4]), продумано, бо ж і адресат був людиною, перед якою поет радо сповідався з імтимних своїх переживань і почувань[5]): раз тому, що це був його добрий товариш, навіть

[1]) Гл. про це останнє В. Щурат: На досвітку нової доби. У Льв. 1919. ст. 143.

[2]) Два щойно згадані листи А. Могильницького досі ненадруковані, ані не обговорені; їх вдалось мені найти в рукописному комплєксі Бібліотеки Н. Т. ім. Шевч. у Льв. під числом 459, в якому поза тим міститься іще пять окремих речей поета, а саме: Голос радости з 1838 р., Слово о повинностех підданих з 1839 р., Tempora mutantur (Homilia do Bazylego) з 1840 р., Homilia do Dymytrego з 1842. р. і лист до о. Гр. Боднара з 1843. р. (усе це писання в цілості, або бодай у виїмках (чи в скороченні) уже колись напечатані). — З обговорюваних мною листів А. Могильницького — хронологічно першим є лист до о. П. Белея з 28/II. 1871, писаний українською мовою на двох сторінках звичайного листового паперу нормальним почерком поета; другий натомість, значно обширніший є лист до о. Гр. Боднара з 8/V. — 1/VII. т. р., писаний у переважаючій частині по німецьки, а тільки з українськими і польськими партіями, правильним готиком на неповних шістьох піваркушах (з обох сторін) канцелярійного формату (одинадцять цілих вщерть заповнених сторінок поетового дрібного письма !), місцями дещо здефектований (четвертий і особливо останній аркуш), без означення порядкових чисел сторін, чи листків. — Названу збірку рукописів А. М. Бібліотека Н. Т. ім. Шевч дістала в дарі від Др. К. Лучаківського. Звістку про її існування був ласкав подати мені Вп. П. Акад. М. Возняк, за що висловлюю йому на цьому місці подяку.

[3]) З 1871. р. походить опріч названих іще один лист (з мені звісних) Антона Могильницького до о. Амвросія Шанковського з 26. (14.) VII., опублікований проф. Я. Гординським, гл. Із переписки Антона Могильницького в 1861—71 рр. До історії культурного й політичного життя в Галичині у 60-тих рр. XIX. в. Збірник фільольог. секції, XVI, ст. 230—31.

[4]) Поет писав листа від 8. травня до 1. липня: приблизно отже два місяці, — зрештою може навіть і довше.

[5]) Дуже обширного листа до о. Боднара написав Могильницький, як відомо, 1843. р.; Гл. Іван Франко: Знадоби до житєписи Антона Могильницького. Зоря, 1885. р. Nr. 21, ст. 250—51.

приятель з молодечих літ, а також длятого, що Боднар — по висловам цього ж письма (IV., verso) — мав літературну жилку й щиро цікавився поезією.

Усе щойно сказане разом зі змістом листа, з обрисами настроїв особистого характеру, в парі з яркими картинками життя глухої галицької провінції, це те, що — дає з одного боку — дійсну запоруку обєктивної його вартости для зрозуміння психіки письменника в послідні його роки — з другого ж докидає кілька черт хоч до недавнього, а все так мало знаного образу минулого нашої країни і це становить його справжній інтерес. — Подібну ролю грає теж для дослідника лист поета до о. П. Белея, хоч у меншому розмірі.

Щоб увійти в духовий настрій, в якому Антін Могильницький писав свойого дружнього листа до Гр. Боднара з 1871. р., треба вернути дещо взад у хвилину, коли поет пережив глибоку трагедію одиниці під зударами долі — що правда — не без власної вини. Ті важкі моменти в той час забрали Могильницькому все те, чим славний був автор „Скиту Манявського“ і визначний діяч — посол до краєвого сойму та віденського парляменту зі знаменитим своїм виступом 27. червня 1861. р., коли це, як державний муж, заманіфестував вперше від галицької землі у Відні в добі її відродження, так звані „Бажання Русинів“ [1]).

Одначе цей блискучий успіх у публичному житті не вийшов у користь письменникові; при поборюванні централістичних тенденцій, де б вони не брали своє джерело (німецький, польський, чи який інший централізм), Могильницький оспорював принцип політичного напрямку, що його обороняв еписком-суфраган Спиридіон Литвинович [2]), а тим самим поет наразився амбітному владиці-діячеві [3]). Литвинович нерадо дивився на похвальні гимни, співані в честь Могильницього [4]). — Що згадана бесіда з 1861. року була причиною різкого конфлікту між поетом і Литвиновичем, про це говорила загальна опінія „тямучих людей“ в Галичині [5]). Про суперечки і непорозуміння між Могильницьким, а всемогучим тоді владикою багато говорилось в 60-тих рр. [6]).

---

[1]) Гл. Письма Антона Могильницького (Бібліотека Зорі), 1885. р., вид. Ом. Партицького, ст. 151—60.

[2]) Гл. Ом. Партицький: „Літературна діяльність Антона Могильницького“. Ibid. ст. 213. Про Литвиновича пише тут Партицький: „Л. лише в централістах німецьких і в безоглядній попиранню тодішного правительства добачав ціль і програму Русинів“.

[3]) ...„Литвинович належав до тих людей, що не дозволяли нікому зачіпити публично своєї амбіції“. Гл. Я. Гординський: Віденська гр.-кат. духовна семинарія в рр. 1852—5. Записки Н. Т. Шев. т. 115. ст. 83.

[4]) Ibidem. Партицький має правдоподібно на думці справжній похвальний вірш п. з. „Гомін молодої Руси“, що його написав в імя цілої української молоді Володимир Шашкевич (Львів, 1861.) в доказ пошани для поета з нагоди названої віденської його промови. (Виїмок з цього вірша поміщений в „Слові“, 1861. р. Nr. 47, с. 270.).

[5]) Гл. К. Лучаківський: Антін Могильницький; єго життє, єго значіння. Справоздання Дир. Акад. Гімн., 1886/7., ст. 44.

[6]) Ом. Партицький: op. cit.. ст. 214.

Між обома противниками приходило нераз до гострої виміни думок, при чому поет не дуже то давав Литвиновичеві випередити себе.

Все таки Могильницький брав собі глибоко до серця догани владики, як свідчить про це лист Івана Могильницького (поетового брата) з 1864. р., що дає взагалі цікавий матеріял до вияснення обговорюваного конфлікту [1]).

Особливо болюче вразили Антона з боку Митрополита (Литвинович став львівським митрополитом 1863. р.) підозріння щодо неприязних дописів до „Слова", чим Могильницький правдоподібно не провинився, бо в цитованім листі названо за це Литвиновича „разячо жорстоким" [2]). До продовження конфлікту причинився теж чимало випадок, що мав місце в державній раді мабуть 1863. р., коли Литвинович в приняві Куземського і Полєвого обізвався до Могильницького: „Sie sind ein gemeiner Schuft" [3]). З тієї пори в Могильницького жаль до владики помітно скріпився, подія „омрачила й глибоко огірчила" його [4]); він став у товаристві й під проводом Плятона Костецького шукати розваги в напитках, хоч це йому очевидячки шкодило [5]). В звазку із тим прийшло до скандалів, що стали відомі навіть львівській поліції [6]). Одначе Литвинович готов був — по словам цитованого листа — всі ті провини Могильницькому — священикові простити, якщо поет тільки поправився би. В цьому саме напрямку йшли старання поетового брата, що бажав авторитетом Шанковського (адресата листу) вплинути на Антона і переконати його про замір Литвиновича поетові простити [7]). — Але — на жаль — це йому не пощастило. Могильницький не погодився з Литвиновичем і звідсіля для нього отвиралась дорога до цілої низки неприємностей та невдач в громадському житті; розріз між письменником і Литвиновичем був безумовно однією з причин його упадку [8]), в купі з яким йшов духовий розстрій і частенько теж хатні злидні, по свойому дошкулюючи.

Ряд деградацій в житті поета почався з відібрання церковного достоїнства: розпорядженням з дня 14. липня 1864. р. позбавлено Антона Могильницького почестей богородчанського

---

[1]) Лист Івана Могильницького sen. до Амвросія Шанковського, писаний 1864. р. (Грушка $^{16}/_{28}$ на Петра Варегѣ 864). На значіння цього листа в справі розяснення конфлікту з Литвиновичем звернув увагу його видавець, проф. Я. Гординський: op. cit. ст. 134—5.

[2]) Ib. 134.

[3]) Здогад щодо дати цього факту приналежить проф. Я. Гординському: op. cit. ст. 135. — Щодо дальшого змісту гл. цитов. лист Ів. Могильницького: Ib. 181.

[4]) Ib.

[5]) Ib.

[6]) Ib.

[7]) Ib. ст. 180.

[8]) Таку думку висловив між іншим Т. Г. Лебединцев у письмі 6. (10—22/VII. 1866, Холм). Гл. Письма Т. Г. Лебединцева Къ брату. Кіевская Старина, 1898., т. LXI, ст. 65—6.

декана[1]) з наддатком попереднього слідства політичної власти першого ступня[2]). В два роки опісля—1866. р.—Могильницький в останнє виступав на політичній ниві, бо 1867. р. його при виборах уже поминуто[3]).

На той же 1866. рік припадає ще в житті Могильницького принижаючий інцидент з Теофаном Гавриловичем Лебединцевом[4]). Могильницький не вагався тоді, як відомо, приняти православя, що до нього зрештою, як звеличник „Скиту Манявського" — того українського Атосу, тяготів ідейно вже здавна[5]); старався у Лебединцева, а при помочі москвофіла о. Д-ра Криницького за становище священика в Київській епархії, де митрополитом був Арсеній[6]).

Проблєма москвофільства, що забирала в свої ряди цілі кадри наших галицьких діячів і письменників якраз в тих меншбільш роках, стоїть у Могильницького однак на виразно життєвому й практичному ґрунті. — Причини, що зложилися на нещасне положення поета й тронули його до цього розпучливого кроку — це були, як сам Лебединцев подав: 1) Конфлікт з о. С. Литвиновичем і Консисторією, 2) багатосемейність і 3) пянство.[7]). І у виду таких мотивів дотичний поступок А. Могильницького являється справді затемненням ясного духового обличчя поета,

---

[1]) К. Лучаківський: op. cit. ст. 46.

[2]) Що Могильницького віддано під слідство поліції, свідчать про це акти того ж уряду з дати: Львів, д. 11 лютого р. 1864. — Ib.

[3]) Останній раз Могильницький виступав у соймових нарадах 3. лютня 1866. р., коли обстоював свій внесок про уживання соли довшою промовою (Гл. Справозд. сойм. з р. 1866., ст. 1680, ст. 534., див.: К. Лучаківський: op. cit. ст. 44.), у найближчому засіданні Могильницький не брав уділу, як вказує на те протокол до 73. з д. 20 цвітня 1866. — Ib.

[4]) Теофан Гаврилович Лебединцев був від початку 1865. р. „исправляющим должность начальника в ново открываемой холмской учебной дирекціи". Один із співвиновників знищення унії на Холмщині. Пор. Осип Маковей: З життя і письменства. Літ. Наук. Вістник, 1898. р., Кн. VII, ст. 29.

[5]) Обік самого (названого щойно) вибору теми з життя непохитної і могутньої твердині православя — і найбільшого манастиря Наддністрянщини— мірку цього замилування до старої традиції дають іще інші познаки в тексті твору: коли скитські черці уздоровляють і хрестять недужого сина підгірського скотаря, поет залюбки підкреслює: „І Акафиста в двійку відспівали, По святім Церкви восточной звичаю, В пользу слабому для Божої хвали, І Спасителю і Отцу Николаю"; і т. д. („С. М.", Перем., 1852, ст. 64) — а протиставляючи забобонам „мудровіщого дяка" правовірність своїх монахів, пише: „Як там Дякови казала Псалтиря": „Щоби святити воду о півночи так нас не учит православна Віра!" Ib 59. Годиться теж пригадати думку В. Щурата, який уважає ідею „Скиту" у Могильницького випливом настроїв боротьби гр.-кат. духовенства з латинським в 1836 р.; вона ж повстала в звязку із виданням пофалшованого польського перекладу з німецької книжки Шмітта п. н. „Zgodność i różność między wschodnim i zachodnim Kościołem" у перемиськім часописі „Przyjaciel prawdy chrześcijańskiej" 1835 р. Гл. В. Щурат: Ті, що нас будили. Життя й Знання Р. V., 1831, листопад, Ч. 2, ст. 45, 46.

[6]) Гл. письма О. Г. Лебединцева къ брату. Зосібна: Письмо 6. (10—22 Іюля 1866 г. — Г. Холм) Кіевская Старина, 1898, т. LXI, ст. 65.

[7]) Ib. ст. 65—66, письмо 10. (28 сентября 1866 г.—Г. Холм), ст. 73 і письмо 12. (10—12 ноября, 1866 г. — Г. Холм), ст. 81. — Порівняй теж: Я. Гординський: op. cit. ст. 134.

поминаючи вже навіть національно-політичну і релігійно-церковну сторінку питання.

Знана річ, що спроба переходу на православя й москвофільство — Могильницькому не удалася, а з другого боку, що аж пізніше, по смерти поета стала відома ширшому українському загалові[1]). Але цікаво, як Могильницький сам підходив до тієї дуже важливої й драстичної теми. Та такі безпосередні вирази на разі не є дані й ледви, чи вони можливі, з уваги на пануючий тоді режім? Посередньо симпатії поета до цього ідеольогічного напрямку висловлюються натомість нпр. у двох листах з 1871. р. [У листі до Гр. Боднара любих йому спів-кандидатів на солотвинську парохію каже поет назвати латинському пароховi „непоправними москвофілами, панславістами, схизматиками" і т. і. (II., recto)[2]). Анальогічно в листі до Амвросія Шанковського у звязку з обговорюваною справою шкільних переслідувань сина (Андроніка) іронічно замічає, що учні-поляки часом дуже то підозрілої моральної вартости одержують хороші поступи тому, „bo szerzą cywilizacyę i oświatę zachodnio-europejską (саме ту необичайність), naprzeciw barbarzyństwu turańsko - mongolsko - moskiewskiemu" [3])].

Стільки про факти, які попередили духову дисорганізацію буйної індивідуальности письменника. У цілому ряді наведених обставин і фактів лежить ключ до виясненення змісту ось тут цитованого листа (до о. Боднара) і до зглиблення психіки Антона Могильницького на склоні його життя взагалі. (Продовження буде).

Петро Ісаїв,
магістер фільос.

Як „Нова Зоря" зорить.

„Хулу сказали"...

Нарешті ми діждалися, що „Нова Зоря" видала критику нашого журналу (гл. ч. 29. з 17.IV. ц. р. стаття: Як дзвонять восточні „Дзвони"). Ми все були певні, що „Н. З." поставиться до нашого журналу поважно і гідно, як це личить католицькому часописові ставитися до другого кат. журналу, що служить тій

---

[1]) Це сталося аж 1898 р., коли „Кіевская Старина" надрукувала цитовану переписку Лебединцева

[2]) В іншому місці спірає Могильницький плян противників на таких характеристичних предпосилках (готик скрізь у моїй статті транскрибую латинкою): „Prop. major. „Wszyscy Święto-Jurcy, Moskalofile, Panslawiści, Szyzmatycy et ct. są wrogami Św. Unii, — cywilizacyi zachodnio-europejskiej, i świętej sprawy polskiej",— Propos. minor „Nun aber sind die 6. Kandidaten, mit Ausnahme des P. Taniaczkiewicz, — lauter dessgleichen Zeug: Sprösslinge der mongolisch — turanisch — moskovitischen Vollblut — Rasse, — unverbesserliche Schismatiker, — Conclusio. Ergo..! Quod erat demonstrandum !" Ib.

[3]) Лист Антона Могильницького до Амвросія Шанковського, писаний дня 26. (14) VII. 1871. р. Я. Гординський: op. cit., ст. 231—32.

самій величній Католицькій Ідеї. Поважної й річевої критики ми сподівалися й тому, що у нашому журналі співпрацюють найповажніші українські письменники і найвизначніші сучасні українські вчені, професори одинокого українського університету (в Празі), члени найдавнішої і найбільшої нашої світської наукової інституції Н. Т. Ш., а рівночасно й члени багатьох чужих дуже поважних наукових установ, та визначні теольоги-професори, а врешті наш орґан має визначеного Митрополичим Ординаріятом свого духовного провідника. Та на жаль в своїй певності ми так дуже розчарувалися.

Показується, що новозорянському критикові цілком не залежало на розвоєві одинокого українського катол. літ.-наукового журналу, а тим більше на якійсь річевій критиці. Він, засліплений своїми вузькоамбітними мотивами, бачно зорив і слідив за кожним словом нашого органу, щоби могти на нього накинутися. Ждав він цілий рік, та не міг зробити нам ніякого закиду. Розсерджений цим і нарешті знетерпеливлений (а то тим більше, що наш журнал почав щораз то краще розвиватися) вириває зацитовані в одній нашій статті слова, вимахує високо ними вгорі, прибирає грізну позу жидівського фарисея Каяфи, роздирає остентаційно свою багряницю і кричить що сила: „Ви чули? Хулу сказали „Дзвони"!

У фанатизмі.

Приглянемося ближче, що ж то за таку хулу сказали „Дзвони"? Вона полягає в тому, що автор статті „Здалека і зблизька" (ч. 1, 1932, стр. 65) при обговорюванні політичних проблєм, звязаних з Польщею, уважав за відповідне навести цитат з відомого твору В. Липинського: „Листи до братів-хліборобів" зі стор. 313, в якім В. Липинський каже, що Єзуїт Скарга „хотів обєднати механічно розложену польську націю одною фанатичною, католицькою вірою; винищити при помочі „католицького народу" свободолюбивих і анархічних „панів ріжновірців" та в той спосіб збудувати сильну централістичну, бюрократично-військово-духовну, охльократичну державу". Застановімся, чи чоловік доброї волі на підставі того цитату направду може накидатися на „Дзвони" і робити їм такі повні зневаги й обиди закиди?

1. Перш за все це є цитат, що є в статті дуже виразно зазначене, а що новозорянський критик нарочно і тенденційно поминає.

2. Слова „фанатичний" уживається в ріжних значіннях: ліпших (між інш. також на означення тільки ентузіязму в слові і героїзму в ділі) і гірших.

Але без огляду на те, чи Липинський ужив того слова в ліпшім, чи гіршім значінню, то для людей доброї волі є цілком ясне й очевидне, що воно відноситься *тільки і виключно до католицької* **віри самого Скарги, а не** *до католицької віри* **взагалі**. Всі читачі, що не хочуть того місця цитату натягати,

щоби укути зброю проти „Дзвонів", розуміють його тільки так, що *Скарга хотів католицьку віру піднести до фанатизму (зробити її фанатичною)*, щоби в той спосіб, як каже Лип.: вининщити при помочі „католицького народу" свободолюбних і анархічних „панів ріжновірців". Що тільки те мав на думці Лип. і що тільки так можна те речення розуміти, маємо на те трівкі і незбиті докази:

а) Лип. бере в знаки наведення „католицького народу", це значить, що такий народ, якого католицька віра відзначається фанатизмом, він не уважає за правдиво католицький, а тільки псевдокатолицький і тому дає йому знаки наведення, як це звичайно робиться в таких випадках.

б) Така сама думка виходить виразно зі змісту дальшої части уступу, з якої взятий цитат.

в) Віднесення „фанатичний" до католицької віри загалом, противиться цілому світоглядові Липинського, а зокрема його поглядам на кат. віру, якої сам був гарячим визнавцем (новозорянський ревний критик є, видно, настільки вчений, що не знає, ким був Вячеслав Липинський, і говорить, що автор тих рядків, видно, стоїть здалека від католицької віри, а зблизька до якоїсь інакшої „віри"! Це ж хіба всім відомо, з виїмком очевидно ученого новозорянського критика, що Лип. був дуже примірним католиком і то римо-католиком).

г) Але найяркіший доказ, як належить розуміти те місце, дає таки ж сам новозорянський критик. Він майже в цілій своїй пятьшпальтовій статті старається виказати, що Скарга не був фанатиком, а це значить, що він сам відніс слово „фанатичний" до віри самого Скарги, бо в противнім випадку не був би намагався опрокинути його фанатичности. Коли ж так є, то на якій підставі робить він „Дзвонам" закид, що вони називають фанатичною католицьку віру загалом?!

г) Врешті не менше трівкий доказ на те дає й сама Редакція „Нової Зорі". Вона свого часу містила дуже прихильну і поручаючу рецензію на „Листи до братів-хліборобів". А хіба ж вона („архикатолицька") не робила би цього з твором, в якім називається католицьку віру фанатичною? Що? (Але це бачите так, що коли „Н. З." поручає твір Липинського і містить з нього часто цитати, (гл. напр. ч. ч. 45, 75, 78, 85, за 1931 р. і 5, 6, 7, 8 за 1932), то все впорядку, а коли зацитують щонебудь звідти „Дзвони", так згідно з „католицькою етикою" треба значіння цитату натягнути та перекрутити і назвати їх некатолицькими, і їх редакторів, ну і ще комітет „Доброї Преси").

Як бачимо, ціла справа зводиться до того, що Липинський назвав Скаргу фанатиком. Фанатизм Скарги може бути предметом дискусії (ми в це не входимо)[1]), але без огляду на те, чи дис-

---

[1]) Тут принагідно тільки замітимо, що брак оцінки Скарги як фанатика в історії Грушевського, чи іншім творі, ще не може бути доказом, що Скарга таки не був. Ніякий історик перед В. Липинським не підносив також величезної ролі шляхти в повстанню Хмельницького, а всетаки

кусія випаде корисно для Скарги, чи ні — то хіба ж кожному відомо, що не буде в тому нічого противного католицькій вірі. Кат. Церква ніколи не твердила, що ніякий її слуга, як звичайний чоловік, не міг бути грішним і посуватися до напятнованого нею фанатизну. Навпаки, Кат. Церква признає, що декотрі її слуги були фанатиками. Ось що говорить про це під словом „фанатизм“ „Encyklopedja Kościelna“[1]) написана найкращими теольогами Кат. Церкви:

„Rozumie się, że tym sposobem nie myślimy wcale uniewinniać zupełnie wszystkiego, co tylko katolickie ludy lub pojedynczy katolicy (підчеркн. наше) czynili kiedykolwiek dla powstrzymania przeciwnych kościołowi dążności, bo w sprawach religijnych można niekiedy przebrać słuszną miarę obrony i pomylić się można w wyborze środków obrony“ і т. д.

Зрештою доказом того, що деякі католики є фанатиками, може бути і стаття новозор. критика про „Дзвони“, бо вона є тільки випливом злобної тенденції і великого фанатизму.

Отже коли новозор. критик твердить, що закинути котромусь слузі Церкви фанатизм є чимсь протикатолицьким, іншими словами, що всі слуги Церкви мусіли бути і є святими, то він, хоч і з кругів духовних, не тільки не знає поглядів на ту справу Кат. Церкви, але навіть допускається свого роду єреси.

А ось послухаймо, що про Єзуїтів говорять Записки Ч.С.В.В. 1930 стр. 757: „римська курія заявилася тоді проти о. о. Єзуїтів, а новітнє апостолування наглядно показало невластивість „системи Ордену о. о. Єзуїтів — а дальше пишуть так: „Єзуїтський Орден мало що не інстинктовно колись і тепер нелюблений на тих землях, на яких нині його члени працюють. Треба лякатися, щоби постепенно не відживала месть і ненависть, що про них стільки писали і стільки оповідають“. Мимо таких терпких слів на адресу цілого Ордену Єзуїтів новозор. критик не зробив закиду браку католицизму, ані їх авторові, ані З. Ч.С.В.В., а коли „Дзвони“ ужили лиш в цитаті слова фанатичний у відношенню тільки до одного члена того ж Ордену, так крик на всі заставки (Ви, Шановні Читачі, вже ясно бачите, про що ходило новозор. критикові).

Новозорянський критик, хоч і добре зрозумів властивий зміст інкримінованого цитату, то всею силою старається його натягнути і немов татарський вожд Тугайбей кидається нашому журналові зі своїми обболоченими чоботами на груди і своїми підківками хоче розбити грудну кліть та вдарити відразу в саме

В. Липинський як прекрасний знаток XVII в. документально доказав це в своїх працях „Z dziejów Ukrainy“ і „Україна на переломі“ і ті його погляди нині принято в науці без застережень. Подібно зрештою, як нпр. факт, що „Нов. Зоря“ цілком промовчала славне інтервю Ексц. Митрополита в справі православних церков (в 1930 р.), не доказує хіба, що того інтервю цілком не було.

[1]) Encyklopedja Kościelna, podług teologicznej encyklopedji Wetzera i Weltego z licznemi jej dopełnieniami, wydana przez Ks. Michała Nowodworskiego t. V. 1874

серце „Дзвонів“: „Вони некатолицькі“! Але груди „Дзвонів“ затверді, а підківки новозорянського критика за немічні.

Фанатизм і брехню тієї статті відчував властиво і сам редактор „Нової Зорі“. Але думаєте, що його „католицька совість“ казала йому не містити її? Де там! Він тільки чекав, щоби кинути головню з вогнем на „Дзвони“. Для нього важне не те, чи „Дзвони“ справді католицькі і приносять для Кат. Ідеї користь, а те, що їх Редакція міститься у тім самім льокалі, де й „Мета“. І тому він тільки дає маленьку замітку від Редакції, що про ту статтю вискаже свій погляд по скінченню цілої серії статтей про кат. восточну пресу. Значить, треба собі лишити фірточку на випадок, якби притисли до муру. Значить, наперед обкидаймо болотом, а опісля, як буде треба, то скажемо, що ми цьому невинні!

Для зілюстровання відношення „Н. З.“ до „Дзвонів“ додамо один факт. На підставі виключно того, що в „Неділі“ найшлося якесь менше відповідне місце, новозорянський критик робить рівночасно закид некатолицтва і нашому літ.-наук. журналові і містить таке злочинне речення: Це поширює „католицький“ тижневик „Неділя“. А католицька акція за католицькою пресою подає „Неділю“, з „Дзвонами“ і „Метою“ як католицькі органи і поручає нашій суспільности“. — Можемо бути хіба тільки горді, що новозорянський критик за закидами нашому журналові мусів шукати аж на сторінках „Неділі“, а Редакції „Нової Зорі“ за „світлу“ льогіку її критиків гратулюємо.

Прижмуреним оком.

А тепер погляньмо, як редагована „Нова Зоря“, та, що на всі боки розкидає анатеми за некатолицтво. Візьмім під увагу хоч би останнє святочне великодне число (ч. 32, 1932), бо йому присвячує Редакція якнайбільше уваги і старань, а навіть у своїх закликах просить читачів помогти його зредагувати (гл. ч. 23, 1932 і подібно ч. 22, 1931), а протикатолицькі місця в святочному числі є найбільше шкідливі (люди мають час і з увагою все читають). На 11. стр. при реферованню теорії Бахофена читаємо там:

> „...сучасна моноґамічна семя це тільки останнє кільце в ланцюзі розвитку семейного укладу племен і соціяльних ґруп. У найранішій стадії розвитку — каже він (Бахофен) — панували безладні полові взаємини... Тоді при неможности означити вітцівства дитини рідність означувалося виключно по жіночій лінії, по материнському праву або матріярхаті. Перехід до одноподружности нарушував старинну традицію, освячену тодішною релігією, і це нарушування викуплювалося часовим гетеризмом кожної жінки з будьяким мужчиною.

А далі читаємо:

> „Баховенова ідея про існування материнського права (очевидно з безладними половими взаєминами, П. І.) в відомій добі громадянського розвитку (в найранішій стадії, П. І.) о с я г н у л о   п о т в е р д ж е н н я. (Підчеркн. наше.).

А ще далі:

Порівнююче мовознавство приходить у підмогу історичному і археольоґічному розслідови".

Читаємо й самі своїм очам не віримо. Не знаємо, чи ми маємо в руках католицьку „Н. З.", чи який більшовицький орган з ССРР., бо ж більшовики саме твердять, що спочатку жили люди в безладних полових зносинах і накликують тепер до повороту до первісного стану. Розглядаємося, чи редактор „з довголітньою практикою" не опрокидує тієї теорії в замітці. Де там![1]).

А киньмо оком на сентенції в тому числі, що мають подавати найглибшу мудрість, якою читачі „Н. З." повинні кермуватися в своїм житті.

Здобудете собі велику славу, коли не покажетеся слабшими, ніж вас створила природа, і коли мущини будуть про вас якнайменше говорити т а к з л о г о, я к і д о б р о г о" (слова висказані Периклем до жінок.)

Ця сентенція каже жінкам а) здобувати славу і заохочує їх до того, б) вартість себе і свого поступовання міряти передусім тим, що про них скажуть мущини і через те очевидно в першій мірі звертати увагу на мущин, як таких, в) не змагати до якнайбільшого усовершення себе, а тільки вдоволятися тим, що їм дала природа і таким поступованням, щоби мужчини не могли про них сказати також і чогось доброго. Оскільки це згідне з кат. наукою, хай осудять самі читачі.

В тім же числі маємо також дуже прихильну рецензію на журнал „Мистецтво", ч. 1. 1932, мимо цього, що там вміщені аж три образки нагих жінок, що можуть розбуджувати змисловість (гл. стр. 3, 7 і 15). Про це в рецензії ані слова, хоч при цій нагоді можна було осудити і цілий модерний напрям, що залюбки малює нагі жіночі постаті і збільшує сучасну неморальність.

На одно великоднє число, зредаґоване з якнайбільшим старанням і увагою, хіба досить.

З браку місця не будемо розводитися довше над деякими іншими рецензіями, що їх містить „Н. З." Як примір наведемо тільки дуже прихильну і наоливлену рецензію в ч. 87. 1931. на працю проф. богослов. православного виділу на варшавс. університеті О. Лотоцького: „Українські джерела церковного права" (Праці Укр. Наук. Інст. Т. V. Серія правнича, книга 1). Варшава 1931. Ст.318+2, 8⁰, мимо того, що та праця *пропаґує виборність на церковні становища* (священиків і епископів!) та *протикатолицький погляд на розводи і подружжя.*

Редакторові „з довголітною практикою" слід би також знати, що новинки про злочини в кат. часописі не подається так само,

---

[1]) Що в початках людства панувала моноґамія, твердить не тільки Кат. Церква, але і багато найповажніших вчених, між ними навіть ліберальний наш історик М. Грушевський в своїй поважній праці „Початки громадянства", де дає на те цілий ряд доказів і реферує важніші теорії в тій справі. Але в „Н. З." більший лібералізм як в М. Грушевського.

як в лібералних часописах (гл. нпр. ч. 25 1932), але бодай одним реченням або словом їх пятнується, або подається їх як примір, до чого доводять людські пристрасті, щоби вони не заохотили кого до такого самого проступку. А вже конечно вимагала повного обурення напятновання новинка про убійство священика в Каліші. Тимчасом ані слова осуду (гл. ч. 29 1932). Коли „Неділю“ називає новозор. критик некатолицькою тому, що в її дописі була подана вістка про невпущення православного священика до Церкви, то тим більше можна закинути „Н. З.“, що така новинка без коментарів може заохотити когось до подібного вчинку. А така новинка в „Н. З.“ ч. 30. 1932 як: „Др. С. Балей, відомий укр. вчений, тепер професор психольоґії варшавського університету, почав на днях психольоґічні студії у міському звіринці в Варшаві“ — може дати читачеві очевидно підставу до думання, що звірята мають таку саму душу, як чоловік, бо над ними переводиться такі самі психольоґічні студії. Редактор з практикою, якої брак закидає другим, був би напевно ту новинку або інакше сформулював, або дав до неї відповідне пояснення.

Думаємо, що цього досить, хоч ми тільки при побіжнім перекарткованні останнього річника „Нової Зорі“ замітили ще кільканадцять подібних місць, як в великодньому числі [1]). Ідучи слідом новозорянських критиків, ми могли би про кожне з них писати окрему статтю. Але ми не діти, щоби вже на підставі наведених місць називати „Нову Зорю“ некатолицькою, як це вона робить з „Дзвонами“, „Метою“ і „Неділею“, як також не маємо на ціли нищити католицького органу. Наведенням тих місць, хотіли ми тільки вказати, чи „Н. З.“ має моральне право так „шафувати“ на всі боки словом „некатолицький“, та про що властиво їй при тім ходить. Вповні розуміємо, що редактор „Н. З.“ ті невідповідні місця (хоч вони й дуже неприємні для кат. часопису) може оправдати чи то недоглядом, чи своїми заступниками підчас своєї неприсутности, чи чим іншим, і віримо, що він на майбутнє після прочитання наших уваг доложить всіх старань, щоби подібне не лучалося. Але ми проти способу редаґовання „Н. З.“ маємо поважніші закиди:

В овечій шкірі.

В згаданій вже нами „Encykl. Kość.“ під словом katolicki (Т. X) читаємо таке:

> **„Za katolików nigdy nie byli uznani tylko ci** (підч. наше), którzy byli i trwali w jedności i posłuszeństwie Stolicy Apost., *communionem cum S. Sede Apost. habentes* i nigdy, nie już nieomylnego sądu kościoła, ale samego nawet zdrowego zmysłu i instynktu katolickiego wiernych nie zdołali wywieść w pole, żadne, choć nieraz bardzo chytre i zręczne wykręty i omówienia, jakiemi powstające w różnych czasach dążności separatystowskie usiło-

[1]) Не хочемо тут наводити деяких місць з друкованої на сторінках „Н. З.“ повісти „Роксоляна“, які о много перевисшають своєю змисловістю оповідання Ґрації Деледи, з приводу яких новозор. критик так накидується на „Неділю“.

wały zachować sobie tytuł katolickości z odstąpieniem od zasady jedności, czy to jak było w początkach kościoła, **wszczynając wojnę w imię dzikich roszczeń partykularyzmu** donatystowskiego lub nowacjańskiego, czy też, jak na to patrzyły i patrzą czasy nowsze i najnowsze, **siejąc rozdwojenie i zakradając się do owczarni z pominięciem pasterza pod owczą skórę obłudy**" (Підч. наше).

Значить, ніколи Кат. Церква не признавала католиками тих, котрі, хоч не нарушили ніякої догматичної кат. правди, але розпочинали боротьбу в імя диких претенсій партикуляризму, або сіяли роздор у Церкві і закрадалися під овечою шкірою облуди до вівчарні, поминаючи пастиря. А чим же іншим, як не тим саме є теперішня кампанія „Н. Зорі" проти католицьких журналів? Митрополит фінансує й поручає їх католикам урядово як католицькі журнали в своїх „Львівс. Архієп. Відом." (гл. ч. IV с. р. стр. 6), а новозорянський критик і редактор твердить: „ні, ми ліпше знаємо як Митрополит! Ті журнали некатолицькі!", — а навіть остерігають громадянство перед таким католицизмом. Ще раз запитуємо, чим іншим є таке поступовання, як не сіянням роздору в нашій греко-кат. Церкві в імя диких претенсій партикуляризму, вношуванням дісорієнтації і недовіря серед вірних та змаганням вдертися до вівчарні з поминенням пастиря і то найвищого Архипастиря нашої гр.-кат. Церкви? А як ще зважимо, що робиться це в часі, коли такий сильний напір іде від більшовиків на нашу Церкву, коли вона мусить бути першою запорою і першим оборонним муром, коли вона мусить якнайтрівкіше обєднати всіх, — то тоді зрозуміємо злочинність такої роботи.

Щоби промостити собі якнайвигідніше дорогу до вівчарні, то редактор „Н. З." вміє добре надягнути на себе овечу шкіру, як також старається при кожній нагоді ослабити позицію Архипастиря і зменшити до нього глибоку пошану і любов вірних, а навіть його зневажує. Погляньмо на новинки, що відносяться до Архипастиря, або до інституцій, що вийшли з його ініціятиви і духа:

По вичисленню точок Академії в честь Митрополита 7.VI. 1931 у Львові в новинці в ч. 42. читаємо:

„Людей не повна саля. Ходили поголоски, що польські студенти не допустять до відбуття торжества, одначе жадного прикрого інциденту не було".

Ніякий редактор найбільш ліберального часопису такої новинки не пустив би.

А при короткій вістці про Академію з приводу 40-ліття Енцикліки „Rerum novarum", в якій, як відомо, всі три львівські епископи взяли участь, а Митрополит мав дуже гарне слово, „Н. З." (ч. 21. 1931) каже:

„Про деякі точки програми треба замітити, що вони лучше надавалися б пр. на концерт в честь Шевченка, ніж на пошану великої Енцикліки".

(Не знати, чи до тих точок належить також промова Ексцеленції?!)

При описі висвячення Преосв. Йоана Лятишевського і вичислюванню привітів написано (ч. 8. 1930.) в „Н. З.“:

„Преосвященний Йоан Бучко, епископ помічник львівський, іменем хорого Митрополита зложив дотепний (підч. наше) привіт наймолодшому з наших Владик.

Як розуміти те „дотепний“ при поважному святі, не знаємо. Чи не можна було виразніше того привіту очеркнути?

Тут поминаємо вже те, що „Н. З.“ промовчала славне інтервю Ексц. Митрополита в справі правосл. церков з 1930 р., злегковажила кількома словами в новинках відоме його посланіє про обрядові справи (ч. 28. 1931), не мала місця умістити на першій сторінці заклику Митрополита до всіх вірних в справі зорганізування Католицького Союзу й умістила його аж на останній, і то в рубриці „З рел.-церк. життя“ (гл. ч. 83. 1930) та ще й з такою дописcкою: „З Канцелярії Митрополичого Ординаріяту у Львові одержала редакція „Н. Зорі“ отсе письмо (тут замітимо, що навіть всі ті часописи, яких „Н. З.“ стало називає ліберальними, мали настільки пошани для свого Архипастиря, що умістили його заклик великими буквами на першій сторінці, а сама „Н. Зоря“ в тім же самім числі найшла місце на 2 стр. випечатати пастирс. лист австрійських епископів: видно австр. владики для „Н. З.“ ближчі як Митрополит своєї власної Церкви). Поминаємо і те, що „Н. З.“ при подаванню вісток про Митр. або його інституції все підчеркує, що бере їх, чи то з „Chwili“, чи „W. Nowego“, щоб — не дай Боже — хто не подумав, що вона, як католицький орган, стоїть у якімнебудь безпосереднім контакті з Митроп. Палатою. Поминаємо те, що „Н. З.“ без розбору за „Хвілею“ і „Вєк'-ом Нов'-им“ подавала вістки про страйк в „Бібльосі“, при чім все підчеркала, що це власність кооп. „Мети“, то знову Митрополита, що там друкується „Мета“ і „Неділя“, (чч. 22, 24, 26, 1932), в наслідок чого мусіла умістити спростовання в ч. 28. Вкажемо ще лиш, що по вибитті шиб у Митр. Палаті — найбільшій зневазі Архипастиря, можна було сподіватися по кат. часописі якнайстрогішого осуду такого вчинку, а в „Н. З.“ (ч. 26. 1932) читаємо такі двозначні, чи радше многозначні речення: „Передовсім того рода насильні вчинки засадничо недопустимі під оглядом моральним і недоцільні під оглядом матеріяльним“ та що те „безперечно заслуговує на осуд“ (підч. наше). Як розуміти те „засадничо“ і „безперечно“? Можна роз. так, що засадничо недопустимі, а тим більше у відношенню до Архип., але ще скорше можна роз. і так, що засадничо недопустимі, але в цім випадку тому, що це звернене проти Митрополита, то воно допускаєме.

А те „безперечно“ вказує, що є якесь „але“, є щось, на підставі чого можна би заперечити, чи такий вчинок заслуговує на осуд. Якщо в такім формулованню речень не було злої волі, то воно хіба є тільки доказом, що редактор „Н. З.“, хоч так хвалиться своєю практикою, не має примітивних кваліфікацій на

редактора, бо не вміє виразно і недвозначно сформулувати вістки про зневагу Архипастиря та її осудити.

Пригадаємо, що навіть посторонні і незаінтересовані одиниці з кругів чужого духовенства не могли спокійно глядіти на відношення „Н. З.“ до Митрополита і помістили в „Gazeta Kościelna“ ч. 19. з 11. мая 1930 р. статтю, в якій „Н. З-і“ закидають, що вона втягає в боротьбу епископів і проявляє нехіть до Митрополита Андрея, чим викликує загальний несмак і згіршення. Як приклади відношення „Н. З-і“ до особи Митрополита подає „Gaz. Kośc.“ отсе: 1) називання голови нашої Церкви „безперечно католиком без застережень“ (це те саме „безперечно“ і „засадничо“, що і в згаданім осуді вибиття вікон в Митр. Палаті!), 2) голосний звіт „Н. З-і“ про консекрацію Еп. Лятишевського, 3) доноси на Митрополита до Риму, 4) легковаження львівської Богосл. Академії в Василіянському катальозі, 5) злегковаження свята отворення Богосл. Академії і т. п.

Досить і цього. Коли до нього додамо викликуючу серед вірних велике згіршення й одиноку в цілім католицькім світі кампанію проти католицької преси — духової дитини Ексц. Митрополита і допис про Бережницю, в якім закинено напрямові Митрополита і „дурійку“ і „насаджування православія“ і „ширення роздору в Церкві“ і „хаос в його епархії“ (гл. цитат про це слід. стр.) то будемо мати приблизне поняття (коли здеремо овечу шкіру про те сіяння роздору і змагання вдертися до вівчарні з поминенням Архипастиря, яке найкращі теольоги осудили різко як протикатолицьке.

Дві мірки.

Слід також зауважити, що поважний католицький часопис повинен бути послідовним і не допускатися самому того, з чого робиться закид другим. Коли н. пр. „Діло“ (ч. 84. 1931) дало своїй статті заголовок: „В обороні традиційних обрядів“, а „Новий Час“ (ч. 44. 1931): „Митрополит Андрій в обороні нашого обряду“ — то „Н. З.“ у своїй статті „Дві мірки“ підняла крик, що ті заголовки „тенденційно многомовні та демагогічні“ (гл. ч. 35. 1931, стр. 3); а коли „Н. З.“ містить стало статті зі заголовком „Що пише восточна „католицька“ преса“ і взагалі стало у відношенню до кат. митрополичої преси уживає прикметника „католицький“ в знаках наведення, то тут після „Н. З.“ нема ніякої ані тенденції, ані многомовности, ані демагогії (справді дві мірки!)!! — Коли „Неділя“ в своїй статті (ч. 8. 1932) зіставила, які платні побирають сучасні володарі Европи (з якими очевидно укр. населення Галичини не стоїть і не буде стояти в ніякім відношенню) — то крик, що це „скріплювання ненависти до посідаючих“ („Н. З.“, ч. 25. 1932), але коли редактор „Н. З.“ пише про редактора „Мети“: „Ба, але при такім надмірнім обтяженні треба доконче розложити той тягар на кількох (не платню, борони Боже, тільки тягар!). В той спосіб також

у практиці можна зменшити безробіття між нашими інтелігентами" і т. д. (ч. 31. 1932) — то це абсолютно не є скріплювання ненависти до посідаючого марних 300 зл. редактора „Мети", (з яким укр. населення стоїть у трівкім звязку!). — Коли „Неділя" (ч. 8. 1932) помістила допис проти православних священиків, що ширять серед волинських українців москвофільство, і в тім дописі згадано, що в однім селі селяни не пустили священика до церкви, то критик „Н. З." пише (ч. 23. 1932):

„І чи тому вільно з такої причини поміщувати такі дописи і поширювати анархію ще й у церкві (православній)?"... Того бідного, прибитого політично і морально священика, хочби й православного „Неділя" дискредитує до посліднього"... „Чи ж в ор́ґані, який себе називає „католицьким", годиться так поступати навіть супроти противника, яким в данім випадку є православіє!"... „отже на що цькує („Неділя") проти них (правосл. свящ.)"... „Таке цькування — націоналістичне, а католики мусять проти такого воювання рішучо застеречися".

При тім за цей допис робить новозор. критик відповідальним не тільки Редакцію „Неділі", але і Редакцію „Мети" і „Дзвонів" і навіть Комітет „Доброї Преси". А коли „Н. З." помістила в ч. 16. 1932 повний брехні і видумок допис про Бережницю, яку підправлено таким сосом, як:

„Хаос в нашій Церкві львівської епархії видає вже багаті, але сумні плоди"... От до чого доводить византійська дурійка, православіє насаджуване наразі в приниманню деяких схизматицьких форм".... „Аж тепер видно на практиці, хто заганяє людей на латинський обряд! Не роблять того щирі католики, шануючі приписи Церкви і реліґійні чувства вірних, але загорілі фанатичні византійці. І вони сміють ще дорікати іншим латинізацією! Самі ведуть нарід на бездоріжжа і до роздвоєння, та ще кричать, що винні „западники"... До всіх нещасть треба ще тільки роздвоєння в церкві". (Ширеного „Н. Зорею", П. І.); в дописі поданий теж драматичний опис, як то о. Бандера підносив жінку до Св. Причастія, і т. д.).

Тут закидається Митрополитові хаос у його епархії, а його напрямові і дурійку, і насаджування православія, і схизматизм, і нещирість в католицизмі і нешановання реліг. приписів і ведення народу на бездоріжжа, і роздвоєння в Церкві і т. д. Отже коли це все містить у дописі „Н. З.", то після неї тут нема, ані ширення анархії в Церкві (не православній, а таки своїй), ані дискредитовання того бідного прибитого о. Бандери, хоч би не православного, а таки свого, ані дискредитовання найвищого Архипастиря, і так годиться поступати в органі, що називає себе „католицьким" навіть супроти противника, яким у данім випадку не є православіє, а таки свій Митрополит, і тут нема цькування, і воювання, проти якого католики мусять рішучо застерегтися!!! А коли цілий той допис врешті показався брехнею і ціле укр. громадянство справді рішучо застереглося на сторінках „Діла" (ч. 73. с. р.) і „Мети", (ч. 15. 1932) проти такого способу цькування і воювання і зробило за той допис відповідальним також і редактора „Н. З-і", то у відповідь на те почуло, що редакція за допис не відповідає (а за речі в „Неділі" відповідають обовязково всі три

редакції і Комітет „Доброї Преси"!), а всі ті, що сміють з того приводу робити редакції „Н. З." якінебудь закиди, то вони і клеветники, і не мають редакторської практики, і мають завелику платню, і належать до ріжних партій, і повинні внести подання о посаду судді і т. д. (гл. „Н. З." ч. 31. с. р.).

Вистарчить і цього, щоби собі як слід усвідомити, котрий „Пан Колєга" — потребує внести подання о судову практику в цїли набуття бодай примітивного почуття справедливости та однієї мірки, а зокрема такту, потрібного до редаґовання кат. часопису.

Відносно такту зауважимо, що полєміка поважного католицького часопису рішучо повинна таки дещо ріжнитися від звичайної уличної лайки і не личить в ній так далеко посуватися, щоби н. пр. редактора, хоч би й ліберального, але всеж дуже поважного журналу „Діла" називати умово хорим, (гл. „Н. З." ч. 31. 1931 стр. 7: Новинки), або про дуже поважну і гідну людину Н. Кочубея, що пише тепер дуже глибокоумні і глибокоморальні статті на сторінках „Мети", висловлюватися як про „псярника" тільки тому, що він інших політ. переконань (гл. ч. 72. 1931, стр. 2., перша шпальта). Ми вже не говоримо про всякі зїдливі кпини, сарказми, злобні іронії і „квітки" в роді: „Сарака Паліїв... цікаво котрий проф. льоґіки перепустив нам сего провідника?.. Дорогий Дмитруню... і н д з і н є р (ч. 17. с. р.) і т. п. Хто, як хто, але „Нова Зоря" повинна би памятати цю старинну приповідку: „Medice, cura te ipsum"!

На закінчення одно домагання:

Критик, що в „Новій Зорі" веде кампанію проти „восточної" кат. преси, повинен виявити своє імення, бо це накаже йому числитися зі своїми критиками і словами. Люди з почуттям, справедливої і неруїнницької роботи все мають відвагу відслонити своє чоло! Якщо він цього не зробить, сам дасть виразну оцінку своєї роботи.

Фридрих Мукерман, Т. І.

Дещо про більшовизм та европейську інтеліґенцію.

(Переклад з німецького).

I.

Один існує нині ворог для Европи — більшовизм. Европейська солідарність для оборони спільних всім европейським народам християнських основ — необхідна. Але на жаль: „Замирення між европейськими краями постійно переживає невдачі і постійно заломлюється. Довкола Німеччини ідуть зброєння, наче би ми були якоюсь дикою звірюкою, звірюкою, якої достаточно не можна обняти кратами клітки. Під той час на Сході

підготовляються великанські речі. Кажуть нам, що „пятілєтка"— це утопія російського більшовизму. Це також правда, але ж тільки з точки погляду життєвих потреб людини з країв вільної Европи. Бо в Росії не існують нині такі погляди. Терор, якому не найти порівнання, ставить там при машині 160 міліонів народу. Ось прийдуть жнива. І звідти піде вже в недалекій будуччині низка ударів на господарство Европи. Я не знаю, як західний капіталізм задумує відперти ті удари. Але на милість Божу! Та ж більшовицька Росія не буде безконечно будуватися завдяки західному капіталові, завдяки західним інженерам і завдяки західним архітектам. Невже нема часу, щоби Европа вже раз цілком поважно подумала про свою будучність?

Нинішний більшовизм — це безоглядна протилежність до цього, що ми називаємо европейською цивілізацією, або навіть християнською культурою. Володарі Кремлю щойно видали декрет. Згідно з ним в 1935 р. повинен счезнути в Росії останній видимий слід Церкви. Европейські методи! Методи, що випливають з недовіря одного супроти когось другого. Невже Ви вірите, що ті методи не мусять вкінці уступити перед іншою системою?"

„Більшовизм напевно заломиться одного дня: Але чи ми не повинні подбати про те, щоби ми всі не опинилися в подібній руїні? А дальше: зі сну прокидається Азія та всі континенти! Вони будяться завдяки пропаганді Кремлю. І пощо ж то вони прокидаються зі сну? Очевидно: вони будяться до ненависти і до пімсти супроти білої людини та супроти її раси. Дійсно тут виринає расове питання. Але ж без сумніву — це не тільки питання раси. Це рівночасно також питання духа".

„Чому ж то біла раса піднялася так високо? Чому ж то вона панувала принайменше на протязі століть над земною кулею? Може тому, що вона благороднішої крови, може тому, що вона здібніша, може тому, що вона зразково жила? Хто ж зможе це все доказати, коли то нині вона сама так поводиться! Ні! Підстави панування білої раси глибші. Передусім Провидіння призначило цю білу расу до поширення євангелії. Дійсно: завдяки могучости тієї религії, біла раса створила високу культуру. Тут тайна й її успіхів. Це дало їй перше місце перед чорною і перед жовтою людиною. Де ж нині ділося це перше місце? Де ж це першенство? Як же збережемо без сили цього нашого религійного покликання те, що ми якраз придбали завдяки цій силі? Що ж тоді на те серце Франції, що каже на те серце католицької Франції, що кажуть на те нащадки Святого Людовика?"

„Російські еміґранти найшли ще хоч захист серед християнських народів. Вони нам дали приклад геройства, геройства гідного подиву! Але що ж буде, коли червоний терор одного дня пошириться на всю Европу? Я ще раз питаю, що тоді буде? Я питаю про те, що мені день і ніч не сходить з думки. Я питаю тому, що я знаю Росію. Я належу також до тих, що свій рік провели у вязниці тодішньої Че-ки. Нині вже нема

журби про Liege або Verdun, про Білгород або про Варшаву. Тут іде про Европу, або про Азію; для нас тут іде про Москву або про Рим. Так про те нині іде !!!

II.

В Еспанії переслідується Католицьку Церкву. Манастирі і церкви горять раз-у-раз. Революційний уряд проганяє одним махом пера ОО. Єзуїтів. А Европа мовчить. А „Союз Народів" розвязує „проблєму морального розброєння". Еспанія не Росія: „До Москви далеко. Мадрит куди ближче. Москва — це Азія. Мадрит це вже — Европа. Москва: жахливе переслідування Церкви, поневолення російського робітника, злочини Чеки і Г. П. У. І це все демонічне, що жахом проймає і що зі садизмом мучить нині 160 міліонів народу, що варить його у пеклі. Це все можна в якийсь спосіб закрити, відсунути в даль і притьмарити містицизмом російської загадки".

„В Еспанії горять церкви і манастирі. Але це вже дійсність. Це дійсність, яку годі заперечити! Я не знаю, чи вдасться колись погасити це полумя. Воно спалахне наново: на коротко або на довго. Бо ж є хтось, що не дасть йому погаснути. Цей хтось — це той, що панує в Кремлі. На европейському овиді тьмаво зарисовується большовицька Еспанія".

Можна було вірити, що ці явища могуче потрясуть Европою. Треба було очікувати, що все, що хоч тільки бодай дещо мало до діла з людяністю, що все те збереться разом. Це був би природний наслідок такого варварства. Надвзичайне засідання Союзу Народів, спеціяльні засідання парляментів в загрожених краях, могутній протест чільних пресових орґанів, заяви народу, видержані у великому стилі... Цього і ще багато більше іншого можна було сподіватися як якоїсь зовсім самозрозумілої речі. Німеччини і цілу Европу не треба би ще будити, коли би у тій самій хвилі їх провідники захотіли всюди піднести голос. Але що ж ми переживаємо?"

„Провідники мовчать. Якоїсь еліти ніде не видко. Женева засідає під іншими знаками. Парляменти дальше перебалакують свої проблєми, які годі розвязати. Маси в глухій зневірі. Вони взагалі не знають, що діється. Кромі цього маємо тепер купелі над морем, маємо ще § 218. Люди фантазують про третє цісарство або бавляться в якісь газети. Але великі часописи вдоволяються привітанням молодої республіки. І здається, що вони зовсім нічого не завважують в ракетовому вогні свого захоплення горіючими церквами і манастирями. Де ж дівається наша еліта? Куди ж ділась освічена Европа? Де ж ділася Европа, що бачила би тепер заграву пожежі на небі, заграву, що означає занепад нашої культури?"

„Коли би вони тільки мовчали! Ми знаємо дні мексиканського переслідування. Воно зрештою ще дальше триває. Ослаблене християнство не приняло цього під особливу увагу. Отож

---

[1]). „До наших друзів у Франції" „Der Gral", зш. 6 з 1931. стр. 487—88.

ми знаємо з тих часів мексиканського переслідування, наче дійсний „заговір промовчувати“ мексиканські події. Але як-не-як це дозволяє принайменше на ріжні виминаючі пояснення. Воліли би ми якраз крикнути: O si tacuisses! Воліли би ми, щоби бодай перед собою закрити цю жахливу дійсність, яку ми тут мусимо висказати. Коли би були бодай промовчали!“

„Замість цього ми чуємо, як вони говорять — наприклад „Berliner Tagblatt“: „Маси довкола скаженіли наче пяні. Їх скаженість звернулася проти „мертвої руки“, що від століть пригнічує Еспанію. Для робітника монахи і монахині — це паразити на тілі народу. Манастир — це символ їх поневолення. Протиставитися тій народній люті за слабі сили, кинути проти напираючих мас поодинокі чети „Guardia Civile“ — це було би безглуздя, це — коштувало би стільки крови. „Guardia Civile“ стояла перед Мадритом на узгірі Chamartin та придивлялася, як „опорожнювали“ жіночий манастир, і як летіли на вулицю і меблі, і ровери, і вовняні підштанці, і нічники, і як летіли з брязкотом зеркала і як це все зложено на високу купу. На її вершку наче на престолі сидів якийсь деревляний святий. Він сидів, поки полумя не підійшло до гори. Цій республіці ціла орда її ворогів закидатиме „зганблення церков“. Але правління, що радше дозволить палити манастирі ніж розвести домашню війну, зробило правильно, сто разів зробило правильно“. Так писав „Berliner Tageblatt.“

„Католицький щоденник „Germania“ питає, яка то повінь людяности і свободи духа напевно була би ринула замість тієї невимовно ганебної підлости, коли би так часом з димом пішли не церкви, а будинки ліберальних часописів? Та можна було би дальше запитати, до якої висоти був би піднявся цей протест, коли би тут розходилося не про „мертву руку“, тільки про руки чинні на біржі і в банку. Тоді то можна би було вспокоїти товпу! Банкам ніхто нічого не вдіяв. І так то з людяністю все в порядку. Та ж навіть правдиві московські більшовики чесніші! Вони вітають еспанську революцію й юрбу, що їм відповідає своїм рівнем. При чім тут „мертва рука“? Їм не іде про сензацію кількох вовняних підштанків і розбиваних нічників — пируй чорте! — що тут ціляють в Рим та ідею. Вони так тішаться, вони виють наче варвари, коли знову якийсь катедральний храм обертається в румовища.“

„Ми назвали тільки одну з великих газет. Але ми могли би до схочу побільшити число, чи також не кожна мала безличність орудувати з нічниками. Менше або більше підходить тут рівнання: Мадрид, Москва і европейська інтелігенція! Палії, убийці та европейська інтелігенція! Бідна інтелігенціє! Що ж буде з тобою, коли нараз те рівнання буде розвязане правдивим терором...*).

Переклав О. Ц.

*) „Де стоїть наша еліта?“ „De Gral“, зш. 9 з 1931. р. стр. 769—770.

Хроніка.

† **Юліян Романчук** (24.II. 1842—22.IV. 1932). Уродився він 24. лютого 1842 р. в селі Крилосі коло Галича, як син народнього вчителя Семена і Марії, дочки священика. Три перші гімн. кляси скінчив в Станисл., а прочі у Львові, де заложив тайний гімн. гурток і де з відзначенням зложив іспит зрілости 1860 р. По скінченню фільософії у Львові учителював в львівській II. (німецькій) гімназії (1863—1868), а опісля в українській, де в 1900 р. спенсіонувався. Як молодий учитель гімназії присвятився з захопленням педагогічній праці та виховав цілі кадри ідейних українців, зладив цілий ряд шкільних підручників в живій народній мові та впровадив (разом з Олекс. Барвінським) фонетичний правопис до шкіл 1890 р. Від 1904 р. видає ряд творів укр. клясиків у видавництві Просвіти „Руська письменність". В Зап. Н. Т. Ш. містить декілька своїх наукових розвідок, між інш. про текст Шевч. „Кобзаря". Майже ціле життя співпрацював в „Ділі", часами навіть як заступник редактора, кілька літ редагував „Правду" (від 1873 р.) і перший популяр. політ. часопис „Батьківщину" (1879—1887). Як взірцевий громадянин був основником і працював в Т-ві „Просвіта" (як його голова 1896—1906), „Рус. Т-ві Педаг." і „Н. Т. Ш." Врешті відіграв Покійний дуже визначну ролю у нашім політичнім житті як довголітній посол у галицькому соймі (від 1883 р.) та австр. парляменті. Про нього можна сміло сказати, що він — це частина нашої історії. Як велику любов і пошану здобув він собі серед укр. громадянства свідчить факт, що всі його привіти вшановувано все повстанням з місць, як також похоронено його серед надзвичайних почестей і торжества.

† **Інженер Олександер Михайловський.** 16. березня 1932 р. вмер у Подєбрадах на Чехо-Словаччині Олександер Михайловський. Небіжчик народився 17. V. 1882 р. на Полтавщині. По скінченню Полтавської реальної середньої школи він у 1901 р. вступив на механічний відділ Харківського Технольогічного Інституту. За приналежність до Української Громади у 1904 р. виключили його з числа студентів та забрали до війська. Знову повернути до Інституту вдалося йому в 1908 р., який і скінчив у 1912 р. з дипльомом інженера-технольога.

На науковій ниві дебютував працею: „Обслідування й оцінка фабрик, заводів і промислових підприємств на Полтавщині", видрукованій у Статист. Збірникові Полтав. Губ. Земства 1912 р. Від 1912 і по 1914 р., яко інженер, працював в проєктуванню і будові млинів та елєваторів. З початком світової війни запрошено його як фахівця в млинарстві і перерібці збіжжа до постачання міст та фронту. З вибухом революції він бере близьку участь в Селянській Спілці. В. р. 1918—1919 його обирають членом Полтав. Губ. Зем. Управи, роблять містоголовою і завідуючим Технічно-Будівельним відділом Губ. Управи. В тім часі

публікує свою працю під з.: „Обслідування млинів та крупорушок на Полтавщині 1914—1917 р.“ (Стат. Зб. Полт. Губ. Зм. 1917.).

В 1919 р. зроблено його директором департаменту земельної реформи в уряді Укр. Нар. Республіки, на якій посаді й зістався аж до виеміґрування, до 1922 р. Коли засновано Укр. Господ. Академію в Подебрадах, назначено його доцентом на катедрі механічної технольоґії, що й виконував він майже десять літ, аж до смерти. В політичнім відношенню небіжчик ставився негативно як до орієнтації С. Петлюри й Андрія Левицького, так і до большовицької. Мав у Полтаві дружину і доньку, але з ними не смів навіть листуватися, щоб не спричинити їх переслідування. В особистім житті відріжнявся надзвичайною скромністю і товарискістю; будь-яке честолюбство, інтриґанство чи політиканство для нього були незносимими. Ввесь був втіленням сумління і чесности.

Приятелі, товариші й учні розлучилися з ним словами пісні: „Спи брате спи..., про долю, волю сни“.... *М. З. і О. М.*

Бюлетень Укр. Істор. Кабінету в Празі № 1, 1932, ст. 16 in 8⁰.

Починаючи з 1931 р. з ініціятиви визначного вченого і приятеля нашого всебічного відродження, чеського проф. д-ра Яна Славіка і під його проводом став розвиватися, за скромною матеріяльною підтримкою міністерства заграничних справ Ч.-С. Респ., укр. історичний кабінет в Празі, що веде працю над збиранням і опрацьовуванням матеріялів до історії головно найновішої доби нашої Батьківщини. Недавно виданий бюлетень знайомить нас з тим, що робить і що зробив кабінет.

З поміччю сил, підібраних з числа самих українців під проводом д-ра М. Обідного виконано поважну бібліографічну працю: опрацьовано бібліографію 1) укр. преси за 1916—1930 рр., до якої матеріяли розписано на картках, 2) ріжних видань за 1931 р., 3) опрацьовано чехіку в українській пресі за 1931 р., 4) роблено місячні огляди українського життя. З 1. січнем 1932 р. картотека кабінету числить понад 6.000 карток.

Рівнолежно ведено працю над створенням бібліотеки: а) з книг, б) журналів, в) щоденників і тижневиків і г) документів. Зібрано книг — 498 назв, журналів — 166, газет — 235, — розуміється з усіх земель, де вони виходили, чи виходять. В бюлетеню наведено назви всіх журналів і ґазет, як також і спис осіб, видавництв чи інституцій, що піддержують кабінет своїм безплатним надсиланням тієї чи іншої літератури.

З річної роботи, при обмежених засобах, мусимо вже признати не лише рацію існування кабінету, але й успішність в діяльності.

На наш погляд кабінет міг би в обсяг своїх завдань включити ще одно, що випливає з місця його перебування. Його осідок — Прага, як одна зі столиць центральної Европи дуже надається до обсервації україніки в чужій пресі. Українське питання під сучасну пору є не лише словянським, але й міжнароднім в найширшім значінні того слова. Про нього зустрічаємо нині

статті і праці в усіх европейських мовах, але вони не зібрані. Отже дуже добре було б, як би кабінет зайнявся систематичним стеженням, збиранням і опрацюванням україніки в европейській пресі і літературі.

В кожнім разі, і в тім обсязі праці, який вже кабінет собі намітив, можна лише гаряче витати його існування і підтримувати надсиланням всього, що потрібне до успішности його праці, праці що є чеською, але рівночасно й українською. Його адреса: Ukrajn. Histor. Kabinet Loretánské nam. 109, Praha—IV, Tchechoslovaquie. *О. М.*

Українське громадянство і українські видавництва повнині перш зе все підтримати своїми посилками українську установу „Музей Визвольної Боротьби України (Praha — Žižkov, Karlova tř. č. 14.), комплєтуючи його багатий відділ української книжки і періодичної преси. Вище згадана чеська установа могла би цілком добре працювати в порозумінню з українським музеєм в Празі (Прим. Ред.).

„Вольное Козачество“, орган, що виходить в Празі за гроші однієї з сусідніх держав в мові російській і українській, обходив недавно ювилей свойого 100-ого числа. З тієї нагоди годиться сказати про нього декілька слів. Він після задуму — служить ідеї виділення південно-східніх частин козацьких територій в самостійну козацьку державу. До неї мали би належати: Донщина, Кубанщина, Астраханщина, Оренбурщина і Терщина. Для українців — соборників в цій концепції не можливе до приняття таке, як відхід Кубанської України і укр. частин Донщини, Ставропільщини, Терщини й Чорноморщини в іншу державну цілість, як і ідея окремої „козацької нації“, ідея, що противиться ідеї єдиної української національности. Ціла та „вільнокозацька програма є неясною, мало розробленою і малонадійною... З більш помітних українців-кубанців її обстоюють редактор Білий і співробітник Федорів. Інші українці-кубанці — коли брати під увагу видніші особи — не є прихильниками тієї програми...

Сьогодні ціла концепція „Вольного Козачества“ терпить серіозну кризу. Від неї відступило немало українців. А от зірвав з нею і видніший представник Донщини і б. співробітник того часопису ген. Бикадоров. В своїм „одвертім листі козакам“ (в паризькім „Возрождении“ з 19. III. 1932) Бикадоров зрікається думки про самостійність козацтва. Між іншим вказує, що „між українськими самостійниками і самостійниками-козаками не може бути добрих відносин, бо українці претендують на козачі землі до р. Дінця і р. Манича, на Кубанщину і Ставропільщину“... Вказує на залежність, що дорівнює службовій підлеглості, „журналу і всего „Вольного Козачества“ від субсидіюючого джерела, залежність, що загрожує небезпекою використання козачества, як „гарматного мяса“...

Вмирання концепції „Вольного Козачества“ нас не повинно дивувати. Ненадійним було і є „субсидіюче джерело“, ненадійними

є й ті, що мачають руки в те джерело, — ну і на „джерело“ з кризою прийшла криза, воно обмаліло, тяжче стало ділитися його „життєносною“ водою. *О.*

Ucrainica. Грецький учений М. Г. Харітакіс недавно надрукував в атенськім „Річнику Товариства византійських студій“ („Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν“ (том IV. сс. 109—204) опис рукописів з патріяршої бібліотеки в Каїрі. Деякі з описаних там рукописів відносяться до України; м. ін. рукопис ч. 58 містить оповідання (на грецькій мові) про початки та хрещення Руси, зложене на підставі старих „словянських книг“ в 1668 р.; автором оповідання був архимандрит івірського атонського манастиря Діонисій.

— В люблянськім словянськім журналі „Bogoslovni Vestnik“ (1930, с. 235—253) відомий словянознавець проф. Фр. Ушенічнік помістив статтю п. н. „Najstarejsi glagolski spomenik in liturgija sv. Cirila in Metoda“, в якій розглядає питання про походження київських глаголичних уривків західного (римо-католицького) богослужбового чина. Як відомо, пок. акад. Соболевський і за ним проф. Пархоменко доказували, що ці уривки таки дійсно походять з Київської Руси, хоч первісно повстали були вони деінде. Ушенічнік висловлює здогад, що перекладчиком західно богослужбового чину, частина якого заховалася в київських глагол. уривках, мусів бути священик східного обряду, мало обізнаний з західною літургією, а найправдоподібніше міг ним бути св. Кирил-Константин. З останнім твердженням Ушенічніка погодитися трудно.

„Церковное Обозрѣніе“. Під такою назвою почав виходити у Београді (Югославія) в російській мові новий правосл. церковний журнал-місячник під редакцією Е. І. Махароблідзе, б. управителя канцелярії російського еміграційного синоду. Перше число, невелике обємом, має зміст переважно інформаційний. Між ін. є інформації й з життя катол. Церкви, цілком обєктивні. В дальших числах редакція заповідає звернути спеціяльну увагу між ін. на бібліографію. До участи в журналі запрошено й декого з українців. Для тих, хто інтересується правосл. церк. справами, журнал цей буде цікавий (адреса журналу: E. Maharoblidze, Beograd, Kosovska ul., Nr. 45.

В 18. зош. „Укр. Заг. Енцикльопедії“ при Волод. Охримовичеві не подано його знаного твору, повного глибоких фільософічних думок, „Чому я навернувся?“, Прил. сповідь, Львів 1926, який є для нього чимось найбільш характеристичним. Коли міститься його знимку фізичну, то тим більше треба було вказати на його знимку духову. Деякі плиткі ліберали з нашої інтелігенції віднеслися до того твору з призирством. Чи може висловлені там думки не подобались котромусь з наших „найліпших спеціялістів“, і тому він ту книжку поминув!

Отвертий лист урядуючого заст. голови Н. Т. Ш. *Д-р Волод. Левицького* до Київського Математичного Т-ва помістило „Діло“ ч. 104. с. р. Автор листа заявляє в нім своє виступлення з Київськ. Матем. Т-ва задля впроваджування тим Т-вом в науку марксизму — ленінізму і нагінки на людей, які боронять правдивої науки як науки й її метод, та не хочуть у науці математики добачувати політичного партійного знаряддя, як напр. акад. Граве Бернштейн, Куренський, Можар і інші. Цей здоровий і рішучий виступ витаємо з найбільшою приємністю. Він є повною запорукою, що Д-р Волод. Левицький поведе Н. Т. Ш. вповні правильним шляхом!

Марійське Т-во Пань надіслало нам письмо, яке містимо з деякими пропущеннями:

Хвальна Редакціє „Дзвонів“!

В числі 3. (20.) за біж. рік Вашого цінного журналу в Post scriptum до статті п. з. „Чорт“ — п. О. Ц. зробив поважний закид, що членки Марійського Товариства Пань не мають живого зрозуміння, що таке Добро і Зло. Як доказ цього наводиться, що членки Мар. Т. Пань, приявні на зборах „Союзу Українок“ налякалися двох суфражисток і не важилися забрати голосу в справі протесту проти нового подружого закону, опрацьованого польськими лібералами. Другий закид є того роду, що хоч Мар. Т. Пань таке несвідоме, таке боязливе (роз. на думку автора), то всеж таки поміщує в часописах автореклямовий звіт зі своєї діяльности.

Зрозуміла річ, що такий закид є неслушний і кривдить М. Т. П., тому воно вважає своїм обовязком вияснити справу. Справа представляється так, що якраз М. Т. П. дало ініціятиву до протестаційної акції проти нового подружого закону, бо 17.XI. 1931. на ширших сходинах М. Т. П. перше виступило з рішучим протестом проти нового проєкту і звернулося до Укр. Кат. Союзу в справі зорґанізовання масового протесту в Краю.

Також і на зборах „Союзу Українок“ членка М. Т. П. п. Евс. Тишинська поставила внесок протесту проти згаданого вище проєкту на комісії внескодавчій, але всі інші члени по гарячій дискусії крім внескодавчині внесок відкинули. Таким чином комісія не допустила того внеску на пленум зборів.

Щодо закиду автореклями, то М. Т. П. працює тихо, без розголосу вже 28-ий рік і ніколи не реклямувало своєї праці в часописах. Зробило цього року звіт зі своєї діяльности, опертий на дійсних фактах і протоколах і помістило його в часописі „Меті“ для ознайомлення громадянства з релігійним рухом в нашім Т-ві. Роблять це всі наші освітні, господарські і економічні Товариства, поміщуючи в „Ділі“ постійно звіт зі своєї щорічної діяльности, і ніхто не робить їм закиду автореклями.

За Управу Мар. Т. Пань:

о. Як. Сеньківський, провідник Т-а

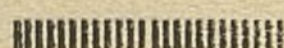
Евстахія Тишинська

Ольга Бачинська, голова Т-ва

Від себе замітимо, що в згаданім вище місці в статті О. Ц. говориться **в и к л ю ч н о** про поодиноких членок „Мар. Т-ва Пань“, а не про само Товариство як таке, що зрештою там виразно зазначене. Автор тих слів самому Товариствові не робить ніякого закиду. Навпаки про саме „Мар. Т во Пань“ і його успішну та корисну діяльність Редакція може з великою приємністю висловитися якнайліпше й якнайкраще. Відносно ж поодиноких членок

„М. Т. П.“ остає всетаки правдою і фактом — як це зрештою видно і з самого вияснення Управи „М. Т. П.“ — що ніяка з них на плєнум Заг. Зб. Союзу Українок не піднесла справи протесту проти проєкту польського подружого закону. І це тільки О. Ц. мав на увазі. *Редакція.*

Рада Української Бібліотеки ім. С. Петлюри в Парижі з нагоди річниці його смерти (25 травня) звертається до Українського Громадянства з проханням складати грошеві жертви та присилати цінні книжки і памятки для цієї бібліотеки на адресу: Mr I. Rudicev, 41 rue de la Tour d'Auvergne, Paris 9. France.

Рецензії.

І. Антонич: **Привітання життя.** Книжка поезій. Львів 1931. „Дажбог“ ч. 2.

Це перша збірка поезій молодого автора. Тип без сумніву обіцюючий і психольогічно вже здиференціонований. Його поетичний інтерес широкий, він у всьому підглядає поетичний бік, і уміє його висловити.

Властива його сила і гравітаційна точка в описах. Звичайно буває, що молоді поети переливають зміст свого серця, в їх поезіях аж кишить зітханнями й окликами. В Антонича інакше: його „я“ наче б не існувало, він живе тим, що бачить і що на думку прийде. Замість щоби змальовувати свої особисті ожидання і бажання, він описує психольогію ожидання взагалі.

„Уже наближається, скоро підходить.
Момент ще один, ще хвилина остання.
Не знаю: це віз чи туман, пішоходи;
У серце вбиваються гострі, залізні гаки — знаки питання“

Треба признати, що автор дійсно поетично представив психольогію ожидання (що не є легкою справою), але загальність предмету відбирає його малюванню властиве поетичне враження. Поезія любить конкретність! Думаю, що найвимовнішим віршом у тій збірці є „Подорож літаком“. Він репрезентує характер душі автора, його поетичну ґравітацію (до описів), спосіб його малювания, його мову. Ось перша й остання стрічка з цього вірша.

„Літак, немов змагун, бере розгін.
Костричить кострубатий, гострий лоб,
Як віл, вдаряє до повітря стін,
іде в повільний гін, пізніш в галоп.
— — — — — — — — — — — —
Колеса в хмарах, теж ноги в стремю.
І вихилюся поза край над мряч,
аж серце випаде із рук на землю“.

Ніхто не заперечить, що останній стих прекрасний.

Але в цілій збірці дивно перемішується (ломиться) поезія з прозою. Походить це відти, що автор гравітує до описів

і часами береться описувати й таке, що годі підтягнути під поетичну нуту, або опис виходить непоетичний. Так нпр. перед віршом „Подорож літаком" стоїть вірш, присвячений букві „І", без усякого сенсу. Зрештою описова поезія найтяжча. Поезія має викликувати в читача настрій, жевріння почувань, а самим описом це не легко осягнути.

Деякі новітні поетичні вимоги в автора стаються манією, яка разить, переходить у неповажне „румтадрата". Під тим оглядом характеристичний вірш „Шум". Наслідування шуму звуками слів, тут таке пересадне, що вірш надавався би до „Зиза".

„Шумить і шамотить шумка, шума.
Шпарка шурнула шурубуру шуру,
мо́в малахай, маха майном у май..."

А такого в збірці в брід! За найбільший мінус у поезіях Антонина уважаю те, що автор не зважає на метр (буває, замісць 5 стопового стиха, автор дає 6 стоповий і т. ін.), а через те тут і там при читанні начеб ходили ми по груді. Очевидно, це й найлекший „мінус", бо автор дуже легко зможе позбутись його. Побажати би авторові, щоби замість звертати свої очі на спортсменів і описування їх („Пісня змагунів", „Біг 1.000 метрів", „Скок жердкою", „Ситківка", „Змагання атлєтів") — звернув очі на людську душу, щоб розбудив її в собі, бо тут криниця правдивої поезії. *Г. Костельник.*

Шлях виховання й навчання. Педагогічно-методичний тримісячник. Орган „Взаїмної Помочі Українського Вчительства". VI-ий річник. 1932. Перша книжка. Львів. Стор. 64+32. 8⁰.

Не вважаючи на матеріяльну скруту, педагогічний тримісячник „Ш. В. й Н." продовжує, як бачимо, й далі своє існування. Це безперечно велика заслуга його видавництва й редакції, що зуміли зберегти цей журнал серед загальної кризи, через яку впало або принаймні підупало чимало видань. Велике значіння виховання й навчання дітей і молоді це речі остільки зрозумілі, що говорити про це не потребуємо. Тому ясно, що спеціяльний журнал, присвячений вихованню й навчанню, заслуговує на увагу не тільки фахівців-педагогів, але й ширшого кругу громадянства.

Одначе на жаль, мусимо сказати, що перша книжка „Ш. В. й Н." за цей рік зложена, мягко кажучи, не дуже щасливо. Найліпші в ній інформаційні статті заслуженого українського педагога ст. Сірополка „Продуктивність трудової школи на Совітській Україні" та Е. Юнкера „Підготовка вчителів у Радянському Союзі. Інші статті значно слабші. Особливо недоцільним вважаємо поміщення статті С. Ф. Русової „Сучасні течії в новій педагогіці". Більшу частину фактичних відомостей, поданих у цій статті, кожен, хто цікавиться згаданою темою, легко знайде в кожнім більшім підручнику педагогіки. Далі, що до провідних думок та ідейного напрямку цієї статті, їх треба признати однобічними,

почасти навіть перестарілими, а в кожнім разі неґативними й шкідливими.

Авторка-соціялістка захоплюється ідеалом *ліберальної, безвірної*, *„трудової“*, школи. „Раніше — пише вона — люди виховувалися або на вірних підданих у тій чи іншій державі, або на певних слуг церкві (розуміється — „церква“ — з малої літери! *П. К.*)... тепер виховується просто гармонійна, розвинена людина — працездатна, соціяльно-свідома, корисна в кожному суспільстві, в кожному громадянстві, з піднесеною любовю до рідного краю і з пошаною до других народів“... Фраза характеристична для цілої статті, в якій повно тріскучих фраз, безпотрібної балаканини, повторювання („в кожному суспільстві, в кожному громадянстві“), суперечностей (закидається старій школі патріотичне виховування й вихвалюється в новій школі виховування любови до рідного краю і т. п.). Авторка захоплюється Ж. Ж. Русó м („апостолом індивідуалізму“!??? — до речі, така характеристика зовсім невірна), Гекслім ітд.

„Наостанок на сучасних течіях — пише авторка, — ми бачимо також вплив загально пануючого в наш час світогляду. Цей світогляд можна назвати „біологічним“, „реалістичним“, який просто дивиться в лице життя. В минулому панував більше фільософічний, ідеалістичний напрямок думок і до реалістичного ставилися з деяким зневірям, зі страхом, що він розібє наші деякі духові скарби, наші викохані ідеали. Тепер досліди науки без жалю розбивають ці ідеали. Слова „душа“, психіка, ідеал щезають із словника сучасних учених. Досліди фізіолога проф. Павлова вносять нове чисто матеріялістичне розуміння наших „душевних“ нахилів, настроїв... Життя, зі слів професора Гарвардськ. Унів. Міріка, визнається самочинною силою, яка виявляє свої імпульси, свої вимоги для свойого власного задоволення і тільки поволі зі стану фізичного, чисто первісного життя може піднятися до розумового і виявити більш витончене і складне істнування“.

По правді кажучи, не можемо вийти з дива, як редакція поважного педаґоґічного журналу, та ще орґану обєднання українського учительства, могла помістити подібні й жалю й сміху гідні рядки. Читаючи їх, маємо таке враження, наче перед нами не орган зах.-українського учительства, а *більшовицький* педагогічний журнал, якого завданням є боротьба з вірою, ідеалами, Богом, душею та ін.

Але авторка зовсім *несумлінно* покликається при тім на авторитет заслуженого російського психофізіольога, чи точніше, рефлексольога акад. Павлова. Він дійсно багато зробив для зясування причин ріжних рефлексів та взагалі т. зв. психофізіольогічних явищ; але, коли більшовики почали жадати від акад. Павлова *узагальнення* його дослідів і виведення з них висновків, що *всі* душевні прояви людського життя можна пояснити матеріяльними процесами, себто, що „ніякої душі нема“, заслужений учений від такого узагальнення й таких висновків рішучо *відмовився.* Тому покликування Русової на авторитет акад. Павлова для потвердження висновків, яких він не робив і вважав за неможливе робити, треба кваліфікувати, як річ несумлінну.

Твердження авторки про панування в наш час світогляду „біологічного“, „реалістичного“, тобто в суті речі скрайньо-мате-

ріялістичного й атеїстичного, в людини, яка слідкує за розвитком науки й фільософії, в останніх десятиліттях, може викликати й сміх, і обурення, й жаль: сміх, бо ж в дійсності від кількадесяти років бачимо, що матеріялістичний світогляд виразно занепадає й число його прихильників серед учених все меншає; не тільки серед фільософів, істориків, суспільствознавців, але й серед природознавців, зокрема біольоґів, фізиків, хемиків та ін. панує нині світогляд ідеалістичний, в якому все більше здобувають значіння елєменти релігійні, часто навіть містичні; визначні учені природознавці нині покірно схиляють чоло перед Релігією, визнаючи обмеженість експериментальної науки, величність неприступної для експерименту таємниці, можливість чуда і т. ін.[1]) Але рівночасно з тим огортає і смуток і жаль, що авторка цієї статті, займаючи професорську катедру в Українськім Педагогічнім Інституті, так „блискучо навчає" українську академічну молодь, майбутніх українських педагоґів, а орган зах.-українського вчительства містить статті, пересипані ліберально-соціялістичними тріскучими фразами та взагалі писані в дусі старомодного атеїстичного скрайнього матеріялізму.

Друк статті Русової ще не скінчений; в 1-ій кн. „Ш. В. й Н." поміщена лише перша її частина. Думаємо, що редакція „Ш. В. й Н." *повинна* на тім і зупинити друк цієї нещасливої, безпотрібної й з релігійно-морального погляду шкідливої статті; коли ж редакція сама цього не зробить, тоді українське учительство повинно зажадати від редакції, щоб вона не компромітувала органу „Взаємної Помочі Українського Вчительства" поміщуванням статтей, для яких може бути місце лише в більшовицько-атеїстичнім журналі.

Одначе маємо надію, що редакція „Ш. В. й Н." сама зрозуміє свою помилку й на далі постарається уникати подібних невідповідних статтей.

Пл. Кремянецький.

Sbornik přednâšek o T. G. Masarykovi Uspořadal M. Weingart. З ціклю Přednašek Slovanskoho Ustavu v Praze. Svazek I, v Praze 1931, s. 259 in 8°.

Великого словянина, гуманіста і вченого Т. Масарика, що відіграв визначну ролю в політичнім визволенні своєї Батьківщини і продовжує свою ролю політичного провідника народу, народу нам братнього, окружила апотеозою молодша ґенерація насамперед чеських патріотів, а за ними й громадян інших словянських народів.

[1]) Тут пригадаємо, що сучасні найсильніші наукові уми з-поміж англійських фізиків, природників та астрономів, як Lodge, Eddington, Jeans стараються в своїх працях пояснити прояви зовнішнього світу при допомозі духового (психічного) елєменту та висказують погляди, що принцип життя лежить поза матерією. Переклад однієї статті того роду Лоджа помістив Др. Волод. Левицький в „Дзвонах" ч. 3. і 4. с. р. (і відбитка). Анальоґічні погляди висказав і наш найбільший фізик іматематик Др. В. Левицький в своїх брошурах „Гадки про життя", Львів 1928. та „Революційні течії в сучасній фізиці" Львів 1930. РЕД.

Збірник, що перед нами, є одним з висловів того пієтизму, в якім взяли участь кращі наукові сили в формі публичних викладів, що потім увійшли в збірник, яко окремі розвідки. Josef Kral вмістив в ньому розвідку під заг.: „Масарик фільософ а соціольог“, J. B. Kozak, „Масарик яко етик а релігійний мислитель“, Iirі Horak „Масарик а словянські літератури“, Jaroslav Bidlo „Масарикові студії Росії“, Milada Paulova „Масарик а югословяни“, Anton Stefanek „Масарик а Словенско“.

Як бачимо із наведених статтей в цій публикуції, здебільшого висококомпетентні автори, охопили головніші сторінки наукової і громадянської діяльности Масарика. Певно, що не обняті ще всі її сторони, як також мабудь і не в такій повноті, як кожний з авторів міг би свою тему обслужити, — але ж це виклади, обмежені певним часом, а розвідки, обмежені розміром збірника. Те, що в збірникові подається має свою вагу і для інших словянських народів, зокрема для нас, українців, що переходимо все ще свій тернистий шлях національного відродження.

Розуміється, ще не прийшов час обєктивного наукового вивчення під кожним оглядом цієї безсумнівно історичної постаті, яка ще жиє, творить і має такі боки своєї діяльности, які задля офіційної її ролі — президентури, — не можна опублікувати. Та ж близькість Масарика до нашої доби і до авторів збірника, певно мимоволі родить у них іноді некритичне, а апольогетичне відношення до наукових поглядів Масарика.

Коли Козак розбиває погляд, що „вчений має здержуватися від оціночних процесів (hodnocenі), а зостатися яко дух божий над водами“, щоб таким чином виправдати наукові оперування Масарика, то він робить кепську послугу науці. Сучасна методольогія наукової творчости тим і виводить соціяльні науки з кризи, що твердо усвідомила собі недопустимість і шкідливість змішування наукових категорій — загального і необхідного — з оціночною категорією бажаного чи людських ідеалів. Данину тому змішуванню віддавали учені протягом XIX в.; вони були людьми свого часу; віддавали ту данину, можливо під впливом позитивізму. Масарик у чехів, Драгоманів у нас. І наше діло не захищати відновлюваного стану в розвитку методольогії, а зрозуміти його. Позатим оціночні процеси практикувати як окремі незалежні процеси, як того вимагає методольогія соціяльних наук нашого часу.

Коли Горак говорить, що „також Драгоманов стремить (touži) звязати народність з міжнародністю в згоді з тезою Масариковою, що розвій народности допомагає міжнародній організації людства, а що міжнародність правдиво зрозуміла веде до гуманізму в змислі політичнім“ — то читачеві може прийти думка про гура-патріотизм чеського автора. Хто раніше жив, творив і відійшов з життя? Драгоманів чи Масарик? Драгоманів вмер у 1895 р.; чого ж він стремів звязати народність з міжнародністю „в згоді з тезою Масарика, а не молодший його наступник Масарик звязував народність з міжнародністю

„в згоді з тезою Драгоманова“? Почавши з другої половини 70-х рр., Драгоманів розвивав свої погляди на національність і у 80-х рр.: в 1881 р. він напр. висловлювався, що для людини й її поступу мусить існувати й національність і то не буде в супереч, але в дусі космополітизму і гуманізму, котрі виключають тільки національні антипатії, національну виключність, кличуть до затирання національних хиб. (Полит. сочиненія Драгоманова, т. I, Paris ст. 141). Найповніше висловив він свої погляди на національну справу в початку 90-х рр. („Народ“). В них чимало є подібности до поглядів на те ж питання, які пізніше висловлював Масарик. Проф. Горак звертає увагу у видрукованій розвідці на існування паралєлізмів в поглядах Масарика і Драгоманова і пробує на деякі з них вказати. Це робить йому честь, особливо, як пригадаємо, що українські автори до того ще не підійшли (за винятком реферату проф. Мицюка, читаного в його семінарах у Подєбрадах і Празі на початку 1931 р., котрий ще ніде не надруковано). Взагалі порівнання духової продукції Драгоманова і Масарика є глибоко-навчаючою темою для наукової роботи чи дисертації, яка може дати розвязку паралєлізмів в їх поглядах.

В працях про погляди і діяльність таких осіб як Масарик, слід уникати всіляких сумнівних інтерпретацій. А такими грішить стаття Міляди Паулової, коли вона починає з того, що заведення диктатури в Юго-Славії в кінці 1929 р. уважає здійсненням ідеалу Масарика. Проф. Масарик, після її слів, дожив, як є в Югославії, „з своїми учениками здійснення ідеалу, ним поставленого, для якого вони жили і працювали в свої ліпші роки, в дусі засад і ідеї в великій мірі Масарикових“. Таке представлення Масарика, невідповідне до його національно-політичного світогляду, від якого скривиться насамперед він сам, потім — обізнані з його творчістю і діяльністю та від якого заболить душа напр. хорватів — можна пояснити тим, що — якось так склалося! — про Масарика в цім збірникові більше говорять фільольоги і, головне, редактором збірника був чистий фільольог, який і не міг помітити отого прикрого ляпсуса Паулової. Постать Масарика досить многогранна і з її ріжними проявами якнайменше мають до діла фільольоги.

Той редактор в передмові говорить між іншим, що „Масарикової фільософії та його поглядів релігійних, етичних і соціяльних не можна вповні зрозуміти... коли не знати великих мислителів російських (ruskych), та польських і періоду часу між ними, а Масариком“... Загалом це слушне, тільки нас дивує, як п. проф. Вейнгарт, автор тих рядків і редактор, забув і про мислителів українських. Адже про ідеї українського Кирило-Методіївського Братства Масарик навіть має свою розвідку, а на паралєлізм поглядів Масарика і Драгоманова звертає увагу і один з авторів збірника. Можемо додати ще, що один з чеських „будителів“, Рігор був в дружбі з Павликом, однодумцем Драгоманова, і навіть гостював у Павлика в Галичині, а Павлик при

тій нагоді подарував Рігору свою публікацію з написом, на спомин про ті відвідини. Масарик же дуже числився зі своїми попередниками, чеськими „будітелями". Коли б хотіли, могли би ми цю низку звязків української думки з чеською продовжити: вказати напр. на деякий вплив програми радикальної партії на молодочехів і т. д. Але про українців п. Вейнгарт забув чи задивляється на світ божий через окуляри єдиного „Руска".

Одначе повищі наші деякі зауваження не перешкоджають признанню цій публікації Слововянського Інститута поважної цінности.

Ом.

Slavia Occidentalia. Т. X. 1931. Стор. 478. Хоч „Slavia Occidentalia" має своїм основним завданням студії над зах.-словянськими землями, віддаленими від України, всетаки в цім ціннім науковім виданні знаходимо чимало речей, цікавих для української науки. Особливу увагу „Sl. Occ." звертає на історію, культуру, мову неіснуючого вже нині північно-західного (надбалтійського) словянства. Але питання північно-західно-словянської історії, культури, мови мають певний інтерес і для ранньої сх.-словянської історії, в звязку з питанням про словянську кольонізації північно-східнословянських земель та про походження північно-східно-словянських (пра-великоруських та пра-білоруських) племен; а посередно питяння ці вяжуться з питаннями про взаємовідносини в найдавнішій порі між сх.-словянською (великорусько-білоруською) північчю та сх.-словянським (українським) півднем, або інакше кажучи про етнічно-культурну єдність чи відрубність північної й південної ґруп сх.-словянства.

Друге питання, яким багато займається „S. O." й яке для нас теж має першорядне значіння, це взаємовідносини словянського світу з норманами. Зокрема неабиякий інтерес має висвітлення заплутаних і нині ще дуже неясних взаємовідносин між Данією, Швецією, Норвегією, Новгородом і північно-західною Словянщиною в X ст.; а вже безпосередно до нашої історії відноситься питання про участь Володимира Вел. в 980-их рр. (отже коли він був уже київським князем) у боротьбі за Йомсборг і взагалі за північний (надбалтийський) Волинь.

Понадто „S. O." порушує нераз і інші загально-словянські й спеціяльні історичні та лінгвістичні питання, безпосередно важні для нашої науки, нпр. про сторо-словянське поганство, про Білу Хорватію ітд.

Центральне місце в X. томі „S. O." займає праця проф. Й. Відаєвича „Найдавніше пястівське завоювання Поморя" („La plus ancienne conquete de la Poméranie par les Piasts"), в якій порушено чимало безпосередно або посередно цікавих для нашої науки питань. Автор широко висвітлює ріжні джерела, між ін. і норманські саги, ріжні етапи боротьби в другій пол. X ст. між норманами, Польщею та ін. за володіння Волинем, ключем до цілого надодрянського Поморя. Для нас особливо інтересні порушені в цій праці питання про участь у згаданій боротьбі

Володимира Вел. й його приятеля Оляфа Тригвасона. На жаль, саме відомості про відношення Володимира й Оляфа до надбалтійського Волиня не зовсім ясні, бо головне джерело цих відомостей, норманські саги взагалі є досить баламутні. Та в кожнім разі, здається, не може підлягати сумнівам порозуміння між шведським королевичем Стирбйорном і Володимиром Вел., спрямоване проти Польщі. Порозуміння це автор відносить приблизно до 980 року, коли дійсно Володимир, подолівши Ярополка й заволодівши майже всіма важнішими сх.-словянськими землями, пішов війною на Польщу. Рівночасно Стирбйорн, порозумівшися також з данським королем Гаральдом і маючи допомогу з Данії (а може і з Новгороду) випер поляків з Волиня, захопив його в свої руки та розпочав походи на дальші північно-західно-словянські землі, і знищив недавно перед тим здобуті успіхи Польської держави в пів.-зах.-словянських землях. Як знаємо, коло того ж часу захопив деякі „гради" від „Ляхів" і Володимир Вел. Що до звязків із Поморям Оляфа, відомостей куди більше, та на жаль, до відомостей цих мусимо ставитися з великою обережністю, з огляду на їх непевне джерело. Побут Оляфа Тригвасона на Поморю загально вважається за історичний. Але дуже неясними й спірними лишаються обставини цього побуту. Передусім, не знаємо зовсім, коли саме мав він місце. Не знаємо далі напевно, де саме панував Оляф і яке було його відношення до Волиня, до Мєшка, до Володимира і т. д. В сагах читаємо, що Оляф здобув якийсь порт на Поморю (але не на Волині) й по якімсь (короткім) часі одружився з донькою Мєшка Геірою, мабуть вдовою по котрімсь поморськім князі, яка мала панувати в однім із поморських князівств, де одначе людність не хотіла їй коритися. Оляф, ставши князем у Геіренім князівстві, почав наново підбивати поморські городи, що вийшли з послуху Геіри, а певно деякі інші, заволодів також і Йомсборгом волинським. Та річ в тім, що навіть такі факти, як здобуття Йомсборга Оляфом, шлюб з Геірою, а навіть саме існування Мєшкової доньки Геіри, стоять під знаком запитання. Автор впрочім подає деякі докази на користь достовірности звістки про Геіру. Князівством, де князювали Геіра й Оляф, мала бути, на думку автора, недалека від Волиня східно-поморська Каменська земля. Побут Оляфа на Поморю автор кладе на той час, коли на Волині панував шведський королевич Сігвальд, отже по 987 р. — Але з оповідання деяких саг виходить, неначе б то побут Оляфа на Поморї й шлюб з Геірою треба відсунути на час значно раніший — перед 974 р.! (бо в 974 р. Оляф був ніби то вже жонатий з Мєшківною). Та все це, розуміється, не досить певне. Тим часом для нас було б дуже інтересно зясувати точно хронольогію подій, звязаних з Оляфом, бо це допомогло б також вияснити дійсну ролю його на Русі (порів., можна сказати, майже фантастичні висновки про ролю Оляфа в спеціяльній „розвідці" про Оляфа Трагвісона, недавно виданій в „Orient. Christ."). На жаль при сучасному стані відносних джерел, зробити це мабуть неможливо.

— Щож до самої праці Й. Відаєвича, — хоч автор вніс в неї на прикінці цілком безпотрібно публіцистичний елємент, який зовсім не гармонізує з поважним, стисло-науковим характером цілої його розвідки, — її треба признати цінним здобутком науки.

Невелика стаття З. Войцєховського „Дві традиції" цікава для нас головно рішучим виступом автора в обороні погляду, що Краків у X ст. належав не до Польщі, а до Чехії; питання це має для нас чималий інтерес, бо ствердження приналежности Кракова до Чехії в X ст. зміцнює все більш популярний тепер погляд про ближчі звязки українських земель з Чехією в IX—X ст. та можливість безпосередного впливу христіянської чехо-моравської культури на Україну вже в IX—X ст.

Стаття Б. Мороня „з Полабщини" (Remarques sur la langue polabe") торкається питання про т. зв. „лехитську" одність, тобто про етнічно-язикову одність поляків з полабськими словянами. Автор полемізує зі славнозвісним берлінським професором Брікнером, який відкидає існування такої одности. Питання про лехитську одність цікаве для нас, як ми вже згадували, через звязок його з питаннями про походження півн-сх.-словянських племен та про одність сх. словянства.

Цього ж самого питання про одність „лехитів" торкаються. М. Рудницький в „Увагах про суфікс „ен" в географічних назвах" і в рецензії на знамениту працю Брікнера „Dzieje kultury polskiej" і К. Тименецький в другій рецензії на ту ж саму працю. Взагалі обидві ці рецензії — Тименецького й Рудницького на книжку Брікнера, особливо ж широка (на 38 стор.) рецензія Тименецького, заслуговують на спеціяльну увагу[1]). Рецензія Т-го це властиво ціла розвідка, де порушений цілий ряд важних історичних питань, з котрих деякі мають велике значіння й для нашої історії. Деякі з поправок Т-го безперечно слушні. Нпр. він цілком правильно відкидає твердження Брікнера про культурне пониження (здичіння!) тих словянських народів, що покинули свої первісні оселі й довго мандрували (як нпр. словяни, висунені далеко на Захід, та словяни дунайські), і культурну вищість тих словян, що мандрівок зовсім не знали. Так само зовсім слушно відкидає Т-ий твердження Брікнера про властивий ніби то словянам у всіх віках релігійний індиферентизм. Натомість аж дивним видається перестарілий і не науковий поділ давнього словянства на три основні групи — західку, східну й південну, якого тримається рецензент. Для п і з н і ш о г о часу такий поділ дійсно має певну рацію; в пізніших часах можна справді відокремлювати українців, білорусів і великорусів (з великоруськими козаками й сибіряками) в одну к у л ь т у р н у групу; можна, хоч і з певним застереженням, говорити й про зах.-словянську (поль-

---

[1]) На жаль досі, здається, ніхто з українських учених не подав критичного перегляду згаданої праці Брікнера, хоч в ній, крім спеціяльного розділу, присвяченого старій Русі, є взагалі багато речей, до яких українські учені повинні подати своїї уваги.

сько-лужицько-чехословацьку) групу; нарешті, головно з оглядів географічних відокремлюється група південно-словянська (болгарсько-македонсько-сербо-хорватсько-словінська); але переносити цей поділ на давніші, особливо передхристіянські часи абсолютно неможливо. Зокрема рішучо мусимо заперечити існування етнічної односіи південно- й північно-східно-словянських племен у IX—X ст., яку вважає К. Т-ий за безсумнівну[1]); зближення цих племен наступило значно пізніше під впливом спільної їм византійської культури, принятої в X—XII ст. спершу південними, а потім і північними сх.-словянськими племенами[2]).

Варта уваги далі коротенька статейка Т. Л.-Сплавінського „Одна з півн.-зах.-словянських ізофон" (Une isoglosse sur les terrains de Slaves du Nord-Ouest), де зясовуються деякі цікаві мовні явища, спільні в мовах півн.-зах.-словянських, великоруській (зокрема в найближчій географічно до півн.-західної Словянщини псковській говірці) й словінській.

Треба згадати окремо також працю Ст. Козеровського „Назви рік у надбалтійській Лехії та сусідних з нею півн.-зах.-словянських землях" (Les noms des riviéres dans la Lekhie Baltique et dans les terrains voisinant avec la Slavie du Nord-Ouest), якої зміст є ширший від наголовку; тут подибуємо м. ін. навіть назви українських рік.

З рецензій, крім згаданих, слід ще зазначити оцінки книг „Fontes historiae religionis Slavicae" (джерела до історії старословянського поганства) К. Г. Меєра (написану Відаєвичем), „Beiträge zur slavischen Altertumskunde" М. Фасмера і „Der Zug nach dem Osten" К. Гампе (напис. М. Рудницьким); для нас особливо важна перша з них.

В. Заїкин.

„Західна верства в найдавнішій київській традиції". Під таким наголовком в ч. 17 (515) „Нової Зорі" появилася невеличка, але цікава статейка В. Княжинського (авторство якої дехто помилково приписує мені, гадаючи, що „Княжинський" це мій псевдонім). Ця статейка коротко переказує основний зміст недавно виданої вельми цінної праці визначного літописознавця проф. Н. К. Никольського „Повесть временных лет, как источник для истории начального периода русской письменности и культуры, в якій проф. Никольський виступив зі сміливою гіпотезою про близькі звязки старої Руси-України IX—X ст. з західним словянством та взагалі з Заходом, про західно-словянські елєменти в старім нашім літописі ітд. Хоч ця праця й перед появою статейки В. Княжинського була вже загально знана серед україн-

[1]) Спростуємо тут до речі одну досить важливу фактичну помилку обох учених — Тименецького й Брікнера: обидва вони гадають, що між зах. словянськими й сх.-словянськими мовами нема посередних, переходових говірок. В дійсності такі говірки є між мовами українською й словацькою, натомість, нема середних, переходових говірок між двома голоzними сх.-словянськими мовами — українською й південно-великоруською.

[2]) Порів. мою ст.: „Русь, Україна і Великоросія" й рец. на кн.: „Откуду єсть пошла Руская земля" — „Дзвони", 1931, кн. 1, 2 і 3.

ських істориків, але чомусь ніхто з укр. істориків досі не подав про неї ані рецензії ані навіть замітки. Тому належиться В. Княжинському подяка за те, що він познайомив ширше громадянство з працею проф. Н. — Та в. К—ий не обмежився у своїй статейці працею проф. Н., але подав також коротенький загальний огляд дослідів з історії взаємин, головно церковних Руси-України з католицьким Заходом. Очевидно, що цей принагідний огляд не міг вийти повним. Та, на жаль, він вийшов у Шан. Автора не тільки *занадто* вже неповний, але де в чому й зовсім невірний. Ідучи очевидно слідами наддніпрянців Біднова й Лотоцького, які люблять багато розповідати про „утиски“ над церк.-историчною наукою в царській Росії, через які ніби то ця наука не могла там розвиватися, Шан. Автор гадає, що на Вел. Україні через ці „утиски“ не могли розвинутися й досліди над історією взаємин Руси з Римом. Це невірно: вже в 2-ій пол. XIX ст., а особливо на поч. XX. ст. на Вел. Україні появилося цілком свобідно чимало праць про взаємини Руси з Римом (авторів деяких з тих праць називає й сам Автор у своїй статейці). Тай взагалі не можна погодитися з Шан. Автором, ніби то дослідження звязків України з катол. Заходом почалося щойно недавно. В дійсності, початок тим дослідам поклав в перших роках XVI ст. гр.- кат. митроп. *І. Потій* виданням документів до історії тих звязків. Слідом за тим явилися й праці (Л. Кревзи, З. Копистенського та ін.) про відносини Руси до Риму від найдавніших часів. Багато уваги цим відносинам присвятив і Ігн. Кульчинський у своїх знаменитих „Annales Eccl. Ruthen.“; хоч деякі з поглядів Кульчинського тепер уже, розуміється, мусять бути відкинуті, як цілком безпідставні (нпр. про католицтво митр. Кл. Смолятича), але для свого часу (1-ої пол. XVIII ст.) це була праця епохальна. З XVIII-ого ж віку походять і праці Орловського, Фрізе, Стебельського з цікавими відомостями про римсько-руські взаємини. З новіших праць на ту ж тему Автор проминув такі інтересні праці як Пархоменка, о. проф. Умінського, о. проф. Іщака, Таубе, Шмурла, Le'b-a та ін. Та не вважаючи на деякі недостачі, статейка В. Кн—го безперечно дуже цікава.

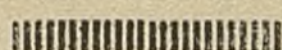
В. Заїкин.

Цінні думки „Мета“ ч. 17 ц. р. принесла статтю Н. Кочубея п. з. „Ненависть і любов“. Автор займається організацією людського співжиття на підставах загального універсального морального закону.

Др. В. Кучабський помістив в 17 і 18 ч. „Мети“ актуальну статтю п. з. „Пропаганда української справи“ і „Чому світ цікавиться українцями?“ Ось інтересні кінцеві висновки тієї статті: „українському загалові треба сьогодні вже раз позбутися психіки провінціонала з забитого дошками глухого кута, — провінціонала, якому це імпонує, що „чужинці цікавляться Україною“. В Україні містяться **обєктивно** величезні можливості пересунень у ни-

нішній загальній ситуації на цілому Сході Европи, **коли б тільки цей народ був внутрішньо здібний ці можливості здійснити, себто, коли б він виявляв багато більше розуму, солідарности і зорганізованости, ніж нині.** Тому для відповідно освіченого й талановитого українця стоїть нині за кордоном отвором не лише кожна редакція, а й можливість доступу до відповідальних, своїми країнами управляючих, державних мужів від Муссолінія починаючи, а на Тардіє, Мекдональді й Брінінгу кінчаючи. Біда ж не в тому, що таких відповідно освічених і талановитих українців немає, — тільки в тому, **що внутрішній розгардіяш серед їхнього народу і загальна нездібність бути розумною, солідарною нацією є такі значні, що тим освіченим і талановитим українським дипльоматам не було би з чим іти до відповідальних державних мужів, як хіба тільки з квилінням на „кривди“. А для дипльоматів, що не мають нічого кращого висловити, як тільки свої квиління, є всі двері, крім дверей до неповажних офіцин редакцій і ріжних комітетів „гуманітарности“, на — глухо зачинені.**

Ціла українська закордонна діяльність перед „світом“ крутиться в наслідок цього незавидного **внутрішнього** положення на українських землях „холостим ходом“ довкола себе самої і без ніякого істотного значіння для дійсної долі й будуччини цього народу. Цей незавидний стан зможе змінитися щойно тоді, коли наступлять **позитивні внутрішні зміни в політичній структурі самого таки українського громадянства.** Це є **другий висновок,** до якого українське громадянство вже нарешті повинно нині прийти при розумінні вартости закордонної пропаганди“.

Студентське життя.

(Цей відділ є офіціяльним бюлетенем Т-ва Укр. Студен. Катол. „Обнова“ та його Сеніорату).

ВНУТРІШНІ СПРАВИ „ОБНОВИ“.

Час від Загальн. Зборів (12/III) до Великодних свят, це на загал час академічних ферій і тому праця в Т-ві ограничалася тільки до праці Виділу.

Виконуючи поручення III. Заг. Зборів, вніс Виділ дня 15/III змінений статут до університ. сенату, одначе досі не одержав відповіди. Рівночасно внесено прохання до С. У. С. О. П-у о приняття в члени. Справу полагоджено прихильно. Дальше принято „Обнову“ в члени К. Л. У. С. О. дня 26. квітня.

Під датою 16. березня 1932 р. видало Т-во програмову відозву: Заклик до Українського Католицького Студенства“, яку одначе сконфіскувало Гродське Староство, а окружний суд конфіскату затвердив.

В тому часі (12/III — 18/IV) відбув Виділ шість (6) засідань, на яких: вирішено справу Секцій, запрошуючи на опікунів: о. проф. Др. Г. Костельника — апольоґ.-фільософічна; п. проф. Др. М. Чубатого — історич.-національна й унійних питань; о. проф. Др. М. Конрада — суспільна. Конститууючі сходини кожної секції відбулися в днях від 10—12/V., на яких опікуни виголосили слідуючі реферати: 1. „Віра й розум“, 2. „Завдання історичної секції“, 3. „Суспільне питання“ в новітній соціольоґії“.

рішено перевести в часі студен. реколекцій перевірку членів. Її продовжено ще на час від 8—15/V 1932 р.;

основано бібліотеку, на яку зложилися добровільні жертви П. Т. членів У. К. А. Сен. і субвенція університету в сумі 400 зл. Тут треба відмітити гойний дар Його Маґніфіценції Ректора Богосл. Академії — о. проф. Сліпого, який дарував до бібліотеки книжок на суму 40 дол. Бібліотеку віддано до вжитку студенства з днем 8 травня 1932 р.

поручено голові Т-ва упорядкувати архів, що й зроблено.

ЗАКОРДОННІ СПРАВИ.

Дня 19. квітня 1932 р. відбувся в Брюсселі „Міжнародній Зїзд Католицького Студенства“. Україну заступали тт.: М. Граб (секретар Укр. Націонал. Ради в Бельґії) і А. Кішка (голова НАСУС-а). Праця наших делеґатів увінчалася блискучим успіхом. (У звязку з конґресом засновується в Лювені філія Т-ва „Обнова“. Орґанізацією займається Насус). Конґрес, на якому були заступлені 20. країн, приняв одноголосно резолюції українських делеґатів. Гляди про це „Діло“ з дня 24. квітня 1932, ч. 90. — „Українці і справа мира“. На загал наша делеґація заняла одно з перших місць. До україн. делеґатів зверталися по інформації, покликувались на їх реферат і брали з нього приміри. Всі делеґації, розуміється за виїмком однієї, вповні солідаризувалися з виводами українського делеґата, зазначуючи недвозначно своє неґодування й обурення з приводу нашого „status quo“! Характеризуючи коротко працю делеґації України, можна сміло твердити, що це була повна побіда україн. справи на міжнародньому форум. Розуміється, не можна цим фактом надто захоплюватися і забувати, що тільки власними силами, спіраючись на кріпкій вірі в побіду Правди — Христа осягнемо нашу Мету.

Дня 4. травня дістала „Обнова“ запрошення на „Vortragsreihe über den Bolschevismus“ у Фрайбурґу (17. і 18. травня 1932 р.). Виклади уряджує Фрайбурґ. університет разом з „l'Union Catholique d'Etudes Internationales“. Реферати виголосять такі світові вчені, як: Мукерман,[1]) Дево, Тімашев, Ляво та інші.

КРАЄВИЙ КОНҐРЕС

українського студенства відбувся у Львові в днях 20—22 березня 1932 р. В ньому взяли участь теж офіціяльні представники „Обнови“ тт.: Іванчуківна, Монцібович і Скоронський. Конґрес ухвалив резолюції, які:

а) торкаються „Студентського Шляху“ — одинокого студентського журналу на західних землях.

б) закликають укр. студенство до збільшення культурно-суспільної праці.

в) акцептують усі резолюції анкети львівського студенства з дня 2 лютня 1932 р. в справі допомоги Укр. Високим Школам в Ч. С. Р.

г) висказують побажання розвинути і поширити протиалькогольний і протинікотинний рух.

---

[1]) Переклади блискучих статтей Мукермана п. з. „Ґенеральний штаб світової революції“ і „Чорт“ помітили „Дзвони“ в чч. 6. 1931 і 3. 1932. та в ціл ч.

ґ) рішають так повести спортову працю серед студенства, щоби воно могло гідно заступити Україну на наступній студен. олімпіяді.

На загал наради Конґресу велися незвичайно річево і поважно, вирішено багато пекучих справ, а про працю на Конґресі хай свідчить факт, що наради покінчилися аж в год. 4^{25} рано.

З ДІЯЛЬНОСТИ УКРАЇНСЬКОГО КАТОЛИЦЬКОГО АКАДЕМІЧНОГО СЕНІОРАТУ.

Дня 17. квітня 1932 р. відбулися II. Заг. Збори У. К. А. Сеніорату. Урядуючий голова — о. проф. Ю. Дзерович здав звіт за минулий рік. Сеніорат займався підшуканням і висилкою делеґатів на міжнародні студентські зїзди, та уможливлював своїми фондами при щедрій допомозі Ексц. Митрополита Андрія „несподівані появи“ на них делеґатів „Обнови“. Дальше проф. Др. К. Чехович (Прага) прочитав доклад про завдання У. К. А. Сеніорату на міжнародньому студенському форум. Реферат викликав гарячу дискусію, якої вислідом було рішення скріпити орґанізаційну акцію навязанням зносин з Ужгородом, Прагою, Братіслявою, Загребом і Лювеном, як також збільшити фонди для „Обнови“.

До нового Виділу ввійшли: о. Дир. Ю. Дзерович — голова і професори: о. Др. М. Конрад, Др. М. Чубатий, Др. К. Чехович, — члени виділу, Др. Р. Зубик — секретар.

Є. Ю. Пеленський.

Бібліоґрафія укр. бібліоґрафії.

(Продовження).

[(0) „18“] XIX століття.

Загальна.

130. Estreicher K. Bibliografia Polska 120.000 druków. Cz. I. Stolecie XIX. Katalog 50.000 druków polskich lub Polski dotyczących od 1872—82 I—Vт. доповнення VI—VIIт [Подає чимало укр. друків.]

131. — теж [Cz. IV] Lata 1881—1900. Краків 1906—16 I—IVт.

132. Стефанович Олександер: Библіографія малоруска за рôкъ 1877. „Slovansky katalog bibligraficky za rok 1877“ Прага 1878 і окр. 11с.

133. — теж за рôкъ 1878. тамже 1879 і окр.

134. — теж [за 1879] тамже 1880, част. VII і окр. 18с+(1) [доповнення за 1877—8 15—8с]

135. Калитовський Єроним: Библіографичный показчик за рôкъ 1885. „Зоря“ Л. 1886 7, 9, 11-4, 18-9 чч. [ч. I: укр. твори]

Надднінрянщина.

***136. Дорошенко Дмитро:** Показчик нової української літератури в Росії за час 1798—1897 роки. Ч. перша. Чернівці 1917. 68с+(2) 2. справ вид: Показчик літератури українською мовою в Росії за 1798—1897 роки. „Науковий юв. зб. Укр. Університету в Празі“ Прага 1926 142—238с і окр. [підставове, подає всі укр. друки крім етнографії — пор. (39) Грінченко.]

138. Василенко В. Печатное дѣло в Малороссіи въ началѣ XIX ст. „Кіев. Старина“ 1900 сентябр. [огляд].

139. Максимович: Свѣдѣнія о книгопечатаніи въ южной и юго-западной Россіи „Кіев. Епарх. Вѣдомости“ 1873. 10с [огляд.]

140. Т[иховський], Ю. Указатель первыхъ печатныхъ проблесковъ малорусской литературы до появленія Малороссійскихъ повѣстей Гр. Квитки. „Кіев. Старина“ 1893. VIII. 393-6с

141. Лазаревський Ол. Украинская литературная лѣтопись за 1856 г. „Черн. Губ. Вѣдомости“ 1857. 7-8, 47-9чч.

142. — теж за 1857. тамже 1858 4, 7, 12-3чч.

143. — теж за 1858. тамже 1859. 14-5чч.

144. Ефименко П. Украинская литературная лѣтопись [за 1858-60 рр.] „Полтав. Губ Вѣдомости“ 1861 38чч

145. Межов, Систематичаскій каталог русскихъ книгъ (1825—1869) Спб. 1899. Прибавленія 1869—79, теж 1870—90. [подає теж укр.]

146. „Книжный Вѣстникъ“ Спб. 1860—7, 1883—1914. [Офіційне рос. видання, реєструє теж укр. друки.]

Галичина.

***147. Левицький, Іван Ем.** Галицко-русская библіографія XIX-го столѣтія съ увзглядненіемъ рускихъ изданій появившихся въ Угорщинѣ и Буковинѣ (1801—1886) I. т. (1801—1860) Л. 1888 4⁰ XXI+(2)+162с II. т. (1861—1886) 1895 4⁰ (8)+736с [підставове, пор. чч. 148—51] рец. Голоси краевой прасы... Л. 1887 4⁰ 4с

148. — теж за 1887г. „Литер. Сборникъ“ за 1887. 278с і сл. Окр. Л. 1888 69с

149. — теж за 1888. тамже за 1888 г. і окр. М. 1889 127с

150. — теж за 1889 г. тамже за 1889 і 1890 і окр. Л. 1890. 130с

151. — Українська бібліографія Австро-Угорщини за роки 1887—1900. Уложив на підставі автопсій... I. т. (1887—9), II (1890—1), III (1892—3) „Мат. до укр. бібліографії“.

152. Межов Вл. Изм. Библіографическій указатель Галицко-Русской Литературы составленный... „Основа“ Спб 1862 104—39с і окр. 38с+(2) [за 1837—62.]

153. Algemeine Bibliorgaphie für das Kaiserthum Oesterreich. Відень з 1853—7. [потім гл. 155].

154. Rank J. Katalog slovanskich knih vydanych w Rakonsku r. 1860. Прага 1861. 36с. [пор. 155].

155. Oesterreichischer Catalog. Verzeichnis aller vom Jänner bis Dezember erscheinenen Bücher, Zeitschriften, Kunstsachen, Landkarten u. Musikalien. 2 Theil... in bömischer, polnischer, ruthenischer u. serbischer Sprache. Відень-[Прага] 1861 32с. теж саме за 1861 39с; 1872 71с; 1863 42с; 1864 78с; 1865 130с; 1866 70с; 1867 100с; 1868 130с.

156. Библіографія славянская. „Галичанинъ“ Л. 1862. 187—90с.

157. Головацький Я. Библіографическій списокъ русск. книгъ изд. въ 1864. „Наук. Сб. изд. Гал.-рус. Матицы“ Л. 1865 I—IV. 60—4с.

158. — теж въ 1865 тамже на 1866 р. 69—76с.

159. — Библіографическія извѣстія. тамже 1869. I—II.

160. Щербан А Н. Бібліографія Малорусская (Австрийской Руси) „Slovan. Katalog bibliogr.“ за 1880 IV і окр. Прага 12с.

161. — теж за 1881. III. 185—94с і окр. 1882. 12с [зладив І. Е. Левицький.]

162. Січовик Василь [Левицький В.] Бібліографія. „Правда“ Л. 1882—91 [майже в кожному числі.]

163. Дідицький Б. А. Библіографія. Лит. Сб. гал.-р. Матицѣ 1886 II 234—42с. [за 1886 р.].

Пор. 101.

Обласна.

Слобідщина. **164. Балицький П.** Етюди з історії української книги. Харківські видавці та їх видання першої половини XIX ст. „Життя й Революція“ 1928 II. 130—53с [огляд.]

165. Устинов, И. А. Литература о Харковской Губерніи. (Библ. указ.) Х. 1886 238с+(2) [подає теж усі тамошні видання].

Кубань. **166. Городецький Б. М.** Библіографія Кубанскаго края. Систематическій указатель литературы о Кубанской области съ рецензіями и рефератами... подъ ред... Екатеринодар 1918—9 в8⁰ VIII+1922с.

167. Міансаров М. Bibligraphia Caucasica et Trauscausasica. I т 1—2 Спб. 1874—6.

Одеса. **168. Копержинський К.** Бібліографічні уваги до історії української книги 80-90х років XIX століття в Одесі. „Праці О. Центр. Наук. Б-ки“ I. О. 1927.

169, Боровий С. Книга в Одесі в 1917—21 р. тамже.

170. — Volantia в Одесі в 1917—21 р. тамже

[пор. Українознавство]

[(0) „19“.] XX століття.

Загальна

[За час 1908—1917 р. повної бібліографії не має. Пор. українознавчі покажчики].

171. Ігнатієнко В. Українські нелегальні видання рр. 1914—1917. „Б. Вісті“ 1926 1 65—70с.

* [За 1917—20 гл. 20. **Книгар**].

172. Старий В. Здобутки друкованого слова (За 1917—1918 р.) „Трибуна“ К. 1919 12—3ч. [огляд].

173. Паночіні С. Книжкова українська продукція за час революції. „Книгар“ 1918. 5 243—51с.

174 Приходько А. Книжкова продукція на Україні за час революції. (Підсумки й перспективи). „Голос Друку" X. 1922 1 17—33с.

175. Калинович Іван: Літопис української публікації за 1918 рік. „Книга" Відень 1921 1 47—69с.

176. Жученко М. Український видавничий рух в 1919 р. „Хліборобська Україна" Відень 1920 1 100—5с.

177. Osteuropäische Bibliographie für das Jahr 1920. видає Osteuropa — Institut in Breslau. 60с. [Згодом продовжується, як щорічне видання. В 1 т. у відділах „Ukraine", в дальших розкинута].

178. Жученко М. Українське письменство в 1920 р. „Хліб. Україна" 1920. II-IV. 238—43.

179. — Український видавничий рух в першій половині 1921 р. тамже 1921 V-VI 199—207 [огляд].

180. Калинович І. Бібліографія за 1922 рік. „Нова Україна" Прага 1923 4ч 158—60с, 6ч 186—9с.

183. — Всеукраїнська Бібліографія за 1923 р. (Спроба систематичної реєстрації) „Книжка" 1923. 1-5ч 58—63с. [пор. 14].

* [26] **Літопис Укр. Друку** (подає повну укр. б-ю з 1924 р. досі.

Наддніпрянщина

184. Українська Книга ДВУ. Систематичний покажчик видань українською мовою. вип. 1. 1919—1924 [X 1928 167с.

185. Дорошенко В. Український видавничий рух на Радянській Україні в 1920 р. „Книжка" Станиславів 1922 1—3 16—24с

186. — Видання „Всеукраїнського Державного Видавництва" українською мовою за 1920 р. тамже.

187. Волос Л. Про літературний і видавничий рух у Київі та на Україні при кінці 1922 р. „Громадський Вістник". Л. 1923 37ч [огляд].

188. Книжки, що вийшли на Україні в [місяці]... року. „Життя і Революція" К. 1925—6. [у кожному числі за один місяць].

189. Картковий репертуар Книжкової Палати [на кожну книжку, що появиться в УСРР з 1926 р. окрема карточка] м 16°.

Пор. 23 ч.

Галичина

190 Калинович І. Огляд воєнної бібліографії. (За час перешого року світової війни). „Українське Слово" Л. 1915. 51, 53—9, 61, 65, 72, 76, 80—1, 83 111—5чч.

191. Календар „Що читати" на рік 1923. Л. 1922. 36с.

192. Українське слово за кордоном [УСРР]. січень-березень 1929. Укр. Кн. Палата. X. 1929. 23с. [пор. Реєстри закордонних видань в „Літописі Укр. Друку„: 1927 33, 47ч. 1928 10—2, 24—5, 52ч].

193. Urzędowy wykaz druków wydanych w Rzeczypospolitej Polskiej 1928 і сл. рр. [подає теж укр.].

194 Wykaz druków zakazanych w Rzeczypospolitej Polskiej. Вильна 1926 і сл. рр. [переважно укр. друки].

Буковина

195. Сімович, Василь: Видавнича справа на Буковині в останньому десятилітті (1918—1928) „Книголюб" Прага 1928 I-II 31—46.

Еміграція

196 Чепига Іван: Українська літературна продукція на еміграції у Відні. (Бібліографічний огляд від серпня 1914 до мая 1916) Відень 1916—31с.

197. — Огляд української літератури на еміграції. Календар Т-ва „Просвіта" на 1917. Л. 1916. 191—6с.

198. [Крипякевич І.] Українські видання на еміграції. „Укр. Слово" Л. 1915 19 і 41ч.

199. Сімович, Василь: Таборові видання підчас світової війни. „Книголюб" 1927 43—50.

200, Дорошенко Д. Українські видавництва за кордоном в 1918—21 рр. „Книжка" 1921 3 47—52.

201. Сірополко С. Показчик книжок і відозв виданих у Тарнові в 1921 і до 1. X. 1922. „Укр. Книгознавство" 1922 з 30 і сл.

202. Биковський Л. Видавниче Товариство при Українській Господарській Академії в Чех. Слов. Републиці. Книжка" 1922 8—10ч 110 3с. теж саме: І л ь н и ц ь к и й І. „Укр. Книгознавство" 1922 3 36—40с.

203 Ясинський М. Осібні книжки українською мовою і про Україну, що їх винано в БССР й РСФСР 1927 р „Україна" К. 1928 6 138—45.

204. Українські видання 1927 р. в Чехословаччині. „Книголюб" 1927 I 75—8с [продовжується досі, з II ч. латинкою. Пор. огляд тамже 1930 IV 228—41с.]

Спеціяльні

205. Яшек М. Бібліографія рецензій „Нова Книга“ 1925 7—8ч 34—7с; 9—10ч 62—5с і сл.

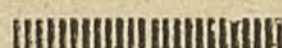
206. Вергунъ, Д. Н. Новѣйшая карпаторусская библіографія. Нью Іорк 1920 16⁰ 16с. [відб. з „Прикарпатської Русі“].

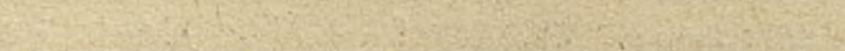
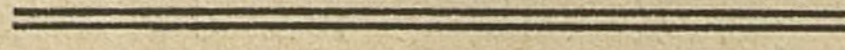
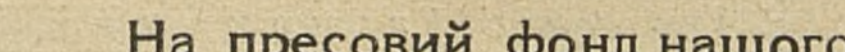
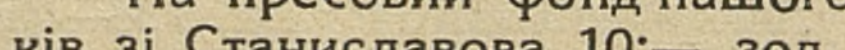
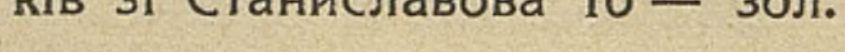
207. Яворскій Ю. А. Матеріялы по галицко-русской библіографії. Бібліографическій списокъ публикацій вышедшихъ въ Галичинѣ на русскомъ языкѣ въ послѣвоенный періодъ 1918—1923 гг. Л. 1924 35с. [москофільські вид. пор. 206].

208. Winnicki Michał Bibliografia druków polskich wydanych w Rosji w czasie wojny. „Przegląd Księgarski“ 1919 7—13ч. [багато видань на Україні].

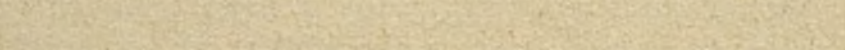
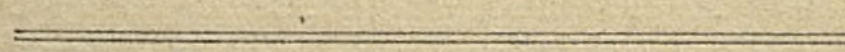
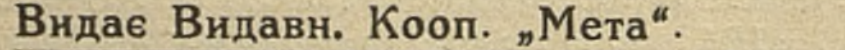
209. Біблiологічний Збірник. Менск 1930 VII † 546с. [ідіш, кор. зміст укр. мовою. Подає м. ін. б. жидівських видань на Україні].

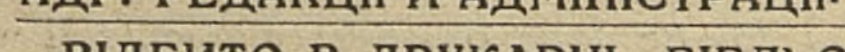
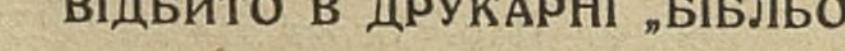
(Продовження буде).

На пресовий фонд нашого журалу зложив Вп. П. Осип Марків зі Станиславова 10·— зол.

Видає Видавн. Кооп. „Мета“. Відвіч. ред. ПЕТРО ІСАЇВ.

АДР. РЕДАКЦІЇ Й АДМІНІСТРАЦІЇ: ЛЬВІВ, КІЛІНСЬКОГО Ч. 3/ІІ. ТЕЛ. 94-56.

ВІДБИТО В ДРУКАРНІ „БІБЛЬОС“, ЛЬВІВ, ЯПОНСЬКА 7. ТЕЛ. 14-78.

